

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**KIBRIS SORUNUNDA
TOPLUMLARARASI GÖRÜŞMELER VE
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
GENEL SEKRETERİ'NİN ROLÜ
(1974-1992)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Esen DERELİ

Hazırlayan: Hasan DURAN, 9239

İSTANBUL - 1994

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
I-1974 - 1981 Kurt Waldheim Dönemi	5
1. 1975 - 1977 Dönemi	5
2. Kıbrıs Türk Tarafının 1978 Teklifleri	9
3. Amerikan Planı	10
4. Denктаş - Kipriyanu Zirvesi	11
5. Genel Sekreter Kurt Waldheim'in Teklifleri	17
II-1981 - 1991 Perez De Cuellar Dönemi	21
1. 1982 - 1983 Yılı Boyunca Toplumlararası Görüşmeler	21
2. Denктаş'ın Teklifleri	27
3. Kipriyanu'nun Teklifleri	28
4. Genel Sekreter'in İyi Niyet Görevi	29
5. Kıbrıs Zirvesi	34
6. 1988 - 1989 Yılı Gelişmeleri	38
7. 1990 - 1991 Yılı Gelişmeleri	43
III-1991 Sonrası Butros Gali Dönemi	
(789 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararına Kadar)	49
1. Butros Gali'nin BM Genel Sekreterliği Görevine Gelmesi	49
2. Butros Gali'nin Göreve Başlaması ve İlk Girişimleri	49
3. Butros Gali'nin Fikirler Dizisi ve 774 S. Güvenlik Konseyi Kararı	51
4. Üçüncü Tur Görüşmeler ve 789 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı	62
Değerlendirme	71
Ekler	77
Bibliyografya	95

GİRİŞ

Yeni bir döneme giren dünyamızda hızlı bir değişme ve yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu yeni süreçte Kıbrıs Sorunu yine tüm sıcaklığı ve çözümsüzlüğü ile devam etmektedir. Rumların Enosis* hayali ile başlayan bu sorun güncelliğini korumaktadır.

1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun çökmesi ve dağılması ile başlayan yeni süreç belirsizliğini hala sürdürmektedir. Bu yeni süreçte, federasyonların dağılarak milli devletlerin kurulduğu ve milliyetçilik fikrinin önem kazandığı görülmektedir. Avrupa ve Avrupa dışında çok sayıda yeni bağımsız devlet kurulmuştur. Egemen devletler ve dünya kamuoyu sorunun başlangıcından bugüne kadar Kıbrıs sorununun çözümünde çifte standart uygulayarak ve adadaki Kıbrıs Türkleri'nin temel hak ve özgürlüklerini gözardı ederek, baskı yöntemiyle olası yeni katliamlara ve göçlere yolaçabilecek zorlama çözümler sağlama çabası içindedir.

Globalleşme hareketlerinin güncelliğini koruduğu dünyamızda, globalleşme ile birlikte yeni bağımsız devletlerin kurulduğu, federasyonların dağıldığı ve etnik grupların bağımsızlıklarını ilan ettikleri bir manzara sergilenmektedir. Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik görüşmeler B.M.'in gözetiminde 1968 yılından günümüze kadar devamedegelmiştir. Bu uzun süreçte Kıbrıs Türk tarafı her dönemde çözüm konusunda uzlaşmacı bir tavır sergileyerek iyi niyetini göstermiştir. Fakat sorunun çözümü için sadece tek tarafın uzlaşmacı ve iyi niyetli davranışı yeterli olmamaktadır.

Kıbrıs Türk toplumu bugün K.K.T.C. adı altında kendi bağımsız devletini (15 Kasım 1983) kurmuştur. Kurulan bu devlet, cumhurbaşkanı, meclisi, hükümeti,

---

* Kelime anlamı ilhak demek olan Enosis, adanın bütünüyle Yunanistan'a bağlanması anlamına gelmektedir.

bağımsız yargı organları ve çeşitli demokratik kurumları ile oluşmuş bir devlettir. Şu anda adanın kuzeyinde K.K.T.C. güneyinde ise Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti adında iki farklı devlet vardır. İçinde bulunulan bu durumda yani adada bağımsız iki ayrı devlet gerçeği de Kıbrıs Türk toplumu için bir çözümdür. Sorunu çözmeye yönelik çabalar adada Kıbrıs Türk toplumunun varlığını da hesaba katmak zorundadır.

Yıllardır adada federal bir zeminde oluşturulması öngörülen toplumlararası bir ortaklık ve işbirliğinden bahsedilmektedir. B.M. Genel Sekreterleri'nin iki topluma yönelik olarak devam eden iyi niyet çabalarının hedefi taraflar arasında bu tür bir çözümün sağlanmasıdır. Fakat bu tür federasyonlar birbirine güvenen toplumlar arasında oluşturulabilmektedir. Kıbrıs'ta şu an için böyle bir zeminin var olduğunu söyleyemeyiz.

Yönetenler yetkilerini yönetilenlerin onayı ile alırlar ve kullanırlar. Kıbrıs'taki Türk toplumu bu onayı hiç bir zaman Kıbrıs Rum Yönetimi'ne vermemiştir. Bu durum diğer ülkelerce de bilinmesine rağmen dünya kamuoyu ve B.M.'in, Rum Yönetimi'ne meşru Kıbrıs Hükümeti muamelesi yapması, sorunun çözüme ulaştırılmasını engellemektedir. Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum arasındaki sorunun çözümü için, eşitlik ve iyi komşuluk esaslarına dayalı adil ve kalıcı bir anlaşma zemininde yüzyüze görüşmeler etkili bir yöntem olmaktadır.

Kıbrıs gerçeklerinin dünya kamuoyunca iyice kavranması ve Kıbrıs politikalarının bu gerçeklere göre dengeli bir hale sokulması, Kıbrıs'ta çözümü kolaylaştıracaktır. 1960 yılında kabul edilen Kıbrıs Anayasası'nın ömrü uzun olmamıştı. Kıbrıs Rum lideri Makarios kısa bir süre sonra Anayasa'daki bazı maddelerin** değiştirilmesini istemiş fakat bu isteği kabul görmemişti. 1963 ve

---

** 1960 Anayasasına göre Lefkoşe , Magosa , Baf , Larnaka ve Limasol'da Rumlar ve Türkler ayrı belediyelere sahip olacaktı. Fakat bu mümkün olmadı. Makarios da bu 6 yerde tek belediye kurulmasını ve Türklerin'de nüfusları oranında temsil edilmesi gerektiğini ileri sürdü.

1964 yılında Rumlar Türklere saldırarak toplu katliamlara başlamışlardı. 1967 de ikinci bir buhran yaşanmıştı. 1974 yılındaki buhranda ise Türkiye Cumhuriyeti 1960 yılında Türkiye-İngiltere-Yunanistan arasında imzalanan Garanti Anlaşması'nın kendine verdiği yetkiye dayanarak adadaki Rum saldırganlığı ve katliamını durdurmak amacıyla 20 Temmuz 1974'de müdahalede bulunmuştur. İlk müdahale sonrası görüşmelerden bir sonuç alınmadığından ikinci hareketi düzenlemiş ve adanın yaklaşık olarak 1/3'ü Türk tarafının denetimine geçmiştir. Sonraki gelişmelere bağlı olarak 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs sorununa çözüm bulmayı amaçlayan toplumlararası görüşmeler B.M.'in gözetiminde Haziran 1968 yılında başlamıştır. Görüşmeler çeşitli kesintiler olmakla beraber günümüze kadar devam etmiştir.

13 Şubat 1975'te K.T.F.D.'nin kurulduğunun ilan edilmesi üzerine B.M. Güvenlik Konseyi 367 sayılı kararı aldı. Kararda K.T.F.D.'nin kurulması kınanmakta ve iki taraf "eşitlik içinde" toplumlararası görüşmelere çağrılmaktaydı. Toplumlararası ilk görüşme 28 Nisan - 1 Mayıs 1975 tarihleri arasında Viyana da yapıldı. Son dönemdeki görüşmelere ilişkin olarak da B.M. Genel Sekreteri'nin taraflararasındaki iyi niyet girişimleri devam ederken B.M. Güvenlik Konseyi Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak 1990'da 649 (12 Mart) sayılı, 1991'de 716 (11 Ekim) sayılı, 1992'de 750 (10 Nisan) sayılı ve 789 (25 Kasım) sayılı kararları almıştır. Bu kararların tamamında Kıbrıs'taki toplumların siyasi eşitliği, çözümün iki tarafın da siyasi iradesine bağlı olması gerektiği ve iki taraflılık gibi temel esaslar yer almaktadır.

Bu çalışma 1974 Barış Harekatı sonrası dönemden 1992 yılında Güvenlik Konseyi'nce alınan 789 sayılı karara kadar, toplumlararası yapılan görüşmeleri ele almaktadır. Görüşmelerde B.M. Genel Sekreterleri'ne verilen iyi niyet görevinin nasıl kullanıldığına da değinilecektir. 1974 sonrası dönemden günümüze kadar olan

gelişmelerde B.M. Genel Sekreterliği görevinde üç farklı Genel Sekreter bulunmuş ve görüşmelere nezaret etmişlerdir. Bu dönemi ana hatlarıyla üç ayrı bölüme ayırabiliriz ;

1. 1974 - 1981 Kurt Waldheim dönemi
2. 1982 - 1991 Perez De Cuellar Dönemi
3. 1991 ve Sonrası Butros Gali Dönemi (789 Sayılı Karara Kadar)

Dönem açısından yapılan bu sınırlama konunun daha iyi değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu bölümlerden her biri ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilecektir. Değerlendirmede tarafların tutum ve tezleri ele alınacak ve B.M. Genel Sekreterliği'nin de rolü üzerinde durulacaktır.

I. 1974 - 1981 KURT WALDHEIM DÖNEMİ

1. 1975 - 1977 Dönemi

Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'teki askeri müdahalesinden sonra taraflar B.M. Genel Sekreterliği gözetiminde eşit iki toplum olarak Kıbrıs sorunu ile ilgili yeni çözüm müzakerelerine başlamışlardı. Kıbrıs Rumları'nı müzakerelere zorlayan olay, K.T.F.D.'nin kurulması olmuştu. 13 Şubat 1975'te K.T.F.D.'nin kurulduğu ilan edildi. Bu gelişme üzerine B.M. Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975'te 367 sayılı kararı aldı.⁽¹⁾ Kararda K.T.F.D.'nin ilanından duyulan rahatsızlık belirtilmekte ve müzakerelerin tekrar başlaması için yeni çabalar gerektiği vurgulanmaktaydı. Genel Sekreter'den de başkanlığında iki toplum temsilcilerini bir araya getirmesi rica edilmekteydi.

Güvenlik Konseyi'nin çabalarıyla toplumlararası görüşmeler 28 Nisan 1975'te tekrar başladı. Görüşmelerin ilk turu 28 Nisan-3 Mayıs 1975, ikincisi 5-7 Haziran 1975 ve üçüncüsü de 31 Temmuz-2 Ağustos 1975'te Viyana'da yapılmıştır. Tarafların öncelikler sorunu konusunda anlaşamamaları sonucu ilk iki turda pek fazla gelişme olmadı⁽²⁾. Üçüncü turda görüşmelerde ilerlemeler olacağına dair bir ümit belirdi. 2 Ağustos'ta kapsamlı bir nüfus mübadelesi anlaşması imzalandı.⁽³⁾ Her iki liderin de -Denktaş ve Klerides- iki taraflı ve gevşek bir federasyonun kurulması için anlaşmaya yatkın oldukları görülmekteydi. Liderler tasarlanan anlaşma çerçevesinde toprak sorunları konusunda dördüncü turdan önce özel görüşmeler yapılması ve önerilen bölgelerin sınırlarını belirten haritaları karşılıklı teati etmek konularında da anlaştilar. Ancak Klerides toplantıdan sonra Kıbrıs Rum

(1) 367 sayılı karar için bakınız: *Yearbook of the United Nations, 1975*, s. 297 - 298

(2) Öncelikler sorununda Kıbrıs Rum temsilcileri ilk olarak , kurulacak merkezi hükümetin güç ve fonksiyonlarının tesbitini , buna karşılık Kıbrıs Türk temsilcileride gelecekteki yerleşme için meselenin toprak veçhesinin belirlenmesine öncelik verilmesini istiyordu.

(3) Anlaşma için bakınız :Pierre Oberling, *Bellapaise Giden Yol*, (Çev. Mehmet ERDOĞAN) , Ankara: Genelkurmay Basımevi , 1988 , s. 155.

Basını'nın şiddetli saldırısına uğradı. Bunun sonucunda basında sözü edildiğinin aksine, ne ilkelerde ne de başka bir konuda anlaşma olmadığını ve bir harita bulunmadığını açıklamak zorunda kaldı.⁽⁴⁾

8-10 Eylül 1975 tarihleri arasında New York'ta yapılan dördüncü tur görüşmelerde de somut gelişmeler olmadı. Genel Sekreter Kurt Waldheim taraflardan çözüme yönelik daha somut teklifler isteyerek görüşmeleri erteledi. 12 Aralık'ta Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları arasında imzalanan Brüksel Anlaşması⁽⁵⁾ toplumlararası müzakerelere yeni bir ivme kazandırdı. Bu anlaşma ile taraflara görüşmelere başlama çağrısı da yapılmaktaydı. Genel Sekreter Waldheim tarafları beşinci tur müzakerelere başlaması için Viyana'ya çağırdı. 17 - 21 Şubat 1976 tarihleri arasındaki bu görüşmelerde taraflar karşılıklı olarak, altı haftalık bir sürede Kıbrıs sorununun her yönünü içeren yazılı tekliflerin hazırlanmasını ve teati edilmesini, sorunun sınır ve toprak dağılımı ile ilgili kısımlarıyla birlikte anayasal boyutunu da inceleyerek özel komitelerin kurulmasını teklif ettiler. Bu altı haftalık sürenin bitmesinden 10 gün önce Klerides, bir dizi karşı teklif hazırlaması için zaman kazandırmak amacıyla, Rum tekliflerini Denктаş'a ilette. Bu durumun ortaya çıkması üzerine Klerides, Türk tarafını kapsamlı ve somut teklifler ileri sürmemek için bulabilecekleri herhangi bir gerekçeden yoksun bırakmak amacıyla böyle bir yola başvurduğunu ileri sürmüştü. Bu durum Rum kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Neticede Klerides Kıbrıs Rum Tarafı'nın baş görüşmecisi görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Yerine Tassos Papadopoulos getirildi. Kıbrıs Rum ve Türk Hükümetleri kabul edilen sürenin sonunda bir dizi teklif açıkladılar.

Açıklanan Rum tekliflerine göre, ulusal hedef olan Enosis'ten vazgeçilmekte ve Türk tarafına kısmen de olsa yerel otonomi verilmekteydi. Ayrıca Kıbrıslı Türkler can güvenliklerinin sağlanması için, Kıbrıs Rum Silahlı

---

(4) Age , s. 159 .

(5) Brüksel Antlaşması için bakınız :Necati Münir Ertekün , *Inter Communal Talks and the Cyprus Problem* , Lefkoşe: 1977, s. 104.

Kuvvetleri'ne ve Polisi'ne güvenmek zorunda kalmaktaydı. Rumlar'ın etkinliğinde merkezi bir hükümet kurulmaktaydı. Türklerden onaylamalarını istedikleri anayasa ise 1960 Anayasası'ndan daha geri kalmaktaydı.

Türk Tarafı'nın tekliflerinde ise, eşit taraflar olarak zayıf bir merkezi hükümet, coğrafi ve etnik olarak ikiye bölünmüş iki ayrı devlet tarafından oluşturulan zayıf bir federasyonun kurulmasından söz edilmekteydi.⁽⁶⁾ Tarafların önerilerindeki farklılıklar sorunun çözümüne yönelik gelişmelere yolaçmadı. Eylül 1976'da Kıbrıs Rum Kesimi'nde parlamento seçimleri yapıldı ve Klerides yerini Kipriyanu'ya bıraktı. 9 Ocak 1977 yılında Denктаş, Makarios'a bir mektup yazarak ileride yapılması söz konusu olan görüşmelerde temel bir yaklaşım belirlemek amacıyla buluşma isteğini bildirdi⁽⁷⁾. Makarios, Denктаş'ın bu teklifini kabul edince taraflar Lefkoşa'da B.M. Karargahı'nda iki kez buluştular. Bu buluşmaların birincisi 27 Ocak 1977'de B.M. Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Perez De Cuellar'ın katılımıyla yapıldı. İkinci zirve toplantısı 12 Şubat'ta Genel Sekreter Kurt Waldheim'in şahsen katılımıyla yapıldı.

Yapılan toplantılar sonunda toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması kararlaştırıldı ve yapılacak görüşmelere temel olması amacıyla dört maddelik bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri daha sonra "Dört Yol Gösterici İlke" adıyla anılacaktır. Bildiriye göre;

i) Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir federal cumhuriyet arayışındayız.

ii) Her cemaatin yönetimine bırakılacak topraklar ekonomik olarak yaşamını sürdürebilme, üretkenlik ve toprak mülkiyeti konuları ışığında tartışılacaktır.

---

(6) Tarafların önerileri ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Oberling, Age, s. 163 - 164.

(7) Mektubun metni için bakınız: Necati Münir Ertekün, *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa: K.Rüstem and Brother, 1981, s. 277.

iii) Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve diğer özel konular gibi ilke sorunları tartışmaya açıktır. Bunların görüşülmesinde iki toplumlu federal sistem ve Türk toplumu yönünden doğabilecek güçlükler dikkate alınacaktır⁽⁸⁾.

iv) Merkezi federal hükümetin yetki ve işlevleri, devletin iki cemaatli niteliğine dikkat edilerek ülkenin bütünlüğünü korumak üzere düzenlenecektir.

Bu anlaşma Makarios açısından önemli bir tavizdi. Çünkü ilk olarak "İki Toplumlu Federal Bir Cumhuriyet" esasını ve ikinci olarak tarafların yönetimine bırakılacak toprakların, o toplumun ekonomik olarak varlığını sürdürmesine yetecek durumda olması gereğini kabul etmişti.

Bu ilkelerin çerçevesinde toplumlararası görüşmelerin altıncı turu 31 Mart-7 Nisan tarihleri arasında Genel Sekreter Waldheim'in gözetiminde Viyana'da yapıldı. Görüşmelerin bu turunda Kıbrıs Türk Tarafı bir çözüm teklifi sundu. Teklifte çözüm olarak federal devlet savunuluyordu. Tarafların eşit olarak katılımıyla federal bir hükümet oluşturulmaktaydı. Oluşturulan bu merkezi hükümetin işlevleri tavsiye niteliğinde olacaktı. Güvenlik ve taraflararasında işbirliği ortamının oluşturulması ise daha çok federe güçlerin katkılarıyla sağlanacaktı. Merkezi federal hükümetin yapısı gevşek tutulmaktaydı. Aynı görüşmeler bağlamında Kıbrıs Rum Tarafı da sorunun çözümüne yönelik bir dizi teklif sundu. Rum tarafının önerilerinin temeli, ülkenin birliğinin korunması ve uluslararası hukuka uygun olan Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'ni garanti eden, egemen, ülkesel bütünlüğü korunan, iki toplumlu federal bir devletin oluşturulmasıydı. Rum tarafının savunduğu merkezi hükümet, güçlü bir merkezi

---

(8) A.g.e.,s. 278.

hükümetti ve üniter bir yapıya yönelikti⁽⁹⁾. Bu görüşmeler sonunda da taraflar bir uzlaşma noktasında birleşemediler.

Tarafların 7. tur görüşmelere başlaması için Genel Sekreter Waldheim ve Kıbrıs Özel Temsilcisi Cuellar girişimlerde bulundular. Bu arada 3 Ağustos 1977'de Makarios'un ani ölümü ve Rum tarafının sorunu uluslararasılaştırma girişimleri nedeniyle, Genel Sekreter ve Özel Temsilcisinin çabaları sonuçsuz kaldı. Makarios'tan boşalan devlet başkanlığına Spiros Kipriyanu vekalet etmekteydi. 26 Ocak 1978'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerini de kazanınca beş yıllık bir süre için devlet başkanı seçildi. Seçimden sonra Rum tarafı coğrafi federasyonla kuvvetlendirilmiş bir temelde sorunun çözümü için anlaşma eğiliminde olduklarını sergiledi. Ayrıca iki kesimliliğin tersine -daha az özerklik ifade ettiği için- iki bölgeyi bir federasyonun gerçekleştirilmesi Rumlar tarafından çözüm olarak sunuldu. Görüşmelerdeki Rum Temsilcisi Tasos Papadopoulos'un Viyana'da 6. tur görüşmelerde sunduğu toprak bölüşümüne ilişkin harita Rum tarafında yoğun tepki gördü. Bunun üzerine Papadopoulos görevinden ayrılmak zorunda kaldı.

2. Kıbrıs Türk Tarafı'nın 1978 Teklifleri

Ocak 1978'de B.M. Genel Sekreteri Waldheim, Kıbrıs'ta Denktaş ve Kipriyanu ile ikili görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerin sonunda 14 Ocak'ta her iki lider bir araya gelerek Genel Sekreter'in gözetiminde görüşmeler yaptılar. Genel Sekreter 15 Ocak'ta adadan ayrılırken yaptığı basın toplantısında, yeni gelişmelerin ışığı altında oldukça geniş bir görüşme zemini ve müzakere süreci başlatılması konusunda ortam ve fırsat oluştuğunu söylemekteydi. Tarafların vardığı anlaşmaya göre; herhangi bir teklif ilk önce B.M. Genel Sekreteri'ne ulaştırılacak, daha sonra

---

⁽⁹⁾ Tarafların teklifleri ile ilgili daha geniş bilgi için bak.:Ertekün, *The Cyprus Dispute*.....s. 313 - 319. Oberling, *Age*, s. 166-167. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford, Oxford University Press, 1989, s. 129 - 132.

da özel danışmanların devreye girmesiyle karşılıklı olarak her iki tarafın da görüşü alınacaktı. Sonraki adımda bu girişimlerin sonucu olarak toplumlar arasında yapılması muhtemel olan görüşmelerin tarihleri belirlenecekti. 13 Nisan 1978'de Viyana'da Kıbrıs Türk Tarafı'nca sorunun çözümüne yönelik daha somut ve kalıcı içerikli teklifler Genel Sekreter Waldheim'e sunuldu. Ancak bu teklifler Rum tarafınca reddedildi. Rum tarafının bu teklifleri reddetmesinin temel nedeni, o sırada Amerikan Kongresi'nde görüşülmekte olan ambargo kararının oluşacak olumlu bir havayla kaldırılması korkusuydu. Bu korku sebebiyle Türk tarafının tekliflerini inceleme ve tartışma isteğinde dahi bulunmamışlardı.

Kıbrıs Türk tarafının 1978 tekliflerine göre⁽¹⁰⁾; iki toplumdaki oluşacak olan federal hükümet (iki toplumlu-iki kesimli) her iki tarafın anlaşması ile kurulacaktı. Federal yönetimin gücü devleti oluşturan toplumların temsilcisi olan her iki başkanın ortak tavrıyla tespit edilecekti. Federal yasama gücü ise iki federe devletin yasama meclisleri ve federal meclis tarafından kullanılacaktı. Federe devletlerde tüm güçler ve işlevler merkeze -federal yönetime- devredilmemişti. Toprak paylaşımında ise taraflar arasında bir hat çizilerek sınırlar belirlenmekteydi. Bu yeni düzenleme ile ileri savunma hatları iki taraf arasındaki alana indirilmekteydi. Kıbrıs Türk tarafının teklifleri B.M. Genel Sekreteri tarafından somut ve kapsamlı bulunmasına rağmen, Kıbrıs Rum tarafınca görüşmelerin yeniden başlaması için kabul edilemez bir teklif olarak nitelendirildi.

3. Amerikan Planı

Toplumlararası görüşmelerdeki kilitlenmeyi çözmek amacı ile A.B.D., Kanada ve Birleşik Krallık tarafından bir barış planı sunuldu. Başlangıçta gizli

---

(10) Türk teklifleri ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Ertekün, The Cyprus Dispute.....s. 321 - 355. Necatigil, Age, s. 132 - 134.

olan bu plan daha sonra basına sızdı ve açıklık kazandı. Amerikan Planı⁽¹¹⁾ adıyla anılan bu 12 maddelik plan B.M.Genel Sekreteri'ne, Türkiye'ye, Yunanistan'a, Kıbrıs Türk ve Rum tarafına bildirildi. Planın çerçevesi Makarios ve Denктаş arasında 1977'de yapılan zirve toplantısında tarafların anlaştığı noktalara göre belirlenmişti. Amerikan Planı esas olarak federal yönetimi kabul ederken, Türkiye'nin de toprak tavizinde bulunmasını istiyor ve Türkiye'nin ada ile bağlarını kesiyordu. Ada için iki meclisli bir parlamento öneriliyordu. Plan sorunların belirlenmesi için yeterince ayrıntılı değildi, aynı zamanda mültecilerin durumunu ve gelecekte de iki toplumun ekonomik modus vivendi*** oluşturmasını içeriyordu. Amerikan Planı her iki toplum tarafından da toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması için temel olarak kabul edilmedi.

4. Denктаş - Kipriyanu Zirvesi

1978 sonu ve 1979 başlarında Genel Sekreter Waldheim toplumlararası müzakereleri yeniden başlatmak ve ilerlemeler kaydetmek amacıyla girişimlerde bulundu. Nihayet tarafları görüşmeye ikna etti. Denктаş ve Kipriyanu 19 Mayıs 1979'da Genel Sekreter'in öncülüğünde Lefkoşa'da biraraya geldiler. Liderler sonraki görüşmelerin zeminini oluşturacak ve devamını sağlayacak bir anlaşma yaptılar. "10 Nokta Anlaşması"adıyla anılan bu anlaşmaya⁽¹²⁾ göre;

Toplumlararası görüşmeler B.M.gözetimind 15 Haziran 1979'da Lefkoşa'da başlayacaktı. Görüşmelerin temelini 1977 Denктаş-Makarios Anlaşması ve B.M.'in Kıbrıs'la ilgili kararları oluşturacaktı. Taraflar görüşmeleri olumsuz etkiliyecek her türlü hareketten kaçınacaktı. Görüşmelerin 7. turu 15 - 22 Haziran tarihleri

(11) Amerikan planı için bakınız: Ertekün, The Cyprus Dispute.....,s. 357 - 359. Oberling,,Age,s. 172-174. Fahir Armaoğlu,20.y.y. *Siyasi Tarihi*, C.2, Ankara: 1991, s. 815 - 816.

*** Modus Vivendi: Geçici anlaşma anlamına gelen Latince bir terim. Özellikle kısa süreli,ticaret veya gümrük konularına ilişkin ikili anlaşmaları ifade eder.

(12) Anlaşma metni için bakınız:Sabahattin İsmail,100 *Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa: 1992,s. 152-153. Necatigil, Age,s. 134-135. Ertekün,The Cyprus Dispute.....,s. 360. *Yearbook of the United Nations,1979*, s. 422.

arasında Lefkoşa'da B.M. Genel Sekreteri'nin Yardımcısı Cuellar'ın başkanlığında yapıldı ve somut bir gelişme olmadan sonuçlandı. 30 Temmuz'da Kıbrıs Türk Toplum Lideri Denktaş çıkmaza giren görüşmelerde ilerleme sağlamak amacıyla Kıbrıs'ta aranılan çözümün dört temel sorununu eş zamanlı olarak ele alacak dört komitenin kurulmasını önerdi. Bu sorunlar;

- i) Maraş'ın yeniden iskanı,
- ii) İyi niyet, karşılıklı güven ve normal koşullara geri dönüşü teşvik edecek pratik önlemler,
- iii) Anayasal meseleler,
- iv) Toprak ididalarıyla ilgili düzenlemelerdi⁽¹³⁾.

Ancak Maraş'ın geleceği konusunda ısrarlı olan Kıbrıs Rum Yönetimi bu teklifi reddetti.

B.M. Genel Sekreteri Waldheim'in, Genel Sekreter Yardımcısı Cuellar'ın ve B.M. Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi'nin tarafları tekrar masaya oturarak görüşmelere başlamalarını sağlama çabaları 1980 yılının ortalarına kadar sonuçsuz kaldı. Nihayet 9 Ağustos'ta toplumlararası görüşmeler B.M. Kıbrıs Özel Temsilcisi Hugo Gobbi'nin öncülüğünde Lefkoşa'da Yeşil Hat'ta (Ledra Palas) başladı. Genel Sekreter'in Açış Bildirisi'nde⁽¹⁴⁾ belirtilen mesajında ortak sınır konusunun çözümü için bir çerçeve açıklandı. Buna göre;

- i) Her iki taraf da 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 zirvelerinin geçerliliğini yeniden onaylamaktaydı.
- ii) Her iki taraf da Kıbrıs sorununun anayasal çerçevede federal bir çözüm ile toprak paylaşımı konusunda iki kesimli çözümü desteklediklerini bir kez daha tekrarladılar.

---

(13) Oberling, Age, s. 175.

(14) Açış bildirisi için bakınız: Ertekün, The Cyprus Dispute....., s. 368.

iii) Her iki taraf da toplumlararası görüşmelerde güvenlik sorununun ele alınarak çözülmesi gerektiğine işaret ettiler. Sorun Kıbrıs'ın bütününe güvenliği ve Kıbrıs Türk Toplumunun artan pratik zorluklarını da içermekteydi. Bunlara çözüm getirileceği belirtildi.

iv) Her iki taraf da karşılıklı görüşmelerin devam etmesi için Genel Sekreter'den yardım talep etmekteydi.

15 Eylül 1980 ve 7 Ocak 1981 tarihleri arasında yapılan 4 tur görüşme boyunca gündem maddeleri olarak sırasıyla;

i) Maraş,

ii) Görüşmeleri tehlikeye atabilecek herhangi bir hareketten kaçınarak her iki taraf arasındaki iyi niyet ve dilekleri desteklenmesi. Taraflar arasında bağlılık ve karşılıklı güvenin sağlanması sonucunda normal şartlara dönülmesi,

iii) Anayasal çerçeveler,

iv) Toprak (sınır) sorunları görüşüldü.

Bu dönemdeki ilginç bir gelişme de Genel Sekreter Waldheim'in davranışlarındaki değişikliklerdi. Genel Sekreter görüşmelerdeki iyi niyet girişimleri çabalarından uzaklaşarak arabuluculuk girişimlerinde bulunmaya, hatta uzlaştırıcı gibi davranmaya başlamıştı. Adadaki seçimler nedeniyle her iki taraf da toplumlararası görüşmelere Mayıs ve Haziran 1981 tarihlerinde kısa bir ara verilmesi konusunda anlaşıldılar. Bu süre içinde Kıbrıs Türk Tarafı yeni bir anayasa, sınır ve güvenlik sorunlarını içeren bir teklifler paketi hazırladı. 5 Ağustos'ta Kıbrıs Türk tarafı toplumlararası görüşmelerde toprak paylaşımını gösteren bir haritayı da içeren kapsamlı teklifler sundu⁽¹⁵⁾. Anayasal teklifler 1977 ve 1979'daki iki zirve

---

(15) Türk tarafının sunduğu tekliflerle ilgili görüşler için bakınız: A.g.e. , s. 474-487.

toplantısında müzakere edilen ve sunulan bir anayasa taslağına bağı olarak yapılmaktaydı.

Anayasal teklifler şu temel prensipleri içermekteydi;

i) Teklif edilen federal hükümet iki kesimli ve iki toplumdun oluşmaktaydı. Bununla birlikte iki federe devletten oluşan federal devlet, üniter bir devletin kurulmasıyla sonuçlanmayacaktı. Ayrıca her federe devlet toprak (kara, deniz ve hava sahası) halk ve hükümete sahip olacaktı.

ii) İki toplumlu ve iki kesimli federal cumhuriyet içinde eşit kurucu ortak statüsündeki Kıbrıs Türk tarafının bu durumu korunacaktı. Kıbrıs Türk toplumunun Yasama Meclisi'nde ve diğere devlet kurumlarında temsilinde 50/50 oranı esas olarak alınacaktı.

iii) Merkezi ya da federal hükümet, federe devletlerin sahip olduğı yetkilerden daha fazla bir yetkiyle görevlendirilmeyecekti.

iv) Hareket etme özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü ve mülk edinme hakkı ile ilgili sınırlamalar, Denктаş-Makarios arasında 1977 zirvesinde üzerinde anlaşmaya varılan yol gösterici ilkelere bağı olarak düzenlenecekti.

Kıbrıs Türk tarafının anayasa taslağında federal sorunlar şu şekilde sıralanmıştı;

- i) Dış ilişkiler,
- ii) Federal finansal konular,
- iii) Turizm ve danışma,
- iv) Posta ve iletişim,
- v) Federal sağılık ve veterinerlik hizmetleri,
- vi) Ağırlık ve ölçü aletlerinin, patentlerin, telif haklarının ve ticari markaların standartları.

Bütün yetki ve fonksiyonlara anlaşma taslağında yer verilmedi, bazı sorunlar federe devletlerin yetkisine bırakılmaktaydı. Anayasa taslağında iki toplumlu federal parlamentoyu kapsayan bir federal senato ve federal temsilciler meclisi düşünülmekteydi. Her iki meclis eşit sayıda Kıbrıslı Türk ve Rum üyelerden oluşacaktı. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin yürütme gücü üçü Kıbrıslı Türk, üçü de Kıbrıslı Rum bakandan oluşan bir Federal Konsey tarafından kullanılacaktı. Toprak sorunları ile ilgili olarak Türk tarafı iki farklı harita sundu. Bunların birisinde iki federe devlet arasındaki sınır hattının belirlenmesi önerilirken, diğesinde ayrıntılı olarak Maraş Bölgesi gösterilmekteydi. Bu teklifler ancak taraflar arasında anayasal sorunlarla ve güvenlik sorunları ile ilgili nihai anlaşmalara bağlı olarak geçerli olacaktı. Türk tarafının sunduğu haritada teklif edilen toprak miktarında yapılacak daha fazla bir azalmanın Kıbrıs Türk toplumunun toprak sorununa ilişkin somut tekliflerinin temelini oluşturan güvenlik, toprak mülkiyeti, verimlilik ve ekonomik yeterlilik kavramlarını zayıflatacağı belirtilmekteydi. Öte yandan Kıbrıs Rum Kesimi 1 Ekim 1980'de Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik tekliflerini sundu. Bu teklifler; Rum tarafınca 31 Mart 1977'deki 6.tur Viyana görüşmelerinin açılışında açıklanan tekliflerdi.

Teklif edilen federal cumhuriyetin temel prensipleri şunlardı;

i) Kıbrıs Federal Cumhuriyeti bağımsız, egemen, bağlantısız, iki toplumlu ve Kıbrıs Rum ve Türk Eyaleti'nden oluşacaktı.

ii) Federal cumhuriyetin toprağı tek ve bölünmez olup, her iki eyaletin topraklarından, federal cumhuriyetin halkı da eyaletlerin halkından oluşacaktı.

iii) Federal cumhuriyet eyaletler dışında sadece uluslararası hukuka bağlı olacaktı.

iv) Federal cumhuriyette tek vatandaşlık olacak ve pasaportlar federal makamlarca verilecekti.

v) Temel haklar ve özgürlükler 1960 Anayasası'nın II.kısımıyla korunacaktı. Aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve B.M. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'yle hareket özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü ve mülk edinme özgürlüğüne sağlanan güvenceler federal cumhuriyetin tamamında uygulanacaktı.

vi) Federal yasama ve yürütme, Kıbrıs'ın yeniden tek bir ekonomik ünite olması, istikrarlı kalkınma ve tutarlı bir ekonomik politika izlenmesini mümkün kılacak bazı yetkilerle donatılacaktı.

Yürütme konusunda Kıbrıs Rum tarafı bir başkan ve bir başkan yardımcısından oluşan başkanlık sistemini teklif etmekteydi. Cumhuriyetin yürütme gücü başkan tarafından kullanılmakta ve aynı zamanda da bir bakanlar konseyi oluşturulmaktaydı. Bakanlar konseyi 10 üyeli olup bunların %80'ni Kıbrıslı Rumlar %20'si de Kıbrıslı Türk üyelerden oluşmaktaydı. Bununla birlikte Rumlar'ın 9 Eylül 1981 deki ileri tekliflerinde bakanlar konseyinin üyelerinin %70 nin Rumlar, %30 nun Türkler'den oluşması önerilmekteydi. Kıbrıs Rum tarafının 1980 tekliflerinde Federal Yasama Meclisi, Federal Konsey (üst meclis) ve Federal Temsilciler Meclisi'nden (alt meclis) oluşmaktaydı. İki toplumun temsilcileri her bir yasama meclisinde %80 Rum, %20 Türk üyelerce temsil edilmekteydi.

9 Eylül 1981'teki ileri tekliflerinde ise Rum tarafı iki meclis arasındaki mevcut çıkmazın ve çıkması muhtemel çıkmazların çözümlenebilmesi için üst mecliste Kıbrıs Türkleri'nin temsil oranı %30'a çıkarılmaktaydı. Rumlar güçlere ilişkin iki farklı güç listesi sunmuşlardı. Birisi Federal Yasama, diğeri de Eyalet Yasaması'ydı. Eyaletteki yasama gücü yerel hükümet ve belediyelere ait olan güçlerle oluşturulurken, Federal Yasama federal güç listesindeki bütün güçleri kullanmaktaydı yani bu kullanım eyaletle sınırlı kalmamaktaydı. Kıbrıs Rum tarafı 31 Mart 1977'de 6.tur Viyana Görüşmeleri'ndeki teklifleri ile birlikte ilk kez Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıs Türkleri'nin kontrolü altında kalan toprak miktarını gösteren bir harita sundu. Aynı harita Rumlar'ın 1 Ekim 1980 tekliflerinde de tekrar öne

sürüldü. Kıbrıs Rum tarafı ileri sürdüğü tekliflerde 19 Mayıs 1979'daki zirve anlaşmasının 5.maddesi gereğince öncelikle Maraş'ın yeniden iskana açılması üzerinde ısrarla durmaktaydı.

5. Genel Sekreter Kurt Waldheim'in Fikirleri

Türk tarafının Waldheim'e tekliflerini sunmasından iki ay sonra Genel Sekreter toplumlaraarası görüşmelere hız kazandırmak için bazı fikirler ileri sürdü. Bir Genel Sekreter için bunlar teklif değil, görüşler veya yol göstericilik olarak tanımlanabilir. 22 Ekim'de iki tarafın müzakerecisi (Onan ve Ioannides) bu fikirleri gayrı resmi, 18 Kasım'da da resmi olarak kabul ettiler ve toplumlaraarası görüşmeler yeniden başladı. Bu görüşmelerde Waldheim'in görüşleri kabul edildi ve her iki taraf da bu görüşler hakkında kendi düşüncelerini bildirdi. Bu konuda daha ayrıntılı değerlendirmeler ileriki görüşmelerde de söz konusu oldu.

Bu değerlendirmenin amacı görüşmeler için bir yöntem sağlamak ve tartışmaya zemin hazırlamaktı. Değerlendirme her iki tarafın anayasal tekliflerinin ayrıntılı olarak incelenmesi sonucunda yapılmıştı. Değerlendirmede, bir taraftan toplumlaraarası görüşmelerde ifade edilen iki tarafın "uyuşma noktaları" ndan bahsedilirken,diğer yandan da bu görüşler arasındaki "eşit uzaklık" noktaları belirtilmekteydi. Eşit uzaklık noktaları ile kastedilen, taraflararasında izlenecek orta bir yol veya önceki farklı görüşler arasında muhtemel bağlantılar kurmak arzusuydu.

Waldheim, yol gösterici ilkelerin girişinde değerlendirmesinin nihai çözüm olmadığını söylemekte ve bazı eksikliklerin görüşmeler yoluyla doldurulması gerektiğini belirtmekteydi. Bu değerlendirmedeki "uyum noktaları" şu noktaları kapsamaktaydı:

i) Federal Cumhuriyet iki eyalet ve hükümetin bulunacağı bir federal bölgeden oluşmakta, kuzey eyaleti iki mahalli idareye ayrılırken güney dörde ayrılmaktaydı.

ii) Cumhuriyetin herhangi bir devletle kısmen veya tamamen birleşmesi, bütünleşmesi veyahutta ayrılması reddedilmekteydi.

iii) Devlet, federal bir kişiliğe sahip olurken, federal hükümet toprakların tamamında egemenliği kullanacaktı.

iv) Federal Hükümet tarafından düzenlenen tek bir hukuk olacaktı

v) Tarafsız federal bir bayrak ve milli marş için iki eyalet arasında bir anlaşmaya varılacaktı. Her eyalet kendi bayrağını federal bayrağın unsurlarını mümkün olduğu kadar fazla kullanarak oluşturacaktı.

Waldheim'in teklifinde Kıbrıslı Türk ve Rumlar'dan oluşan iki ayrı eyaletli, merkezi hükümetin bulunduğu federal bir bölgesi olan federal, bağımsız, egemen ve bağlantısız bir cumhuriyet düşünülmekteydi. Bildirilen teklifte Cumhuriyetin yürütme yetkileri her bir idari bölgede (ikisi kuzey eyaletinden, dördü güney eyaletinden) altı üyeden oluşan bir federal konsey tarafından kullanılacaktı. Bu federal konseyin altı üyesi atama yoluyla belirlenecekti. Genel Sekreter Federal Konseyin üyelerinin atanma yönteminin ve başkan ile başkan yardımcısının seçimi konusunun toplumlararası görüşmeler boyunca müzakerelere açılmasını teklif etmekteydi. Federal hükümet veya konsey altı bakanlık görevine sahip olacaktı;

i) Dış ilişkiler,

ii) Savunma, vatandaşlık, göç v.b.,

iii) Adalet ve yüksek eğitim,

iv) Uluslararası ticaret ve turizmin, posta ve iletişim servislerinin ve uluslararası denizciliğin düzenlenmesi,

v) Federal maliye, merkez bankası, para, vergiler, ağırlık ölçüleri, uzunluk ölçüleri ve patentler,

vi) Çevresel sorunların, tabii kaynakların, sağlık, iş ve sosyal servislerin düzenlenmesi.

Federal konseyin diğer yetkileri her iki meclis tarafından kabul edilen ve resmen ilan edilen federal tüzükleri, kararları ve kanunları kapsamaktaydı.

Waldheim tarafından ileri sürülen diğer görüşler aşağıdaki noktaları kapsamaktaydı;

i) Cumhuriyetin iki eyaletinin sahip olduğu anayasa taslakları federal anayasaya uygun olacaktı.

ii) Federal yasama gücü iki meclisten oluşacaktı. Eyaletlerin meclisine Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının her biri on üyeden oluşan eşit sayıda temsilci verecekti. Diğer meclis ise toplam nüfusun her onbini için bir üye oranında belirlenen Kıbrıs halkının temsilcilerinden oluşan bir Halk Meclisi olacaktı.

iii) Ayrıca gerekli olan yerel yasamanın kabulünü içeren sorumluluk sahiplerinden oluşan bir eyalet meclisi, her bir eyalet tarafından seçilecekti.

iv) Her bir eyalet kendi yerel yönetimine sahip olurken, kontrolü de eyalet polisi yapacaktı. Fakat federal sorunlarda yargılama yetkisine sahip olmayacaktı. Her eyalet yetki bölgesindeki sorunlarla ilgilenirken diğer sorunlar altı üyeli federal konseye dağıtılacaktı.

Sorunun topraksal yönüne gelince; Genel Sekreter 70:30 nispeti temelinde bir ayırım teklif etti. Önemli sayıda göçmenin minimum düzeyde yeniden iskanı için bir tampon bölge de dahil olmak üzere yaklaşık en az %70 lik bir bölge Kıbrıslı Rumlar'ın yargılama yetkisi altında kalmaktaydı. Genel Sekreter Kuzeyin

kalkınması için bir fon kurulmasını teklif etti. Bu fon, topraksal düzenlemenin sosyo-ekonomik sonuçları göz önünde bulundurularak oluşturulan kuvvetli bir ekonominin önemli unsurunu temsil edecek ve cumhuriyette dengeli bir kalkınmayı sağlayacak şekilde oluşturulacaktı. Genel Sekreter Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'ne ilişkin uluslararası garantiler sorununun her yönüyle anlaşmaya varıldıktan sonra uygun düzeyde müzakere edilmesini teklif etti. Waldheim'in sorunun çözümüne ve toplumlararası görüşmelerde ilerlemeler sağlanmasına olanak sağlamak amacıyla son dönemlerinde ileri sürdüğü bu uzlaştırmacı tekliflerinden de somut bir sonuç elde edilemedi.

II. 1981 - 1992 PEREZ DE CUELLAR DÖNEMİ

1991 yılının sonunda Kurt Waldheim'den görevi devralan yeni Genel Sekreter de Cuellar, Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak eski Genel Sekreter'in iki yıl süreyle Kıbrıs Özel Temsilcisi görevinde bulunduğu için sorun hakkında geniş bir bilgiye sahip diplomattı. Zaten göreve başladıktan hemen sonra Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik görüşmelere kaldığı yerden tekrar devam edileceğini söylemişti.

1. 1982-1983 Yılı Boyunca Toplumlararası Görüşmeler

Yeni Genel Sekreterlik görevini üstlenen de Cuellar'ın, Kıbrıs Özel Temsilcisi tarafından 7 Ocak 1982'deki toplumlararası görüşmeler öncesinde açıklanan mesajında, eski Genel Sekreter Waldheim'in sorunun çözümüne yönelik değerlendirmelerini desteklediği bildirildi. Aynı zamanda Kıbrıs'ta toplumlararası güvenin sağlanması ve Kıbrıs sorununun adil ve hakça çözüme ulaşması için olası her türlü çabanın eski Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak harcadığı da belirtilmekteydi. B.M. Genel Sekreteri ile Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Kipriyanu 4 Nisan 1982 de Roma'da buluştular ve Kıbrıs Sorununun ulaştığı durumu gözden geçirdiler. Kipriyanu toplumlararası görüşmeler hakkındaki hayal kırıklığını açıklayarak, kendi taraflarının sorunun çözümü için diyalogun bütün sınırlarını tüketeceğini fakat, aynı zamanda da sorunu uluslararasılaştırma çabalarına yönelik girişimlerini arttıracaklarını ve Birleşmiş Milletler'e başvuruda bulunulacağını bildirdi. Kipriyanu'ya göre, Kıbrıs sorununun çözümü için esas gerekli olan Türk askerlerinin adadan geri çekilmesiydi. Genel Sekreter Kıbrıs Türk Toplum Lideri Denктаş'la 9 Nisan 1982'de Cenevre'de buluştu. Bu buluşmada Denктаş yerleşme yolundaki zorluklara işaret etti.

İki toplum liderinin B.M. Genel Sekreteri ile ayrı ayrı buluşmasından sonra karşılıklı dayanışma ile toplumlararası görüşmelerin hızlandırılması kararlaştırıldı.

26 Nisan'da Kıbrıs Rum tarafının müzakerecisi George İoannides'in, Kipriyanu ile sorunlar üzerindeki politika farklılıkları nedeniyle istifa etmesi üzerine yerine Andreas Mavrommatis geçti. 1 Aralık 1982'de B.M. Genel Sekreteri de Cuellar Kıbrıs raporunu Güvenlik Konseyi'ne sundu. de Cuellar raporunda eski Genel Sekreter Waldheim'in değerlendirme kağıdındaki hususlara desteğini belirtmekte ve bunun mevcut en iyi yöntem olduğunu söylemekteydi. Rapora göre, bir takım gelişmelerden sonraki aşamada görüşmelerin işbirliğine dayanan, yapıcı bir görünüm kazanacağı, daha sonra da tarafların ilk olarak anayasal sorunlar üzerindeki müzakereleri sonuçlandırdıktan sonra topraksal sorun üzerinde görüşmeler yapacakları belirtilmekteydi.

Genel Sekreter'in gözlemine göre, sorunun çözümüne yönelik süreçteki gelişmede sorunlar bir paket olarak ele alınmalıydı. Politik geleceğe göre her iki tarafta da bu sorunlar paketinin çözümlenebileceği güveni vardı. Fakat 1982 yılı boyunca devam eden çabalara rağmen sorunun çözümüne yönelik ileri bir mesafe alınmadı. 13 Şubat 1983'te Güney Kıbrıs'ta yapılan başkanlık seçimleri sonucunda Komünist AKEL Partisi'nin desteğini alan Kipriyanu ikinci bir beş yıllık dönem için tekrar başkan seçildi. Kipriyanu göreve başladıktan sonra sorunu uluslararası platformlara taşımak amacıyla sıkça Atina'ya ziyaretlerde bulundu. Seçimlerden sonra Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Büyükelçi Hugo Gobbi her iki tarafı 8 Mart 1983'te toplantıya çağırdı. Bu çağrı taraflarca olumlu karşılandı. Buna rağmen tarafların sorunu çözmelerini zorlaştıran engeller (sorunu uluslararasılaştırma çabaları) de vardı. Mart 1983'te Kıbrıs Türk Kesimi'nin müzakerecisi toplumlararası görüşmelerde sorunun uluslararasılaştırılma çabalarının 6 veya 12 ay süreyle ertelenmesini teklif etti, fakat bu istek kabul görmedi.

1983 Nisan'ının başlarındaki açıklamasında Genel Sekreter toplumlararası görüşmelere yardım amacıyla birtakım teklifler ileri sürdü. Kıbrıs Rum tarafı yine

de görüşmelere karşı çelişkili bir tavır sergiledi. Görüşmeler açık gündem üzerinde devam etti. 7-14 Nisan'da müzakereciler arasında yapılan toplantılarda genel bir görüş alış verişi oldu. Fakat bu gelişme süreci Rumlar'ın B.M.Genel Kurulu'na başvuruda bulunması üzerine sona erdi. Kıbrıs Rum tarafı da görüşmelere ara vermek istiyordu. K.T.F.D. Başkanı Denктаş Rumlar'ın bu girişimini toplumlararası görüşmelerin temeline dinamit koymak olarak tanımlayarak Kıbrıs Rum tarafının boyunduruğu altına girmemeye kararlı olduklarını bildirdi. Kipriyanu'nun Nisan 1983'teki Atina ziyaretinde her iki tarafça oluşturulan önerileri açıklandı. Buna göre;

- i) Toplumlararası görüşmeler verimli olacaksa devam etmelidir, kısır döngü olmamalıdır.
- ii) Türkiye'ye Kıbrıs'taki askerlerini geri çekmesi için yapılan baskılar devam etmelidir.
- iii) B.M. Genel Sekreteri'nin çözüm çabaları desteklenmektedir.

Nisan'ın son haftasında Genel Sekreter ve Kipriyanu Paris'te buluştular. Genel Sekreter yeni şahsi çaba ve girişimlerde bulunma niyetini açıkladıktan sonra Kıbrıs Sorununun çözümü için taraflara çağrıda bulundu. Genel Sekreter bu çağrıyla Kıbrıs Rum tarafı ve Yunanistan Hükümeti'nin aldığı kararların etkisiyle yapmaktaydı. Bu arada Kıbrıs Rum ve Yunan Hükümeti adadaki Türk askerlerinin geri çekilmesi ve Türkiye'ye yapılan Amerikan Askeri Yardımı'nın kesilmesi için çabalarını yoğunlaştırdı. Rumların uzlaşmaz tutumları ve sorunu uluslararasılaştırma çabaları nedeniyle K.T.F.D.'nin bağımsızlığını ilan etmesi söz konusu oldu. Böyle bir ortamda sorunla doğrudan ilgilenmeyen B.M. Genel Kurulu Türk tarafının sorunun çözümüne yönelik tezleriyle örtüşmeyen 13 Mayıs 1983 tarih 37/253 sayılı kararı aldı⁽¹⁶⁾. Kararda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve birliği ile bağlantısızlığı destekleniyor, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün ada toprakları üzerindeki egemenlik ve kontrol yetkisi

---

(16) Kararın metni için bakınız: *Yearbook of the U.N.*, 1983, s. 245-246.

vurgulanıyor, bu hakları ihlal edici nitelikteki hareketler mahkum ediliyor, Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın (Kipriyanu) adanın tüm yabancı askerlerden arındırılması teklifi memnuniyetle karşılanıyor, 12 Şubat 1977 ve 19 Mayıs 1979 anlaşmaları ve toplumlararası görüşmeler desteklenmekle beraber "Kıbrıs Cumhuriyeti Halkı" deyimini kullanılıyor, adadan bütün işgal kuvvetlerinin geri çekilmesi isteniyor, 3212 sayılı Genel Kurul Kararı ile Güvenlik Konseyi'nin 365 Sayılı Kararı çerçevesinde her iki toplumun Genel Sekreter'in himayesinde anlamlı, neticeye yönelik ve yapıcı görüşmeler yapmaları ve aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin de soruna el koyması isteniyordu⁽¹⁷⁾.

B.M. Genel Kurulu'ndan Rum yanlısı bir karar çıkması üzerine durumu görüşen K.T.F.D. Meclisi, Kıbrıs Türk halkının Self Determinasyon hakkını vurgulayan bir kararı 17 Haziran 1983 de yapılan oylamayla meclisinde kabul etti.⁽¹⁸⁾ Genel Sekreter ve Denктаş'ın 4 Temmuz 1983 de Cenevre'deki buluşmasında Genel Sekreter'in teklifleri görüşüldü. Denктаş yaptığı durum değerlendirmesinde eşit temeldeki toplumlararası görüşmelerin devam etmemesi durumunda, Kuzeyde, ayrı bir bağımsızlık için referandum yapılmaması sözünü veremeyeceğini açıkladı. Daha sonra Genel Sekreter Rum tarafından iki noktadaki görüşünü açıklığa kavuşturmasını istedi;

i) Ortaklığı yeniden kurup kurmayacakları,

ii) Kendilerini Kıbrıs halkı, Kıbrıs Türklerini de azınlık olarak görmeye devam edip etmeyeceklerini.

Bu teşebbüsle Genel Sekreter Mayıs 1983'den beri kesilen toplumlararası diyalogun devam etmesi amacıyla bazı konular üzerinde tartışmak için bir öneride bulunmaktaydı. Bu teklif üzerine her iki taraf da hem metodoloji, hem de üç temel gösterge olan yürütmenin şekli, yasama ve toplaksal paylaşmayla ilgili önerileri incelemek istedi. Genel Sekreter, görüşleri arasında uçurumlar bulunan taraflara bu

(17) Armaoğlu, Age, s. 278.

(18) Self Determinasyon kararı için bakınız: İsmail, Age,s. 159 - 161.

durumun giderilmesi için yol gösterici ilkelerle çerçevesi belirlenen bir yöntemde anlaşmalarını teklif etti.

Genel Sekreter'in teklifine göre; Yürütmede ikili bir hükümet öneriliyordu. Başkan Kıbrıslı Rumlardan, Başkan Yardımcısı da Kıbrıslı Türklere'den olacaktı. Başkan ve Başkan Yardımcısı Kuzey ve Güney Eyaleti'nden seçilmiş başkanlar olacaktı. Her iki Eyaletin üyeleri Federal Yürütmede % 60 Rum ve % 40 Türk nispetinde temsil edilecekti. Diğer bir öneride ise, Başkanlık ve Başbakanlık toplumlararası dönüştürümlü olacaktı. Böylelikle Kuzey ve Güney Eyaletinin seçilmiş başkanları, dönüştürümlü olarak devlet ve hükümet başkanı olarak atanacaklardı. Bu öneride Eyaletlerin üyeleri Federal Yürütmede %70 Kıbrıslı Rum ve % 30 Kıbrıslı Türk nispetinde temsil edilecekti. Genel Sekreter Yasama Meclisi ile ilgili olarak iki kamaralı sistemi önermekteydi. Alt Meclis üyeleri temsili oran sistemine göre seçilecek ya da % 30 nispetinde Kıbrıslı Türklere'den ve % 70 oranında Kıbrıslı Rumlardan oluşmuş seçilmiş üyelerden meydana gelecekti. Her iki Eyalet Üst Mecliste ise eşit olarak temsil edilecekti. Genel Sekreter topraksal sorun ile ilgili olarak da Kuzey Eyaletinin toprak alanının adanın maksimum % 30, minimum ise % 23 oranında olmasını teklif etti. Bu teklif Türk tarafının merkezi hükümete devredeceği yetki ile orantılıydı. Tarafların Genel Sekreter'in teklifleri üzerinde anlaşması durumunda müzakereler, belirtilen sınırlar içinde, Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi'nin iyi niyet misyonu altında devam edecekti. Genel Sekreter taraflara görüşlerini belirtmeleri için 15 Eylül 1983 tarihine kadar süre tanıdı. Genel Sekreter 15 Eylül 1983'te tepkiler hakkında bilgilenecek için her iki tarafı da görüşmeye davet etti. Genel Sekreter 30 Eylül' de Rum lideri Kipriyanu ile buluştu. Kipriyanu, Kıbrıs Rum toplumunun gelişmelerle ilgili cevabını Genel Sekreter'e ilette. Bu görüşmelerde Rum tarafının tekliflere ilişkin tutumunun net olmadığı ortaya çıktı.

Denktaş 1 Ekim 1983'te New York'ta Genel Sekreter ile buluştu ve varolan karşılıklı anlaşma temelinde toplumlararası müzakerelere devam etmeye hazır olduğunu açıkladı. Denktaş, Kipriyanu ile B.M.Genel Sekreteri'nin gözetimi altında düzenlenecek doğrudan görüşmelerle her iki tarafın federal çözümde samimi davranışlarını ortaya koymaları için bir zirve toplantısı yapılmasını teklif etti. Ayrıca, Güvenlik Konseyi'nce Genel Sekreter'e verilen iyi niyet girişimlerinde bulunma görevinin arabuluculuğa dönüşmemesi gerektiğini belirtti. Kıbrıs Rumları'nın "Kıbrıs Hükümeti" olarak bütün dünyada kabul görmeleri, uzlaşmaz ve anlaşmaz bir tutum takınmalarına neden olmaktaydı. Ayrıca Rumlar, Kıbrıs Türkleri'ni köşeye sıkıştırma çabalarına girişmekteydiler. Kıbrıs Türk halkının bu uzlaşmaz ve Kıbrıslı Türkleri zor duruma düşürme çabalarına karşı cevabı, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu bütün dünyaya ilan etmesi oldu. Kuruluş Bildirgesi'nden ayrı olarak kabul edilen Bağımsızlık Bildirgesi'nde KKTC'nin ilan edilmesinin sebepleri sıralanmış, hür ve bağımsız olarak yaşamının Kıbrıslı Rumlar'ın hakkı olduğu kadar Kıbrıslı Türkler'in de hakkı olduğu belirtilmekte ve taraflar eşit şartlar altında müzakerelere çağrılmaktaydı.⁽¹⁹⁾

K.K.T.C.'nin ilan edilmesinden sonra sorunun çözümüne yönelik çaba ve girişimlerde tikanlıklar oldu. K.K.T.C.'nin ilanına karşı en fazla tepkiyi Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ve İngiltere gösterdi. Bu üç ülkenin ortak girişimiyle B.M. Güvenlik Konseyi 17 Kasım 1983'te konuyu ele almak üzere toplandı. İngiltere'nin teklif ettiği karar tasarısını görüşerek 18 Kasım'da 541 sayılı kararı aldı.⁽²⁰⁾ Kararda, K.K.T.C.'nin Bağımsızlık Bildirgesi üzüntüyle karşılanmakta ve bu kararın geri alınması istenmekteydi. Güvenlik Konseyi'nin 365 ve 367 sayılı kararlarının acilen ve etkili olarak uygulanması, tarafların ve diğer devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve

(19) Kuruluş ve bağımsızlık bildirgesi için bakınız: İsmail, Age....., s. 162 - 164.

(20) 541 sayılı karar metni için bakınız: Necatigil, Age,s. 330-331. Yearbook of the United Nations, 1983, s. 254. Rauf Denktaş, *The Cyprus Triangle*, New York, the Office of NCTR, 1988, s. 126 - 127.

bağlantısızlığına saygı göstermeleri, Genel Sekreter'in aracılık çabalarını desteklemeleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir devleti tanımamaları talep edilmekteydi. Türkiye, K.K.T.C.'ni bağımsızlığını ilan ettiği gün tanıdığını bildirdi. Batılı devletler, Türkiye'ye tanıma kararını geri alması için baskıda bulunmalarına rağmen kararından vazgeçiremediler.

2. Denктаş'ın Teklifleri

K.K.T.C.'nin ilanından sonra Rum toplumu ile düşmanlık politikası izlenmediğinin ve eşitlik temeline dayanan, haklı ve adil bir çözüme karşı olunmadığının bir delili olarak Rum tarafına bir dizi iyi niyet önerileri sunulmuştu. 2 Ocak 1984'te Cumhurbaşkanı Denктаş tarafından sunulan ve Rumlar tarafından reddedilen bu tekliflerde,⁽²¹⁾ kalıcı bir çözüm için ilişkilerin yapıcı bir temele oturtulması ve kararlı bir ikili çalışma önerilmekteydi. Tekliflerde Maraş ve Lefkoşa Havaalanı'nın ayrı sorunlar olup, birinin diğeri için önkoşul olmadığı belirtilmekte ve 5 Ağustos 1981'de Türk tarafının sunduğu haritada yer alan bazı bölgeleri, B.M. Geçici Nezaret ve İdaresi'ne bırakılabileceği açıklanmaktaydı. Ayrıca Kayıp Şahıslar Komitesi'nin tekrar çalışmaya başlaması istenmekteydi. Taraflar arasındaki ilişkilerin genel çerçevesi ile de ilgili olarak, tarafların çabalarını Federal bir birlik oluşturmaya yönelik olarak harcamaları, birbirlerine karşı hasmane propagandayı önlemek için çaba göstermeleri, aralarındaki ilişkileri kademeli olarak yeniden kurup adım adım uyumlulaştırmaları, tarafların her türlü tahrikten kaçınarak kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanmaya başvurmamaları, toplum liderlerinin müzakerelerde gelişmeler sağlanması amacıyla, B.M. Genel Sekreteri gözetiminde buluşmaları istenmekteydi. Soruna doğrudan taraf olan Türkiye ve Yunanistan'a, 1977 Denктаş-Makarios Antlaşması, 1979 Denктаş-Kipriyanu Antlaşması, B.M. Genel Sekreteri'nin 1980 "Açış Konuşması" ve 1981 B.M. "Değerlendirme Belgesi" çerçevesinde müzakereler

---

(21) Tekliflerle ilgili geniş bilgi için bakınız: İsmail, Age, s. 171 - 176.

yoluyla çözüm çabalarını desteklemeleri teklif edilmekteydi. Denktaş'ın bu teklifleri sonucunda Kıbrıs'ta yeniden bir görüşme süreci başladı. Denktaş'ın teklifleri karşısında Kipriyanu da kendi tekliflerini ⁽²²⁾ Genel Sekreter de Cuellar'a sundu.

3. Kipriyanu'nun Teklifleri

Kipriyanu Denktaş'ın sunduğu çözüm tekliflerini reddetti ve Kıbrıs sorununun yerleşme ile ilgili kısmının çözümüne yönelik kapsamlı bir taslağı de Cuellar'a sundu. Kipriyanu'nun sunduğu taslakta yer alan tekliflere göre; Ada bütünüyle askerden arındırılırken, barış ve güvenliğin sağlanması B.M. gözetimindeki çok uluslu güç tarafından gerçekleştirilmekteydi. Federal bir Cumhuriyet kurulmakta, Kıbrıslı Türklere % 23 ile % 25 oranında bir alan verilirken Famagusta (Gazimagosa) ve Morphou Rumların yönetimine bırakılmaktaydı.

Anayasal önerilerde ise, 1960 Anayasasındaki başkanlık sistemi kabul edilmekte ve bakanlar kurulunda Türklere % 30 luk bir temsil hakkı verilmekteydi. Fakat bakanların sayısı ile ilgili olarak herhangi bir rakam belirtilmemekteydi. Yasamada ise bir tek meclis tercih edilmekle birlikte, toplumların nüfus oranlarına göre temsil edildiği bir Alt Meclis ile Üst Meclis'ten oluşan ikili bir meclis alternatif olarak sunulmaktaydı.

Adaletle ilgili olarak, her iki toplum da Federal Yüce Mahkemede eşit olarak temsil edilirken, merkezi hükümetin yetkisine dışişleri, pasaport işleri, uluslararası iletişimler, dış toplumlar, doğal kaynaklar vb. verilmekteydi. Kipriyanu Kıbrıs Türk tarafı öncelikle Devlet Bildirgesini geri çekmedikçe doğrudan görüşmelerin yapılamayacağını da belirtti. Bu ön koşul da Türk tarafınca kabul edilemez bir koşuldu ve kabul edilmedi.

---

(22) Kipriyanu'nun teklifleri için bakınız: Necatigil, Age, s. 211 - 212.

4. Genel Sekreter'in İyi Niyet Görevi

Genel Sekreter'e İyi Niyet Görevi Güvenlik Konseyi'nin 367 sayılı ve 1975 tarihli kararı ile verilmişti. Genel Sekreter tarafları yeniden bir araya getirmek amacıyla girişimlerde bulunmaktaydı. Nihayet 16 Mart 1984 tarihinde Denktaş'la, New York'ta buluşan Genel Sekreter, sorunu bütün yönleriyle tartıştı. Genel Sekreter de Cuellar bu görüşmede Denktaş'a yeni cumhuriyetin tanınmasına yönelik girişimlerde bulunmaması, ayrı ve bağımsız cumhuriyeti güçlendirici adımlar atmaması (bağımsızlık kararının dondurulması amacıyla) için baskı yaptı. Toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması için Maraş'ın ön koşul olarak elden çıkarılmasını teklif etmekteydi. Aynı zamanda Genel Sekreter, Denktaş ve Kipriyanu arasında yapılacak bir üst düzey görüşmeyi de içeren 5 maddelik bir plan önermekteydi⁽²³⁾. Genel Sekreter, üst düzey bir toplantının kapısını açmak ve toplumlararası diyalogu yeniden başlatmak amacıyla diplomatik çabalara girişmekteydi. Genel Sekreter'in fikirleri şu şekilde ifade edilmekteydi;

i) Kıbrıs sorununun uluslararasılaştırılması için herhangi bir adım atılmayacak ve durum muhafaza edilecekti.

ii) 15 Kasım 1983'te Kıbrıs Türk tarafının Bağımsızlık Bildirgesi'nden başka bir adım atılmayacak ve bu durum muhafaza edilecekti.

iii) Her iki taraf da adadaki askeri güçlerinin sayısında ve niteliğinde herhangi bir artışa gitmeyeceklerine dair karşılıklı olarak Genel Sekreter'e söz verecekler ve U.N.F.I.C.Y.P. tarafından yapılacak denetim sistemini kabul edeceklerdi.

iv) 5 Ağustos 1981'deki Kıbrıs Türk tarafının teklifinde belirtildiği gibi Maraş Bölgesi boşaltılacak ve bu bölge Genel Sekreter tarafından geçici olarak BM'in yönetimine bırakılacaktı. Tampon bölgenin denetimi de U.N.F.I.C.Y.P. tarafından yapılacaktı. Bu geçiş- Maraş'ın B.M.'in denetimine geçmesi- 6 veya 9 aylık

(23) Bu plan için bakınız: Age....., s. 224.

dönemler için geçerli olacaktır. Türk tarafı Maraş'ın aşamalı olarak transfer sürecini gösteren bir takvim hazırlayacaktı -bu geçiş Derina Bölgesi'nin doğusundan başlayarak tampon bölgenin olduğu güneye doğru genişleyecekti-. B.M. yönetimine verilecek bölge tampon bölge olacak ve bölgeye Kıbrıslı Rumlar'ın yerleşmesi de Genel Sekreter'in kontrolü altında olacaktır. Kıbrıs'ın iskan sorununu çözen son anlaşma imzalanıncaya kadar bölgenin yönetimi Kıbrıs'lı Rumlar'a verilmeyecek ve bölgede U.N.F.I.C.Y.P.'den başka bir askeri personel olmayacaktı.

v) Taraflar yüksek düzeyde bir toplantı yapmak ve yeniden toplumlararası diyalogu artırmak amacıyla, Genel Sekreter'in yaptığı çağırımı kabul etmek için anlaşacaklardı.

Denktaş, Genel Sekreter'e yazdığı mektupta kendilerine sunulan 5 maddelik planın ilk 4 maddesinin açıklığa kavuşturulmasını isteyerek, uluslararasılaştırma teriminin ne anlama (bundan kasıt B.M.'de Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'ndeki girişimler mi? Yoksa, uluslararası arenadaki bütün girişimler mi?) geldiğini sordu. Ayrıca nihai anlaşmaya varılmadan Maraş Bölgesi'nin elden çıkarılmasından duyduğu endişeyi dile getirdi. 18 Nisan'da Denktaş, Genel Sekreter'in teklifine karşılık kendi teklifini sundu. Görüşme sürecinin yeniden başlaması için çalışmalarını kolaylaştıracak ortak bir zemin oluşturacağını umduğu "Somut Fikirler" dizisini açıkladı. Bu fikirler şu noktaları içeriyordu;

i) Taraflar doğrudan görüşmeler yoluyla yerleşme sorununu çözmek için önceki kararları teyid edecek, eşitlik ve karşılıklı kabul edilen temeller çerçevesinde bir zirve toplantısı yapacaklardı.

ia) Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırmaya yönelik herhangi bir adım atılmayacaktı.

ib) Kıbrıs Türk tarafı 5 Ağustos 1981 tarihli teklifindeki haritada da belirtildiği gibi Derina Yolunun Doğusuna kadar olan bölgenin geçici olarak BM'in yönetimine bırakılmasını kabul edecekti.

ic) Genel Sekreter'in raporunda bahsedilen olay 1 yıl sonra uygulamaya konulacak ve bölgenin B.M. yönetiminde Kıbrıs Rum tarafına yeniden iskana açılmasına başlanılacaktı.

id) Yeniden iskan sürecinin başlamasıyla birlikte üçüncü ülkelerden gelen turistlerin, her iki tarafın hava ve deniz limanlarını kendi istekleri doğrultusunda kullanmalarına izin verilecekti.

ii) Her iki taraf da Genel Sekreter'in zirve toplantısı yapma çağrısını kabul edecekti.

iii) Zirve toplantısında mevcut şartlar altında, kapsamlı ve karşılıklı kabul esasına dayalı görüşmelere başlama tarihi belirlenecekti.

iv) Kıbrıslı Rumların Maraş'ın Derina Yolunun Batı kısmına yerleşmesi, kapsamlı yerleşme görüşmelerinin başlamasıyla eşzamanlı olarak gerçekleşecekti.

v) Maraş Bölgesi, yerleşme için kapsamlı ve nihayi bir anlaşma yapıncaya kadar Kıbrıs Rum Yönetimi'ne bırakılmayacaktı.

vi) Maraş bölgesinde yeniden iskan sürecinin başlaması ile birlikte Kıbrıs Rum tarafı iyi niyetini göstermek için, Kıbrıs Türk tarafı üzerindeki bütün sınırlamaları kaldıracak pratik önlemler alacaktı.

vii) Rum tarafının sözünde durmaması durumunda, Maraş'ta B.M.'in geçici yönetimi sona erecekti.

viii) Taraflar Lefkoşa Uluslararası Havaalanı'nın B.M. gözetiminde sivil trafiğe açılmasındaki prensipleri kabul edeceklerdi.

ix) Anlaşma uygulamaya konulduktan sonra 5 yıl süreyle geçerli olacak ve bu sürede Kıbrıs'taki yerleşme sorunu ile ilgili nihayi ve kapsamlı iskan sağlanmış olacaktır.

Kıbrıs Türk tarafının Ağustos ayında Anayasa için referandum, Kasım ayında da seçimlerin yapılacağını bildirmesi üzerine de Cuellar, Kıbrıs Özel Temsilcisi Büyükelçi Hugo Gobbi'yi kendi teklifleri ile ilgili olarak taraflarla görüşmeler yapması için Kıbrıs'a gönderdi. Kıbrıs Türk tarafının yaptığı açıklama nedeniyle Kıbrıs Rum Yönetimi, Konsey kararlarının uygulanması isteğiyle Güvenlik Konseyi'ne başvurdu. Konsey 11 Mayıs'taki toplantısında 550 sayılı kararı aldı.⁽²⁴⁾ 550 sayılı kararda önceki (541 sayılı) karar hatırlatılarak tamamen tekrar ediliyor, ayrıca Kuzey Kıbrıs'a hiç bir şekilde yardımcı olmama ve ilişkide bulunmama konusunda bütün B.M. üyelerine çağrıda bulunuluyor ve Maraş Bölgesi'nin, kendi sakinlerinden başkasına açılmasının kabul edilemez olduğu bildiriliyordu⁽²⁵⁾. 15 Haziran da K.K.T.C. Dışişleri ve Savunma Bakanı N.M.Ertekün New York'ta Genel Sekreter'e kendi tarafının görüşmelerin başlaması ile ilgili tekliflerini sundu.⁽²⁶⁾ Türk tarafının teklifleri genel hatlarıyla şu üç noktayı içermekteydi;

i) Maraş Bölgesi'nin belirlenen bir yerinin B.M.'in geçici olarak yönetimine verilmeden Kıbrıs'lı Rumlar'ın yerleşmesi için Kıbrıs Rum tarafının kontrolüne geçmemesi,

ii) K.K.T.C. ve Kıbrıs Rum tarafı arasındaki görüşmelerin yeniden başlaması,

iii) A.B.D. Başkanı Reagan tarafından teklif edilen 250 milyon dolarla Maraş'taki binaların yeniden tamir edilmesi (Reagan "Kıbrıs Barış ve Yeniden İnşa Fonu" nun kurulacağına dair niyetini 8 Mayıs da açıklamıştı).

(24) Karar metni için bakınız: *Yearbook of the UN, 1984*, s. 243 - 244.

(25) Armaoğlu, Age, II.C, s. 282.

(26) Necatigil, Age, s. 227 - 228.

Denktaş, Kıbrıs Rum tarafının K.K.T.C.'ne karşı sürdürdüğü hareketleri durdurması ve ekonomik ambargoyu kaldırma kararıyla görüşme masasına oturması halinde, kendilerinin de K.K.T.C.'nin tanınmasına yönelik çabalarını durduracaklarını, toplumlararası müzakerelerin devam etmesi ve Kıbrıs Rum tarafının uluslararası platformlara başvuruda bulunmaması halinde de K.K.T.C.'deki anayasa referandumunu ve seçimleri ileri bir tarihe erteleyebileceklerini söyledi. 6-7 Ağustos da Genel Sekreter de Cuellar her iki toplum lideri ile Viyana da buluştu ve fikirlerini sundu. "Çalışma Esasları" adını alan bu fikirler beş maddeden oluşmaktaydı;

i) Maraş Bölgesi'ndeki Famagusta (Gazimagosa)'nın acilen B.M.'in kontrolüne verilmesi ve aşamalı olarak Kıbrıs Rum sakinlerinin evlerine geri dönmeleri sağlanacaktı.

ii) Aynı zamanda Nicosia (Lefkoşa) Uluslararası Havaalanı her iki tarafın istekleri doğrultusunda, B.M.'in gözetimi altında fakat, Rum ve Türkler'in ortak yönetiminde ulaşıma açılacaktı.

iii) Kıbrıs Rum tarafının sorunu uluslararası forumlara taşınmasını engellemek ve Kıbrıs Türk tarafının kurduğu ayrı devletin tanınma çabalarını dondurmak için bir moratoryum yapılacaktı.

iv) Her iki taraf da 1977 ve 1979 tarihli Zirve Anlaşmaları'nı geçerli kabul ettiklerini açıklayacaktı.

v) Federal Anayasa'nın detaylarını oluşturacak dönüşümlü Federal Hükümet, üzerinde anlaşılan konuları yerine getirecekti.

Genel Sekreter de Cuellar, bu esaslara her iki tarafın da olumlu cevap vermesi durumunda Eylül'ün başlarında Kıbrıs'a giderek taraflarla dolaylı görüşmeler yapacağını açıkladı. Bu Çalışma Noktaları'na ek olarak de Cuellar, taraflardan şu dört sorunun cevaplmasını istedi;

i) Her iki taraf da Çalışma Esasları'nı tartışmayı kabul ediyor mu?

ii) Eğer kabul ediyorlarsa, Genel Sekreter'in gözetimi altında temel prensiplerde anlaşmaya yönelik gelişmeler kaydetmeye hazırlar mı?

iii) Bu görüşmeler başarılı olursa, bir zirve toplantısı için hazırlar mı?

iv) Böyle olursa Eylül'ün ilk haftasında görüşmelerin başlaması uygun mu?

31 Ağustos'ta taraflar Genel Sekreter de Cuellar'ın bu girişimlerine karşı olumlu cevap verdiler. Dolaylı görüşmelerin, nerde ve ne zaman yapılacağına kararını da de Cuellar'ın tercihine bıraktılar. 10 Eylül'de New York'ta dolaylı görüşmeler başladı. Bu görüşmeler Genel Sekreter'in, Denктаş ve Kipriyanu arasında doğrudan görüşme zemini oluşturup oluşturamayacağı açısından önemliydi. Dolaylı görüşmeler Genel Sekreter'in beş maddelik Çalışma Esasları'yla sınırlanmıyor, Kıbrıs sorununun genel yönleri de ele alınıyordu (Toprak, anayasa, temel özgürlükler vb.). 10-22 Eylül, 15-25 Ekim ve 26 Kasım-12 Aralık 1984 tarihleri arasında üç tur olarak yapılan görüşmeler sonucunda taraflararası anlaşmazlıklar tam olarak giderilememekle beraber, her iki taraf da Genel Sekreter'in teklifi çerçevesinde 17 Ocak 1985'te bir zirve toplantısı yapılması yönünde anlaştilar.

5. Kıbrıs Zirvesi (17 Ocak 1985)

Kıbrıs Türk ve Rum tarafı, yeni yıla yeni umutlarla girdi. B.M. Genel Sekreteri de Cuellar'ın gözetiminde yapılan dolaylı görüşmelerin üçüncü ve son turunda, Kıbrıs sorununun kesin çözümü için, temel esasları içeren bir anlaşma taslağı ortaya konulmuştu. Bu tur de Cuellar'a göre, görüşmelerin son dönemi gibi görülmekte ve anlaşma sağlanacağı beklentisi oldukça fazla görülmekteydi. 17 Ocak 1985'teki Kıbrıs Türk ve Rum liderleri arasındaki zirve toplantısı, zaten

görüŖülmüŖ ve anlaŖılmıŖ olan anlaŖma metnini imzalamak ve sonuçlandırmak amacıyla yapılacaktır. AnlaŖma taslağı⁽²⁷⁾ aylarca süren etin çabalar ve görüŖmelerin sonunda hazırlandı. Dolaylı görüŖmelerin üçüncü turu sonunda de Cuellar tarafından her iki lidere de sunuldu. AnlaŖma taslağıyla Ada'daki iki toplum arasında, iki bölgele bir federasyonun kurulması ümid edilmekteydi. Kıbrıs Türk ve Rum halkı, kendi bölgelerindeki Federe Devletlerini yöneteceklerdi. Merkezi Federal Hükümet de, her iki tarafın ortak rızası ile kabul edilen görevleri yerine getirecekti. AnlaŖma taslağının metninde herhangi bir federasyonun ön Ŗartı olan, eŖit politik statü ilkesinden de sözedilmekteydi. Bu metin iki halk arasında barıŖ ve güvenliği sağlamayı amaçlayan görüŖleri içerdiği gibi, aynı zamanda kurulacak Federal Cumhuriyet'in iki ortak kurucusu arasında etkin bir iŖbirliđini de içermekteydi. Bu umutlu hamle, B.M. Genel Sekreteri'nin önerilerini içtenlikle ve kayıtsız Ŗartsız kabul eden K.K.T.C. Cumhurbaşkanı DenктаŖ'ın, yapıcı tutumunun ve devlet adamına yakıŖan davranıŖıyla mümkün olmuŖtu.

Dolaylı görüŖmelerin üçüncü ve son turunda de Cuellar, Kıbrıs sorununu kapsamlı ve kesin çözüme ulaŖtıracak çok yapıcı bir adım olarak kabul edilebilecek yüksek düzeyde bir toplantının yapılmasının zorunluluğunu vurguladı. Bu iyimserlik havası hem Kıbrıs'ta hem de diğer ölkelerde olumlu karŖılandı. Buna rağmen 17 Ocak 1985 Zirvesi büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlandı. Kipriyanu, bu toplantıya bağlanan bütün ümitleri anlaŖma taslağını tamamen reddederek yıktı. EŖit politik statü ve iki bölgelelik kavramlarını içeren temel esas ve prensipleri bile sorguladı. İki taraflılık kavramı DenктаŖ ve Makarios arasında 1977'de yapılan zirve toplantısında iki lider tarafından da kabul edilmiŖti. İki taraflılık ve eŖit politik statü ilkeleri, dolaylı görüŖmelerin üçüncü turunda kabul edilen anlaŖma taslağının da temelini oluŖturmaktaydı. Bu ilkeler, görüŖmelerin baŖlama noktası ve çerçevesini oluŖturan "Viyanalı alıŖma Esasları"nda da açık bir Ŗekilde ifade edilmekteydi. Genel Sekreter de Cuellar, DenктаŖ ve Kipriyanu 17 Ocak'ta New

---

(27) Yearbook of....., 1984. s. 241.

York'ta bir araya geldiler. Denктаş, Türk tarafının Kıbrıs'taki Türk ve Rumların kendi demokratik Federe Devletlerinde, özgürlük ve güven içinde yaşamalarının ve ortak cumhuriyetin kurucuları olarak bir Federasyon çatısı altında da birlikte olmalarının mümkün olduğu şeklindeki düşüncesini belirtti. İki toplumun liderleri olarak tarihi görevlerinin, burada barışçı bir çözüm yolunda büyük adımların atıldığı iyi haberini ada halkına bildirmek olduğunu ifade etmekteydi.

Kipriyanu ise, zirvenin başlamasıyla birlikte anlaşma taslağının her paragrafına itirazda bulundu. Garantiler sorununda ve Kıbrıs'lı olmayan güçlerin geri çekilmesinde, anlaşma taslağının ilgili hükümlerine tamamen zıt istek ve görüşler ileri sürdü. Toplumlararası dönüşümlü bir merkezi hükümetin varlığına da karşı çıktı. Hatta dolaylı görüşmelerin, bir anlaşma taslağı kabul edilmeksizin sona erdiğini iddia etti. Sonuçta, bir ortak bildirinin bile yayınlanması mümkün olmamıştı. Şubat ayında Cenevre de Kipriyanu ile bir araya gelen de Cuellar, 17 Ocak 1985 belgesi üzerinde Kipriyanu'nun istekleri doğrultusunda bir takım değişiklikler yaptı. Bu yeni anlaşma taslağını 12 Nisan'da taraflara sunan de Cuellar, Rumlar'dan olumlu yanıt aldı. Denктаş ise, bu taslağı ilk taslağın gerisinde ve Rum yanlısı olarak niteleyerek reddetmişti. Ortaya çıkan bu duruma rağmen Genel Sekreter tarafların görüşmelerde ilk defa bu kadar yaklaştıklarına kanaat getirdiği için çözüm çabalarına devam etti. 1986 yılı başlarında Genel Sekreter ile Özel Temsilcileri'nin aylarca sürdürdüğü temaslar sonucunda, tarafların üzerinde anlaştığı bir belge ortaya çıktı. Bu belge Ocak 1985'te Türk tarafının kabul, Rum tarafının da reddettiği belgeye benzerlik göstermekteydi. Genel Sekreter, bu belgenin imzalanması için toplum liderlerini New York'a çağırdı. De Cuellar'ın 29 Mart'ta sunduğu "Çerçeve Anlaşma Taslağını" ⁽²⁸⁾ Denктаş kabul ettiğini açıkladı. Kıbrıs Rum yönetimi ise, üç özgürlük, Türkiye'nin Ada'daki askerlerini geri çekmesi ve Türk göçmenler konusunda yapılacak anlaşmaların ileri bir tarihe

---

(28) 29 Mart Belgesinin tam metni için bakınız: İsmail, Age, s. 177 - 181.

ertelenmesi nedeniyle bu taslağı reddettiğini açıkladı. Taraflara sunulan anlaşma taslağının başlıca hükümleri şunlardı;

i) Kıbrıs Federal Cumhuriyeti uluslararası bir kişiliğe sahip olacaktır. Federal Hükümet egemenliğini tüm ülkede uygulayacaktır. Eyaletler veya Federe Devletler kendi yetki alanlarında bulunan bölgelerde Federal Anayasa'nın ilkelerine uygun olarak hareket edeceklerdir. Federal Cumhuriyet Kıbrıs Türk ve Rum toplumundan oluşur, cumhuriyetin tek bir vatandaşlığı vardır. Cumhuriyetin toprağı iki Eyalet veya Federe Devletin topraklarından oluşur.

ii) 12 başlık altında (Dış işleri, Federal mali işler, Para ve bankacılık işleri, Federal ekonomik işler, Posta ve telekominikasyon, Uluslararası taşımacılık, Doğal kaynaklar, Federal sağlık ve veterinerlik hizmetleri, Standartlar, ölçü, ayar ve markaları koruma işleri, Federal yargı, Federal görevlilerin atanması ve Savunma ve güvenlik) sayılan görev ve yetkiler Federal Hükümete aittir. İki tarafın rızasıyla Federal Hükümete ek görev ve yetkiler verilebilir.

iii) Federal Cumhuriyetin Yasama organı iki Meclisten oluşur. Alt Meclis, % 70 Rum % 30 Türk, Üst Meclis ise % 50 Rum ve % 50 Türk temsilciden oluşur. Önemli sorunlarda yasaların onaylanması için her iki mecliste de ayrı ayrı çoğunluk sağlanmalıdır.

iv) Federal Cumhuriyet'in idare şekli Başkanlık Sistemidir. Başkan ve Başkan Yardımcısı devletin bütünlüğünü ve iki toplumun siyasal statülerinin eşitliğini simgeler. Başkan Rum, Başkan Yardımcısı Türk olup her ikisinin de ayrı ayrı veya birlikte veto etme yetkisi vardır. Bakanlar Kurulu 7/3 oranına göre Kıbrıs'lı Rum ve Türkler'den oluşurken, önemli bakanlıklardan biri Türk tarafına verilecekti.

v) Federal Anayasada Bakanlar Kurulu kararlarından kaynaklanan sorunların giderilmesi için kilitlemeyi önleyici tedbirler öngörülmüştür.

vi) Üç özgürlükle ilgili düzenlemelerin, 1977 Anlaşmasının 3. maddesine göre yapılması için bir Çalışma Gurubu oluşturulacak ve müzakereler yapacaktır.

vii) İki Eyalet veya Federe Devlet arasında ekonomik dengeyi sağlamak için Kıbrıs Türk Eyaleti'nde veya Federe Devleti'nde bir Kalkınma Fonu kurulacaktır.

viii) Maraş ve Türk tarafının 5 Ağustos 1981 tarihindeki haritasında belirlenen 6 bölge .....tarihine kadar B.M.'in geçici yönetimine bırakılacaktır. Lefkoşa Havaalanı B.M.'in geçici yönetiminde hava trafiğine açılacaktır.

26 Mart 1986 tarihli Çerçeve Anlaşma Taslağının da sonuçsuz kalmasından sonra, Genel Sekreter taraflara önemli sayılan konuların görüşüldüğü, yeni görüşmelerin yapılmasına yönelik bir öneride bulundu. Bu öneriler sonucunda da herhangi bir gelişme olmadı ve Genel Sekreter'in çabaları sonuçsuz kaldı. Bu tikanıklık nedeniyle 1987 yılı toplumlararası görüşmeler ve sorunun çözümüne yönelik gelişmeler açısından oldukça sönük geçti. 1987 yılı boyunca somut bir gelişme sağlanamadı.

6. 1988 - 1989 Yılı Gelişmeleri

1988 Şubat'ında Kıbrıs Rum tarafında yapılan seçimleri Kipriyanu kaybetti. Soldan sağladığı destek sayesinde seçimi bağımsız aday Yorgo Vasiliu kazandı. K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, Rum yönetimindeki bu değişiklik üzerine uzlaşma ümidiyle Vasiliu'ya görüşme çağrısı yaptı. Fakat bu çağrısı cevapsız kaldı. Denктаş, Vasiliu'ya gayri resmi sosyal amaçlı sohbet toplantısının devamı olarak 3 Mart 1988'de bir iyi niyet paketi sundu.⁽²⁹⁾ Sunulan iyi niyet önerilerinde genel olarak, tarafların siyasi statüsünde değişiklik yapılmadan iki toplum arasında işbirliği yapılabilecek konular belirtilmekte ve Rum tarafı işbirliğine davet edilmekteydi. İşbirliğini sağlamak için, komite veya komiteler kurulması

(29) Denктаş'ın iyi niyet önerileri için bakınız: Age. ...., s. 182 - 183.

önerilmekteydi. Türkçe ve Rumca'nın karşılıklı ve isteğe bağlı öğretilmesi, uyuşturucu ile mücadelede iki tarafın polis gücü arasında işbirliği yapılması, tarafların turizm, ticaret, ulaşım, iletişim ve diğer alanlarda birbirlerinin menfaatine zarar vermekten kaçınmaları önerilmekteydi. Denктаş'ın bu iyi niyet önerileri de cevapsız kaldı. B.M. Genel Sekreteri'nin iyi niyet çerçevesinde yeni bir müzakere başlatma girişimleri sonunda, Denктаş ve Vasiliu 24 Ağustos 1988'de Cenevre'de biraraya geldiler. Genel bir çözüm için, üzerinde anlaşılan konuları tespit etme ve üzerinde anlaşmazlık olan konularla, daha görüşmeye ihtiyaç gösteren konuları birlikte ele alarak anlaşmaya varma hususunda anlaşan taraflar, bu çerçevede görüşmelere 15 Eylül'de Lefkoşa'da Ledra Palas Oteli'nde tekrar başladılar. Lefkoşa'daki birinci tur görüşmelerde Denктаş ve Vasiliu Kıbrıs sorununun çeşitli yönleri hakkında görüşlerini ve tekliflerini açıkladılar.

B.M. Genel Sekreteri 15 Eylül deki görüşmeler sürecinde yeni bir yöntem uygulamıştır. Bu yöntemle göre, liderler, Lefkoşa'da Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi gözetiminde buluşacaklar ve belli dönemlerde New York'a giderek görüşmeler hakkında Genel Sekreter'le değerlendirmeler yapacaklardı. Bu yöntemle liderlerin 15 Eylül - 7 Kasım 1988'de yaptıkları görüşmelerin birinci turu 22-23 Kasım 1988 tarihli New York görüşmeleri ile sona erdi. İkinci tur görüşmeler 19 Aralık 1988-29 Mart 1989 tarihleri arasında yapıldı. Bu süreçte Genel Sekreter, liderlerle 30 Ocak 1989 ve 6-7 Nisan 1989 tarihlerinde iki kez bir araya geldi. Tarafların 24 Ağustos, 22 Kasım 1988 ve 9 Ocak ile 6 Nisan 1989 tarihli görüşmelerinde ileri sürdükleri görüşlerde (bu görüşler basında yer almıştır) genel hatlarıyla şu esaslar savunulmaktaydı;⁽³⁰⁾

i) K.K.T.C.'ye göre, Kıbrıs'ın Hükümet şekli Federal Cumhuriyettir. Bu Cumhuriyet bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu ve iki bölgeci olacaktır. K.R.Y.

---

(30) Tarafların teklifleri için bakınız: Pierre Oberling, *Negotiating for Survival*, New Jersey, The Aldington Press, 1991, s. 26 - 30.

(Kıbrıs Rum Yönetimi)'ne göre de, Federal Cumhuriyet savunulmaktadır. Federal Cumhuriyet "Eyalet" diye adlandırılan iki bölgeden oluşacaktı.

ii) K.K.T.C.'ye göre, Federal Yasamada iki meclisli bir yasama savunulmaktaydı. Alt Meclis her Federe Devletin halkı tarafından seçilecek ve bu mecliste temsil oranı taraflarca belirlenecekti. Üst Meclis ise ortak cumhuriyetleri temsil edecekti. Her iki meclisin de başkanı aynı toplumdaki olmayacaktı. Kıbrıs Rum Yönetimi'ne göre, yine iki meclisli bir yasama savunulmaktaydı. Alt Meclis vatandaşların eşitliğine göre oluşturulacak ve bütün Federal konularda yetkili olacaktı. Üst Meclis ise eyaletlerin eşitliğine göre oluşacak ve önemli federal konularda yetki sahibi olacaktı.

iii) K.K.T.C.'ye göre, Federal Yürütmede İsviçre benzeri bir Federal Konsey öngörülmekteydi. Federal Konsey Üyeleri Üst Meclisce belirlenecek ve eşit sayıda Rum ve Türk temsilciden oluşacaktı. Başkan, Başkan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı aynı toplumdaki olmayacaktı. Her Federe Devlet kendi başkanını kendi anayasasına göre belirleyecekti. Kıbrıs Rum Yönetimi'ne göre, Federal Yürütmede birisi Rum, diğeri Türk, bir Başkan ve Başkan Yardımcısı olacaktı. Bakanlar Kurulu, Başkan, Başkan Yardımcısı ve yedisi Kıbrıslı Rum, üçü de Kıbrıslı Türk olmak üzere on bakandan oluşacaktı. Bir önemli bakanlık Kıbrıs Türk toplumuna verilecekti.

iv) Federal Yargı ise K.K.T.C.'ye göre, Federasyonun birimleri arasındaki siyasi eşitlik ilkesi Federal Yargı açısından da geçerliydi. Federal Cumhuriyet'in Yargı Organı beş Kıbrıslı Rum ve beş Kıbrıslı Türk hakimden oluşacaktı. Bu Kurul Federal Yüksek Mahkeme ve Federal Anayasa Mahkemesi görevini üstlenecekti. Kurulun başkanlığı dönüşümlü olarak iki toplum temsilcileri tarafından yapılacaktı. Her Federe Cumhuriyet de bağımsız bir yargı sistemine sahip olacak ve Federal Yargının yetkisi dışında kalan konularda yetkili olacaktı. Kıbrıs Rum Yönetimi'ne göre, bütün Anayasal davalarda ve Federal konularda

Federal Yüksek Mahkeme yetkili olup, iki toplumdaki eşit sayıda temsilcilerden oluşacaktı. Her Eyaletin ayrı bir yargı sistemi olacaktı.

Genel olarak tarafların savunduğu esaslara baktığımızda Türk tarafı, Ada'da iki halkın eşitliği temeline dayalı, iki bölge, iki toplumlu bir Federasyon'un kurulmasını istemekteydi. Türk tarafına göre, Kıbrıs'ta gün geçtikçe genel kabul gören, iki ayrı devlet fikrinin yerine, her iki tarafın da kendi kimliklerini koruduğu ve ortak bir devlet içinde yanyana yaşayabilecekleri bir çözümün sağlanması hem Kıbrıs Türkleri'nin, hem de Kıbrıs Rumları'nın yararına idi. Kıbrıs Rum Yönetimi ise, iki toplumlu tek devlet ilkesinden hareket etmekte ve bu ilkedeki hareketle Ada'nın yönetimini ellerinde tutacak bir federasyon modeli önermekteydi. Genel olarak, K.K.T.C.'nin tekliflerinde devlet biçimi konfederasyon ve federasyon arasında şekillenirken, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tekliflerinde ise federasyonla, üniter devlet modeli arasında bir sistem öngörülmekteydi.

6-7 Nisan'daki görüşmelerin üçüncü turunda da sonuç elde edilemedi. Bu turda görüşmelerin çoğu Kıbrıs Özel Temsilcisi tarafından ve liderlerle ayrı ayrı olarak yapılmıştı. Üçüncü tur görüşmelerden bir sonuç alınamamasına rağmen, Genel Sekreter taraflarla 28 ve 29 Haziran'da New York'ta bir araya geleceklerini bildirdi. 28-29 Haziran görüşmelerinin başında Genel Sekreter bir açış konuşması yapmış ve liderlere bu konuşmasındaki esaslar çerçevesinde görüşmeler yapma çağrısında bulunmuştu. De Cuellar, taraflardan önermiş olduğu ilkeleri iyice değerlendirdikten sonra karşılıklı görüşmelere tekrar başlamalarını ve Eylül'de ise sorunu çözecek esaslı görüşmeler yapmaları için tekrar New York'ta bir araya gelmelerini istiyordu. Taraflar arasındaki dördüncü tur görüşmeler için 26 Temmuz 1989 tarihi belirlenmesine rağmen, bu dönemde meydana gelen iki olay dördüncü tur görüşmelerin bu tarihte yapılmasını engellemiştir. Görüşmeyi engelleyen olaylardan birincisi; 19 Temmuz'da Rumlar'ın K.K.T.C. sınırlarını delme eyleminde bulunmaları ve bunun sonucunda çok sayıda Rum'un

tutuklanması ile oluşan olumsuz hava. İkinci olay ise 25 Temmuz da Genel Sekreter de Cuellar'ın bir öneriler paketini taraflara sunmasıydı. Haziran toplantısından önce de Cuellar tarafından dile getirilen bu pakete Denктаş'ın oldukça sert bir tepki göstermesi üzerine taraflara sunulan belgenin öneriler paketi olmayıp, sadece Genel Sekreter'in şahsi görüşleri olduğu ve tarafları bağlayıcılığının söz konusu olmadığı B.M.'ce açıklandı. "Belge Olmayan Belge" olarak adlandırılan öneriler paketi K.K.T.C. tarafından reddedilmişti. Teklif edilen önerilerde de Cuellar, taraflararasında yapılan görüşmeleri değerlendirmeden, tarafların hangi noktalarda anlaşıp anlaşmadıklarına bakmaksızın ve de Güvenlik Konseyi'nin kendisine vermiş olduğu yetkiyi aşarak, taraflara bir anlaşma ve çözüm tasarısı sunmaktaydı.⁽³¹⁾

Genel Sekreter'in bu öneri paketi K.K.T.C. tarafından tepkiyle karşılandı ve reddedildi. Bunun üzerine Kıbrıs Rum tarafı öncülüğünde bazı ülkeler K.K.T.C.'ne karşı baskı kampanyası başlattı. Durum değerlendirmesi yapmak amacıyla toplanan K.K.T.C. Meclisi 23 Ağustos'ta 13 maddelik bir kararı onayladı.⁽³²⁾ Meclis'in aldığı kararların başlıcaları; Rumlarca ortadan kalktığı açıklanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Federasyon görüntüsü altında tekrar diriltilemeyeceği, Kıbrıs Türk halkının kökeni, dili ve dini ile Kıbrıslı Rumlar'dan farklı bir ulusal kimliğe sahip olduğu, Rum tarafının çözümün sağlanması için, Kıbrıs Türk halkının hukuki, sosyal, kültürel ve dini varlığını tanıması gerektiği, Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkının varlığı ile çıkar ve menfaatlerinin korunması için iki kesimlilik, siyasi eşitlik, Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi, mülkiyet haklarının karşılıklı sınırlandırılması, mülkiyet hakkı ve yerleşme özgürlüğü konusunda gerçekçi moratoryum ve tavan önerilerinden vazgeçilemeyeceğiydi.

---

(31) Genel Sekreterin çözüm tasarısı için bakınız: *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, Sisav, İstanbul, 1990, s. 57 - 67.

(32) Meclis kararı için bakınız: İsmail, Age, s. 184 - 186.

Meclisin aldığı bu karardan sonra Denктаş, 11 Ekim de genel olarak Meclis kararındaki esaslar çerçevesinde hazırlanan bir " niyet bildirimini " Genel Sekreter'e sundu. K.K.T.C. tarafından sunulan öneriler Türklere self - determinasyon hakkını verdiği ve Ada'daki Türkleri ayrı bir halk olarak kabul ettiği için Rum tarafınca reddedildi.⁽³³⁾ Haziran toplantısından sonra Cuellar'ın 29 Kasım'da Rum Lideri Vasiliu ile 4 Aralık'ta Denктаş ile görüşmeler yapmasına rağmen, bu görüşmelerden de bir sonuç alınamadı.

7. 1990 - 1991 Yılı Gelişmeleri

Ocak 1990 da de Cuellar liderleri 12 Şubat 1990 tarihinde iki haftalık bir toplantıya çağırıldığını açıkladı. Bu açıklamaya Denктаş toplantıların süresi, tarihi ve yöntemi konusunda Türk tarafının görüşlerinin alınmadığını belirterek, belirtilen tarihte New York'a gitmeyeceğini, tarafların kısa bir toplantılar dizisi yapılması yönünde prensipte anlaşmaları durumunda, 19 - 20 Şubat tarihlerinde, kısa süreli bir toplantı için New York'a gidebileceğini açıkladı. Liderler 26 Şubat 1990'da New York'da bir araya geldiler. 2 Mart'ta sona eren zirve toplantısı Vasiliu'nun, Kıbrıs Türk halkının ayrı ve bağımsız bir kimlik ile self - determinasyon hakkına sahip olmasını kabul etmemesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı.

Genel Sekreter de Cuellar görüşmelerle ilgili raporunu 8 Mart'ta Güvenlik Konseyi'ne sundu. Güvenlik Konseyi 12 Mart 1990 günü 649 sayılı kararı kabul etti. ⁽³⁴⁾ Kararda, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı taraflardan herhangi birisi sorumlu tutulmamakta fakat Genel Sekreter'e ileriki görüşmelerde " telkinde bulunma " yetkisi verilmekteydi. 649 sayılı karar, Türk tarafının siyasal

(33) Önerilerle ilgili daha fazla bilgi için bakınız : Age. , s. 187 - 204.

(34) Karar metni için bakınız : Derviş Eroğlu, *Kıbrıs Konusunun Tarihsel Aşamaları KKTC Gerçeği ve Ekonomik Gelişme*, Lefkoşa, KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 1993, s. 53 - 54. Sabahattin İsmail, Age, s. 205 - 206.

eşitliğini ve iki toplumlu, iki kesimli federal bir sistemi öngördüğü için K.K.T.C. tarafından tatmin edici bulunmuştur.

Mart ayından 1990 yazına kadar Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak uluslararası alanda yeni bir gelişme olmamış, fakat dikkatler K.K.T.C. de 22 Nisan ve 6 Mayıs tarihlerinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimlerine çevrilmişti. 22 Nisan'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini oyların % 66,7'ni alan Rauf Denktaş kazandı. 6 Mayıs'daki milletvekili genel seçimlerini oyların % 54,4'nü alan iktidardaki Ulusal Birlik Partisi kazandı. K.K.T.C. deki siyasal gelişmelerden sonra, Kıbrıs sorunu uluslararası platformlarda yeniden hareketlilik kazandı. 1990 Temmuz'unun ilk günlerinde Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket ettiğini iddia ederek tam üyelik için Avrupa topluluğu'na (A.T.) başvuruda bulundu. Rumların bu tutumu sorunun çözümüne ağır bir darbe vurduğu gibi, K.K.T.C. ve Türkiye tarafından da tepkiyle karşılandı. K.K.T.C., Rumların bu hareketine yönelik olarak Ledra Palas sınır kapısını protesto mahiyetinde 24 saat süreyle kapattı. Daha sonra ise sırasıyla Maraş Bölgesinin denetim ve kontrolünün Türkiye tarafından K.K.T.C. güvenlik güçlerine devredilmesi (19 Temmuz), K.K.T.C. ile Türkiye arasındaki giriş ve çıkışlarda pasaport uygulamasının kaldırılması (26 Temmuz) ve Kıbrıs Türk Araştırmaları, Tanıtma ve Dayanışma Vakfı'nın kurulması (31 Temmuz) kararları alındı. Genel Sekreter de Cuellar 11 Eylül'de yaptığı açıklamasında, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin A..T.'na yaptığı başvurunun incelenirken sorunun çözülmesi için, iki tarafın karşılıklı rızasıyla kabul edilecek bir anlaşmanın gerekliliğiyle, B.M. Güvenlik Konseyi'nin 649 sayılı kararında kabul ettiği çözümün sağlanmasını güçleştirecek adımlardan kaçınılması gerekliliğinin göz önünde bulundurulmasını istedi. Bu açıklamaya ve K.K.T.C. ile Türkiye'nin tepkilerine rağmen A.T., 17 Eylül 1990 da aldığı kararla Kıbrıs Rum Yönetimi'nin başvurusunun normal süreç içinde değerlendirileceğini açıkladı. Genel Sekreter de Cuellar Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 8 Kasım 1990 tarihli raporunda, taraflar

arasında olumsuz havanın varlığını ve bunun devam ettiğini belirtilmekte ve sorunun çözümü için her iki tarafın üzerinde anlaşabileceği bir belge hazırlanmasını öngörülmekteydi. 1990 Ağustos'unda başlayan Körfez Krizi (Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi) ve daha sonra yapılan Körfez Savaşı Kıbrıs sorununun uluslararası platformlarda geri planá düşmesine yol açtı. Körfez Savaşı'nın Irak'ın yenilgisiyle sonuçlanmasından sonra B.M., A.T. ve A.B.D., Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik diplomatik çabalarını yoğunlaştırdılar. K.K.T.C. 1991 yılı başında Genel Sekreter de Cuellar'a bir çözüm önerisi sundu. Öneride yer alan esaslarda genel hatlarıyla şu istekler yer almaktaydı:

- Türkiye'nin garantörlüğü ile Garanti ve İttifak Anlaşması'nın esas olması,
- Federe devletlerin siyasal eşitliği ile bu eşitliğin veto ve ayrı oy çoğunluğu ilkesiyle güvence altına alınması,
- Federasyonun eşit iki federe devletten oluşması,
- Federe devletlerin güvenliklerini kendi polis güçleri ile sağlamaları,
- Yargı ve yürütmede eşit sayıda temsilci olması,
- Yasamanın iki meclisli olması, alt mecliste belli oranlarda, üst mecliste ise eşit sayıda temsilci olması,
- Serbest dolaşımın, nihai anlaşmanın imzalanmasından sonra birlikte ve her iki tarafın kendi kontrolünde olması,
- Toprak konusunun, anlaşmadan önce tazminatlar ve mübadele yolu ile sıfırlanması ve aşırı toprak tavizi beklentisinin olmaması,
- Türk Federe Devletinin ekonomik olarak kalkınması için bir fonun kurulması,

-- Federasyonun iki bağımsız devletin merkezi yönetime devredeceği yetkilerle oluşması yani federal devletin egemenliğinin kaynağının onu oluşturan bağımsız federe devletler olması,

--Anlaşma taslağı üzerinde uzlaşma sağlanmasından sonra, her iki toplumun ayrı ayrı onayına sunulması, onaylanmasından sonra da geçici hükümetin kurulması öngörülmekteydi. Türk tarafının bu önerileri Rum tarafınca kabul edilmedi.

Genel Sekreter de Cuellar 27 Mart 1991'de, Güvenlik Konseyi'ne sözlü olarak sunduğu raporunda, tarafların üzerinde anlaştıkları ve birbirlerinin tekliflerine yaklaştıkları noktaları açıkladıktan sonra, Türk Hükümeti'ne sorunun çözümüne yönelik katkılarından dolayı teşekkürlerini bildirdi. K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Denktaş 15 Nisan'da Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker ile Washington'da yaptığı görüşmede, Baker'e " istikrar önerileri " diye anılan bir belge sundu.⁽³⁵⁾ Denktaş'ın sunduğu belgede sorunun özüne yönelik konulara girmeden önce, iki toplum arasında mevcut olan güvensizlik ortamının kaldırılması için, her iki tarafın atması gereken adımlardan söz edilmekteydi. K.K.T.C. tarafından hazırlanan bu " istikrar önerileri " Mayıs ayında da Genel Sekreter de Cuellar'a sunuldu.

1991 yılının Mayıs ve Haziran aylarının Kıbrıs sorunu açısından önemli bir özelliği, bu dönemde sorunun çözümüne yönelik yeni yöntemlerin ileri sürülmesi ve tartışılmasıydı. İleri sürülen yöntemlerin başlıcalarını Türkiye adına Dönemin Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal, Yunanistan adına Başbakan Mitsotakis ve A.B.D. adına Başkan Bush tarafından ileri sürülen öneriler oluşturmaktaydı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın yaptığı teklifte Kıbrıs sorununun çözümü için, bir Dörtlü Konferans toplanması önerilmekteydi. Bu teklif o zamana kadar sorunun çözümü için toplumlararası (Kıbrıs Türk ve Rum Toplumu) görüşmeler

---

(35) İsmail, Age, s. 210 - 211.

yapılmasını savunan Türkiye'nin anlayışını değiştirmektedir. Özal'ın Dörtlü Konferans teklifine göre, sorunun çözümü için K.K.T.C., Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan bir araya gelerek görüşmeler yapmalıydı. Özal'ın teklifi Rum Ulusal Konseyi ve Yunanistan Başbakanı Mitsotakis tarafından olumlu karşılanmadı. Mitsotakis'e göre, sorunun çözümü için Dörtlü değil Dokuzlu Konferans yapılmalıydı. Konferansın tarafları da Kıbrıs Cumhuriyeti, K.K.T.C., Türkiye, Yunanistan ve B.M. Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden oluşmalıydı. Bu teklif de K.K.T.C. ve Türkiye tarafından olumlu karşılanmadı. Sorunun çözümüne yönelik Amerikan teklifinde ise Beşli Konferans önerilmekte, Konferansın tarafları olarak Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcilerinin adı geçmekteydi. Amerikan önerisinde Kıbrıs Rum toplumunun iki ayrı heyet halinde temsil edilecek olması ve hayali Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tescil edilecek olması nedeniyle, K.K.T.C. ve Türkiye tarafından kabul edilmedi.

Bu tekliflerin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra Haziran'da A.B.D. ve Genel Sekreter de Cuellar, Türkiye'nin Dörtlü Konferans teklifini olumlu karşıladıklarını açıkladılar. Genel Sekreter de Cuellar 28 Haziran'da Güvenlik Konseyi'ne sunduğu sözlü raporunda da sorunun çözümü için, Türkiye'nin yapmış olduğu Dörtlü Konferans teklifini kabul ettiğini açıkladı. A.B.D. Başkanı Bush, Ağustos başlarında taraflara 1991 Eylül'ünde Washington'da, Dörtlü Konferans toplantısını yapmaları için çağrıda bulundu. Genel Sekreter de Cuellar da Kıbrıs Özel Temsilcileri Oscar Camillon ve Gustav Feissel'i Lefkoşa, Ankara ve Atina'da görüşmeler yapması için görevlendirdi. Temsilciler taraflarla yaptıkları görüşmelerde bir anlaşma taslağı oluşturmaya çalışmalarına rağmen, bu çabaları da bir sonuç vermedi.

Türkiye'deki iç siyasal gelişmeler nedeniyle Eylül'de yapılması beklenen Dörtlü Konferans bu tarihte yapılamadı ve ileri bir tarihe ertelendi. Genel Sekreter

de Cuellar, sorunla ilgili olarak Güvenlik Konseyi'ne 8 Ekim'de raporunu sundu. Güvenlik Konseyi bu rapor doğrultusunda hareket ederek 11 Ekim 1991 tarihinde 716 sayılı kararı aldı.⁽³⁶⁾ 716 sayılı kararda genel olarak, üst düzey uluslararası toplantının yapılmaması üzüntüyle karşılanmakta, 649 sayılı kararlar 1977 ve 1979 zirve görüşmeleri neticesinde yapılan anlaşmalar yeniden teyid edilmekte, üst düzey bir uluslararası toplantının yıl sonundan önce toplanması için iki toplum lideriyle Türkiye ve Yunanistan'ın Genel Sekreter de Cuellar ile tam bir işbirliği yapmaları istenmekteydi. Genel Sekreter'den de Kasım'da Güvenlik Konseyine bir rapor vererek, uluslararası toplantının yapılması için bir ilerleme sağlanıp sağlanmadığını bildirmesini ve eğer sağlanmadıysa durumu nasıl değerlendirdiğini Konsey'e bildirmesi istenmekteydi.

Genel Sekreter de Cuellar Kıbrıs'la ilgili son raporunu 19 Aralık 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sundu. De Cuellar sunduğu raporda, Kıbrıs'ta siyasi açıdan iki eşit toplumun olduğunu, siyasi eşitliğin her alanda uygulanmasının sağlanması için, devletin bütün organlarına tarafların etkin katılımının gerektiğini, garanti sisteminin 1960 düzeninin aynısı olacağını vurgulamaktaydı. Yine Genel Sekreter raporunda egemenliğin siyasi açıdan eşit iki toplum arasında ve eşit biçimde paylaşılması gerektiğini de belirtmekteydi. Böylece Genel Sekreter Türk tarafının da özellikle önem verdiği egemenlik konusunu gündeme getiriyordu. Raporda görüşmeler sonunda varılacak anlaşmaların toplumların ayrı ayrı onayına sunulacağını da belirtilmesi Kıbrıs Türk toplumunun self - determinasyon hakkının dolaylı olarak tanınması anlamına geliyordu.

---

(36) Karar metni için bakınız : Age, ...s. 206 - 207.

III. 1991 SONRASI BUTROS GALİ DÖNEMİ (789 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararına Kadar)

1. Butros Gali'nin B.M. Genel Sekreteriği Görevine Seçilmesi

Genel Sekreter Perez De Cuellar'ın görev süresinin dolması nedeniyle yeni Genel Sekreter'i belirlemek amacıyla seçimler yapıldı. Yapılan seçim sonunda B.M. Güvenlik Konseyi Kasım 1991'de 11 kabul oyuna karşılık 4 çekimsiz oyla Mısırlı devlet adamı Butros Gali'yi Genel Sekreter olarak seçti. Mısır'da devlet yönetiminde çeşitli görevler üstlenen Gali, İsrail - Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşması'nın (29 Mart 1979) gerçekleşmesinde de aktif görevler almıştı. 1991 yılında başbakan yardımcısı olan Gali, 1987 yılında U.N.E.S.C.O. (B.M. Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) ' nun Genel Sekreter adaylığı için rakibi Amadu Muhtar M. Bow lehine adaylıktan geri çekildi. 1989 yılında I.L.O. (Uluslararası Çalışma Örgütü) Başkanlığı için yapılan teklifi kabul etmedi. Uluslararası hukuk konusunda uzman olan Gali'nin, Kuzey - Güney İlişkileri ve Az Gelişmiş Ülkeler konusunda da önemli çalışmaları vardır.

2. Butros Gali'nin Göreve Başlaması ve İlk Girişimler

Yeni Genel Sekreter, görevine başladıktan sonra, Kıbrıs sorununun çözümü için iyi niyet girişimlerinin yeniden başlamasını istedi. Kıbrıs sorununun çözümünü kısa bir sürede sağlayacağını açıklayan Gali, her iki liderle de görüşmeler yaptı. Bu dönemde A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Koordinatörü Nelson Ledsky, taraflarla görüşmeler yapmak için adaya geldi. Ledsky, sorunun çözümü için yeni bir öneri getirmediğini, kesilen görüşmelerin devam edip etmeyeceğini belirlemek amacıyla taraflarla görüşmeler yapacağını söylemekte, ayrıca Yugoslavya'daki olayların Kıbrıs sorununda dikkate alınamayacağını ve B.D.T. (Bağımsız Devletler

Topluluğu) örneğinin de Kıbrıs'a uymadığını, çözümün iki eyaletli bir federasyon olacağını belirtmekteydi. Ledsky, taraflar arasında iki ay içerisinde bir Dörtlü Konferans'ın toplanmasını önerdi. K.K.T.C. ve Türkiye ise sorunun taraflar arasında yapılacak görüşmelerle çözülmesini istiyordu. A.B.D. ve B.M. Dörtlü Konferans yapılmasından yana bir tavır sergilemekteydi. Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi ise, Dörtlü Konferans yoluyla sorunu B.M.'e getirip, uluslararasılaştırma çabalarını kolaylaştıracaklarından hareketle bu teklifi reddetmemekteydi.

Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcileri Gustav Feissel ve Oscar Camillon'un Ocak ve Şubat ayları boyunca taraflarla yaptıkları görüşmelerden de bir sonuç alınamadı. Temsilciler adada taraflar arasında derin görüş ayrılıklarının ve güvensizlik duygusunun hakim olduğunu, bu nedenle herhangi bir uzlaşma sağlanamadığını belirttiler. Genel Sekreter Gali, Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs sorunu ile ilgili ilk raporunu sunmadan önce, her iki liderle ayrı ayrı görüşmeler yaptı. Genel Sekreter 3 Nisan 1992 tarihinde ilk raporunu Güvenlik Konseyi'ne sundu. Sunulan raporda, Kıbrıs Türk halkının siyasal eşitliği yeniden teyid edilmekte, egemenliğin taraflar arasında paylaşılacağı, Türkiye'nin Garantörlüğü'nün 1960 Anlaşmaları çerçevesinde devam edeceği belirtilmekteydi. Yapılacak bir anlaşmanın iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkesine dayanacağı, Türklerin kendi bölgelerinde nüfus ve mülkiyet bakımından kesin çoğunluğa sahip olacakları, Federal Devlete devredilen yetkilerden geriye kalan yetkilerin Federe Devletlere ait olacağı ve Federal Bakanlar Kurulu ile Federal Alt Meclisin 7/3 oranında, Üst Meclisin ise eşit sayıda temsilciden oluşacağı belirtilmekteydi.

B.M. Güvenlik Konseyi 10 Nisan 1992 tarihinde yaptığı toplantıda aldığı 750 sayılı kararla Genel Sekreter'in sunduğu raporu onayladı.⁽³⁷⁾ Kararda gösterdiği çabalardan dolayı Genel Sekretere teşekkür edilmekte, Güvenlik Konseyi'nin aldığı

(37) Karar metni için bakınız : Derviş Eroğlu, *Değişen Dünyada Bağımsız Türk Devletlerinin Etkinliği ve Etkinlikte KKTC'nin Önemi*, 1992, Lefkoşa, Devlet Basımevi, s. 43 - 44.

649 (1990) ve 716 (1991) sayılı kararlar yeniden teyid edilmekte, adanın bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığının güvence altına alındığı, siyasi olarak eşit iki toplumdan oluşan iki toplumlu ve iki bölgeli bir Federasyon önerilmekteydi. Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin iki toplumun da refahı, güvenliği ve eşit temellere dayalı katılımı ilkesine dayandığı belirtilmekteydi. Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporun tamamen desteklendiği belirtilmekte ve Genel Sekreter'in Fikirler Dizisi'ni en geç Mayıs veya Haziran 1992 tarihine kadar tamamlaması gelişmelerden Güvenlik Konseyi'ni haberdar etmesi istenilmekteydi.

750 sayılı kararda, ilk kez Kıbrıs Devleti'nin tek bir egemenlik ve uluslararası kişilik ile tek bir vatandaşlığa sahip olacağı fikri yer almaktaydı. Kararda, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığının kabul edilmesi ve iki bölgeli bir Federal Devlet'in öngörülmesi, K.K.T.C. ve Türkiye tarafından olumlu karşılandı. Genel Sekreter Gali, taraflararasındaki görüşmelerin yeniden başlamasını sağlamak için temsilcileri Gustav Feissel ve Oscar Camillon'u temaslarda bulunmak üzere Kıbrıs'a gönderdi. Türk tarafının olumlu görüş bildirmesi üzerine Genel Sekreter Gali her iki toplum liderine de mektup göndererek 18 Haziran'da New York'ta görüşmeler yapmak istediğini bildirdi.

3. Genel Sekreter Gali'nin Fikirler Dizisi ve 774 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı

Genel Sekreter Gali'nin isteği üzerine birinci tur görüşmeler 18 Haziran'da New York'ta başladı. Genel Sekreter, her iki toplum lideriyle ayrı ayrı görüşmeler yaparak onların sorunun çözümüne yönelik tekliflerini öğrendi. Genel Sekreter Gali birinci tur görüşmelerde Denктаş'a " Gali Haritası " adıyla bilinen bir harita sundu. Harita olmayan Harita (Non Paper) adıyla da anılan bu haritaya göre, Türk tarafının sahip olacağı toprak miktarı % 28,2 oranına düşürülürken otuz yedi Türk

Köyü Rumlara bırakılmaktaydı. Rumlara bırakılacak topraklara Güzelyurt Bölgesi'de dahildi. On binlerce Rum'un Kuzeye dönmesi öngörülmekteydi. Denктаş, Genel Sekreter Gali tarafından kendisine sunulan haritayı reddetti. Paket bir anlaşma olması durumunda, sahip oldukları topraklarda % 29 (+) oranını kabul edebileceklerini ve bu alana Güzelyurt Bölgesi'nin mutlaka dahil edilmesi gerektiğini açıkladı. Birinci tur görüşmeler somut gelişmeler elde edilemeden sona erdi fakat, ikinci tur görüşmelerin 15 Temmuz'da yine New York'ta yapılması kararlaştırıldı.

Belirlenen tarihte ve yerde başlayan ikinci tur görüşmelerde, öncelikle toprak konusunun ele alınacağı, bundan sonra da göçmenler ve anayasa ile ilgili müzakereler yapılacağı Genel Sekreter tarafından açıklandı. Türk tarafı, görüşmelerin başlangıcında toprak sorununun tek başına ele alınmasının doğru olmadığını, bu sorunun da diğer sorunlar gibi öncelikli ilkeler düzeyinde görüşülmesi gerektiğini, anayasa ve garantiler gibi temel konulardan bunu ayırmanın sorunun bütünlüğünü bozacağını belirtti. Rum tarafı, görüşmelerde ilk önce toprak konusunun görüşülmesini isteyeceğini ve Türk tarafından da ödün beklentisinde olduklarını açıkladı. Onbeş gün sürmesi beklenen ikinci tur görüşmeler beklenenden uzun sürdü. Görüşmeler sırasında Genel Sekreter Gali taraflara, Güzelyurt Bölgesi'ni Rumlara bırakarak bir haritayı da kapsayan çözüm önerisi sundu. Bu görüşmelerde taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamadı. Genel Sekreter Gali'nin 21 Ağustos 1992 tarihinde açıkladığı raporla beraber " Fikirler Dizisi " belgesi ve toprak düzenlemeleriyle ilgili bir Harita ortaya çıktı.⁽³⁸⁾

Genel Sekreter Gali'nin hazırladığı Fikirler Dizisi dokuz ana bölümden oluşmaktaydı. Belgenin başlangıcında, tarafların Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nı eşit şartlar altında ve Genel Sekreter'in iyi niyet görevi gözetiminde müzakere ettikleri ve Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın üst düzey bir uluslararası toplantıda

(38) Fikirler dizisiyle ilgili ayrıntılı bilgiler için bakınız : İsmail, Age, s. 232 - 245.

her iki toplum liderince tamamlanmasını izleyen otuz gün içinde ayrı ayrı referandumlarla toplumların onayına sunulacağı açıklanmaktaydı.

Kapsamlı Amaçlar başlığını taşıyan birinci bölümde, Paket Anlaşma olgusu çerçevesinde yapılacak müzakereler sonunda oluşacak belgenin ayrı referandumlarla onaylanacağı ve Geçici Düzenlemeler'in yürürlüğe girmesiyle tamamlanacağı böylece, Anayasal açıdan iki toplumlu, toprak yönünden iki kesimli, federal bir esasa dayalı yeni bir ortaklığın ve yeni bir Kıbrıs Anayasası'nın oluşacağı ifade ediliyordu. Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın, 1977 ve 1979 Zirve Anlaşmaları'na, B.M. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 367, 649, 716 ve 750 sayılı kararlara uygun olduğu belirtilmekteydi. Kıbrıs'ın Rum ve Türk toplumlarının ortak vatani olduğu, iki toplum arasındaki ilişkilerin azınlık - çoğunluk ilişkileri olmadığı, Kıbrıs Devleti'nin tek egemenliğinin, uluslararası kişiliğinin ve vatandaşlığının bulunduğu, siyasi olarak eşit iki toplumdan oluşan bu devletin, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garanti altına alındığı, herhangi bir devletle tamamen veya kısmen birleşmenin, bölünmenin veya ayrılmanın yasaklandığı belirtilmekteydi. Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın, toplumların eşitliğini güvence altına aldığını fakat, bu eşitliğin Federal İdareye eşit sayıda katılma anlamına gelmemekle birlikte, Federal Anayasa'nın onaylanması ve değiştirilmesinin her iki toplum tarafından kabul edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktaydı. Federal İdareye iki toplumun etkin olarak katılmaları ve güçlükleri aşmak amacıyla özel mekanizmalar oluşturulması, toplumların birbirlerinin kimliklerini tanımaları ve karşılıklı saygı, dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkiler kurmak için çaba harcamaları istenmekteydi.

Ana İlkeler başlığını taşıyan ikinci bölümde, iki toplumlu ve iki kesimli Federasyon'un Kıbrıs Rum ve Türk toplumunun ortak rızasıyla kurulacağı, Federal Hükümete bırakılmayan yetkilerin Federe Devletlere ait olacağı, Federal Anayasa'nın ayrı referandumlarla kabul edildikten sonra yürürlüğe gireceği ve

yalnızca iki toplumun onayı ile değiştirilebileceği belirtilmekteydi. Federasyon'un siyasal açıdan eşit iki Federe Devlet'ten oluşacağı, toplumlardan birinin diğeri üzerinde egemenlik hakkı talep edemeyeceği, Federal Anayasa'nın her toplumun kimliğini, bütünlüğünü, ve güvenliğini koruduğu kadar, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, dinsel ve dilsel haklarını da koruyacağı kabul edilmekteydi. Federal Cumhuriyet'in laik olacağı, resmi dilinin Rumca ve Türkçe olacağı, tek bir bayrağının olacağı, her Federe Devlet'in de kendi bayrağına sahip olabileceği, her Federe Devlet'in tek toplum tarafından yönetileceği, kendi yönetimine kendisinin karar vereceği, güvenlik, asayiş ve düzenin sağlanmasının her Federe Devlet'in kendi sorumluluğu altında olduğu ve Federal Hükümet'in, Federe Devletler'in yetki ve görevlerine müdahale edemeyeceği belirtilmekteydi.

Federasyonun Anayasal Yönü başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Federal Hükümet'in yetki ve işlevleri; Dışişleri, Merkez Bankası, Gümrük ve Uluslararası Ticaretin koordinesi, Havaalanı ve Limanların Uluslararası kullanımı, Federal Bütçe ve Federal Vergi, Muhaceret ve Vatandaşlık, Savunma, Federal Adliye ve Federal Polis, Federal Posta ve İletişim hizmetleri, Patent ve Ticari Markalar, Federal Yetkilerin ve Memurların tayini, Halk Sağlığı, Çevre, Doğal Kaynakların korunması ve kullanımı, Ağırlık ve Ölçüler, Turizm ve Endüstri faaliyetlerinin düzenlenmesi şeklinde sıralanmakta, bunların dışında kalan yetkilerin Federe Devletler'e ait olduğu belirtilmekteydi.

Federal Yasama ile ilgili olarak da şu bilgilere yer verilmekteydi, Federal Yasama Alt ve Üst Meclisler'den oluşacak, Meclislerin Başkanları ile bir Meclisin Başkan ve Başkan Yardımcısı aynı toplumdan olmayacak, bütün kanunlar iki Meclis tarafından onaylanacak, Alt Meclis 70 / 30, Üst Meclis 50 / 50 oranında Rum ve Türk temsilcilerden oluşacaktı. Bütün yasalar iki mecliste çoğunlukla kabul edilecek ancak, dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göç ve vatandaşlıkla ilgili konulardaki yasalar için toplum temsilcilerinin ayrı ayrı

çoğunluğu aranacaktı. Kanunların ya da kararların kabulünde bir tıkanıklık olduğunda, iki toplumun ikişer üyesinden oluşan bir Konferans Komitesi kurulacak ve Komite'nin üzerinde anlaştığı kanun veya karar onay için her iki meclise de sunulacaktı.

Federal Yürütmede ise, federal yürütme organı Federal Başkan, Federal Başkan Yardımcısı ve Federal Bakanlar Kurulu'ndan oluşacaktı. Başkan ve Başkan Yardımcısı, ülkenin üniter yapısını ve iki toplumun siyasal eşitliğini temsil edecekti. (Türk toplumu dönüşümlü başkanlık önerirken, Rumlar başkanın genel halk oylamasıyla seçilmesini önermekteydi) Bakanlar Kurulu 7 / 3 oranında Rum ve Türk tarafından temsil edilen on Bakandan oluşacak, Başkan ve Başkan Yardımcısı kendi toplumlarını temsil edecek Bakanları kendileri seçecekti. Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıklarından biri Kıbrıs'lı Türkler'e verilecek, Bakanlar Kurulu'nda kararlar genellikle çoğunlukla alınacaktı. Ancak, dışişleri, savunma, güvenlik, bütçe, vergi, göç ve vatandaşlık konularındaki kararlarda Başkan ve Başkan Yardımcısı'nın olumlu oy kullanması gerekiyordu. Bu konudaki kararları ve kanunları Başkan ve Başkan Yardımcısı birlikte ya da ayrı ayrı veto edebilecek ve kanunları Meclislere, kararları da Bakanlar Kurulu'na geri gönderebilecekti.

Federal Yargıda ise, Anayasa Mahkemesi'nin ve Federasyonun en yüksek yargı makamının görevlerini icra etmek üzere bir Yüksek Mahkeme kurulacak, eşit sayıda Kıbrıslı Rum'dan ve Türk'ten oluşan mahkeme üyelerini Federal Başkan ve Başkan Yardımcısı birlikte atayacaklar ve Üst Meclisin onaylamasıyla bu atamalar gerçekleşecekti. Mahkemenin başkanlığı, Rum ve Türk hakim arasında dönüşümlü olarak yapılacaktı. Her iki Federe Devlet, Federe Alt Mahkemeler kurabilecekti. Yine bu bölümde, evrensel ölçüde tanınan temel hak ve özgürlüklerin Federal Anayasaya dahil edileceği, üç özgürlüğün (dolaşma - mülk edinme - yerleşme) Federal Anayasa ile güvence altına alınacağı, bu hakların uygulanması sırasında

1977 Zirve Anlaşması'nın dikkate alınacağı, dolaşım özgürlüğünün Federal Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte sınırsız olarak uygulanmaya başlayacağı, yerleşme ve mülk edinme özgürlüklerinin ise toprak düzenlemelerinin ortaya çıkaracağı yerleştirme süresinden sonra yürürlüğe gireceği, şiddet hareketlerine girişmiş olan kişilerle, teşvikçilerin karşı toplumun yönettiği Federe Devlete girmekten alıkonabilecekleri belirtilmekteydi.

Güvenlik ve Garantilerle ilgili olarak dördüncü bölümde, Federal Cumhuriyet ile Kıbrıs Rum ve Türk Federe Devletleri'nin güvenliğinin garanti edilmesi, ülkeyi askerden arındırmanın ileride ulaşılması gereken bir hedef olduğu, 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nın geçerliliğinin devam etmekle birlikte bunlara ilaveler yapılması, Garanti Anlaşması'nın, Federal Devlet'in bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü güvence altına alması, herhangi bir devletle kısmen veya tamamen birleşmeyi ya da taksim veya ayrılmayı dışlaması, Federe Devletler'in güvenliğini ve Anayasa'nın toplumların biri tarafından, tek taraflı olarak değiştirilmesinin engellenmesini ve Kıbrıs Rum ve Yunan askeri güçleri ile Kıbrıs Türk ve Türk askeri güçleri arasında sayısal dengenin tesbit edilecek bir süre içerisinde tamamlanmasının sağlanması, Kıbrıs'taki Rum ve Türk birliklerinin üzerinde anlaşılacak bir sayıya indirilmesi ve İttifak Anlaşması'nda öngörülmeyen, Kıbrıs'lı olmayan askeri güçlerin geri çekilmesine yönelik bir takvim oluşturularak ve aşama aşama yürürlüğe konulması gibi konulara ilişkin hükümler yer alıyordu.

İttifak Anlaşması, üzerinde mutabık kalınacak sayıyı aşmayacak, personel ve teçhizat bakımından eşit sayıda Türk ve Yunan kuvvetlerinin Ada da bulundurulmasını, bu kuvvetlerin kendi toplumlarının yönetimindeki Federe Devletler'de konuşlandırılmalarını, diğer Federe Devlet'in arazisine girmemelerini, Federal Başkan ve Başkan Yardımcısı'nın ortak komutasında, eşit büyüklük ve teçhizatta bir Kıbrıs Rum ve bir de Kıbrıs Türk birliğinden oluşan Federal Güç bulundurulmasını, kendi toplumlarının ülkesinde görevli olacak bu birliklerin görev

yerlerinin de Başkan ve Başkan Yardımcısı tarafından müştereken saptanmasını öngörmekteydi.

Her Federe Devlet'in ve Federal Devlet'in kendi polis gücüne sahip olacağı, ruhsata bağlananlar dışında silah bulundurmanın yasaklanacağı ve federal suç sayılacağı kabul edilmekteydi. Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından sonra üç garantör devlet ile iki toplum temsilcileri ve U.N.F.I.C.Y.P. (Kıbrıs'taki B.M. Barış Gücü) den oluşacak geçici bir İzleme Komitesi oluşturulacaktı. Komite'nin görevinin zaman cetveline uygun bir şekilde Kıbrıs Türk ve Rum birliklerinin üzerinde mutabık olunan seviyeye indirileceği ve Kıbrıs'lı olmayan güçlerin Ada'dan çekilmesini sağlamak olduğu belirtilmekteydi. Garanti Anlaşması gereğince A.G.I.K.(Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi) ile uyumlu bir şekilde, Garantör Devletlerin temsilcileri ile Federal Başkan ve Başkan Yardımcısı'ndan oluşan bir Denetleme ve Tahkik Komitesi kurulacağı, B.M.'in Komiteye yardımcı olacak destek personeli sağlayacağı, Komite'nin üyelerden birinin başvurusuyla olacağı gibi re'sen de İttifak ve Garanti Anlaşması'na aykırı davranışlar hakkında araştırma yapacağı, tavsiyelerde bulunacağı ve tarafların da bu tavsiyeleri derhal ve iyi niyetle uygulamak zorunda oldukları belirtilmekteydi.

Toprak Ayarlamalarına ilişkin düzenlemelerin yapıldığı beşinci bölümde, tarafların 1977 Zirve Anlaşması'na uygun olarak, ekli haritada gösterilen sınır üzerinde anlaşmaları, bu konudaki anlaşmanın Federal Anayasa'ya dahil edileceği ve tarafların toprak ayarlamalarından etkilenenlerle ilgili ayarlamaların yapıldığı bölgede olduğu gibi, kendi toplumlarının yönetimindeki Federe Devlet arazisinde de iskan edilmeyi isteyebilecekleri ifade edilmekteydi. Etkilenen bölgelerde bulunan diğer topluma mensup kişilerin yerleştirilmelerine öncelik tanınacak, toprak ayarlamalarının her bir Federe Devlet'in kullandığı su kaynaklarını etkilemeyeceği ve bu kaynakların her iki Federe Devlet arasında en azından mevcut talep oranında paylaşılacağı belirtilmekteydi.

Yer Değiştirmiş Kişilerle ilgili düzenlemelerin yapıldığı altıncı bölümde, yer değiştirmiş Kıbrıs'lı Türkler ve Rumlar'ın mal varlıklarıyla ilgili şikayetlerin, 1977 Zirve Anlaşması esaslarına uygun olarak adil bir şekilde ve zaman içinde, belirtilen düzenlemeler çerçevesinde çözümleneceği belirtilmekteydi; toprak ayarlamalarından etkilenecek bölgelerde öncelik, bu bölgelerde yaşayan Kıbrıs'lı Türkler'in yeniden yerleşimine ve eski yerlerine dönen yer değiştirmiş kişilere verilecekti. Kıbrıs Rum Yönetimi'ne verilecek bölgede 1974 tarihinde ikamet eden Kıbrıs'lı Türkler, bu bölgede kalmayı veya Kıbrıs Türk Yönetimi'nde kalacak bölgede benzer bir mesken verilmesini isteyebileceklerdi. Halen Kıbrıs Rum Yönetimi altına geçecek bölgede yaşayan yer değiştirmiş Kıbrıs'lı Türkler ya bu bölgede benzer bir mesken isteğinde bulunabilecek, ya önceki ikamet bölgesine dönebilecek, ya da Kıbrıs Türk Yönetimi'nde kalacak bölgede benzer bir mesken verilmesini isteyebileceklerdi. bu amaçla iki toplumun temsilcilerinden oluşan bir komite kurulacaktı.

Öteki bölgelerde, her toplum yer değiştirmiş kişilerle ilgili sorunları çözmek için birer daire kuracaktı. Yer değiştirmiş kişilerin mallarının mülkiyeti mülkün bulunduğu topluma devredilecekti. Böylece emlak tapuları toplum bazında iki daire arasında 1974 yılındaki değeri (+) enflasyon üzerinden takas edilecekti. Bu alandaki parasal zorluklar Federal Hükümet tarafından karşılanacak ve bu amaca yönelik olarak kurulacak fona katkıda bulunmaları için yabancı hükümetlere ve uluslararası kuruluşlara çağrılar yapılacaktı. Tüm iddialarla ilgili başvurular, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından sonra altı ay içinde yapılacaktı.

Ekonomik Kalkınma ve Güvencelere ilişkin düzenlemelerin yer aldığı yedinci bölümde, Federal Cumhuriyet'in öncelikli amaçlarından birinin, her iki Federe Devlet'in de eşit yararlar sağlayacağı dengeli bir ekonominin geliştirilmesi olduğu, toplumlar arasındaki ekonomik dengesizliği gidermek ve ekonomik eşitliği sağlamak için, Türk tarafının kalkınmasını özel önlemlerle çabuklaştırmaya yönelik

kapsamlı bir eylem programı oluşturulacağı ve bu amaçla bir fon kurulacağı, fona yabancı devletlerle uluslararası örgütlerin, Güvenlik Konseyi'nce yardıma bulunmaya davet edilecekleri belirtilmekteydi. Olumsuz ekonomik etkilerden kaçınmak için, tek bir para biriminin ve gümrük duvarının oluşturulması, Federal Vergi Sistemiyle beraber her Federe Devlet'de ayrı bir vergi rejiminin uygulanması, Türkiye ve Yunanistan'a tüm anlaşmalarda " en ziyade müsaadeye mazhar millet kaydı " **** muamelesi yapılması, özel programları hazırlamak ve özel tedbirleri almak amacıyla iki toplumlu bir komite kurulması, Avrupa Topluluğu üyeliğiyle ilgili konuların tartışılıp, üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra ayrı referandumlarla her iki toplumun onayına sunulması öngörülmekteydi.

Geçici Düzenlemeler başlığını taşıyan sekizinci bölümde, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra, Federal Anayasa'nın hazırlanarak yürürlüğe konulması da dahil, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın uygulanması için geçici tedbirlerin alınması ve bunların on sekiz ay içerisinde bütünüyle uygulanmasının sağlanacağı belirtilmekteydi. Alınması gereken tedbirler ise şu şekilde sıralanmaktaydı; Anayasa ve Seçim Kanununun hazırlanması, Federal bürokrasinin oluşturulması, emlak sorunlarının giderilmesi, ekonomik gelişme ve koruyucu hükümlerin belirlenmesi, toprak ayarlamaları ile ilgili düzenlemelerin yapılması, Fikirler Dizisi'ne ekli faaliyetler programını hazırlamakla görevlendirilen komitelerin harekete geçmesinin sağlanması.

Bir taraftan geçici düzenlemelerin usulünün tespit edilmesi, kurulması kararlaştırılan komitelerin, programlarına uygun olarak çalışmalarının sağlanması ve denetlenmesi amacıyla toplum liderlerinin ve B.M. Genel Sekreteri'nin bir

---

**** En ziyade müsaadeye mazhar millet kaydı : Uluslararası alanda özellikle ekonomik ve ticari anlaşmalarda sıkça rastlanan bir hüküm. Bir anlaşmada tarafların üçüncü devletlere ya da vatandaşlarına karşı tanıdıkları kolaylıkları, birbirlerine karşı da tanıyacaklarını ifade eder. Genellikle ticaret, ödeme, taşımacılık, yerleşme hakkı, ulusal yargılama vb. konularda tanınan bu kayıt, genel bir biçimde ve her konuda geçerli olmak üzere öngörülebilir. Örneğin , 16 Temmuz 1960 yılındaki Lefkoşa Anlaşması'nın 23. maddesi Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a her konuda en çok gözetilen ulus muamelesi yapılmasını öngörmüştür.

temsilcisinin katılacağı bir komitenin kurulması, komitenin taraflar arasında yapılacak bir üst düzey toplantıda anlaşma sağlanması durumunda, otuz gün içinde Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanması için ayrı referandumlar düzenlemesi ve bu komitenin geçici dönemde B.M.'in yardımı ve onayıyla Federal Anayasa ve Federal Görevliler'in seçilmelerinin onaylanması için ayrı referandumlar düzenlemesi kabul edilmişti. Geçici dönemde günlük işleri aynı şekilde devam edecek, dış politikaya ilişkin işler, iki toplum liderlerinin onaylaması ile yürütülecekti. Her toplum kendi Anayasasını ve Seçim Kanununu, Federal Anayasa ve Federal Seçim Kanununa göre düzenleyecekti. Bu çalışmalar Federal Cumhuriyet'in kurulmasına kadar tamamlanacak böylece, Federal Cumhuriyet'le Federe Devletler birlikte kurulmuş olacaktı. Federal Anayasa'nın yürürlüğe giriş tarihi belirlenecek ve bu tarih Federal Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olarak kabul edilecekti.

Birleşmiş Milletler'e Bildirim adını taşıyan dokuzuncu bölümde, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı onaylanmasından sonra, toplum liderlerinin B.M. Genel Sekreteri'ne bir mektup gönderecekleri, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın metnini ekleyecekleri mektupta liderlerin, Genel Sekreter'den mektubu ve Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın metnini Güvenlik Konseyi'ne sunmasını rica edecekleri ve iki toplumun Federal bir Cumhuriyet kurma konusundaki ortak kararlarını not etmesini isteyecekleri kaydedilmekteydi.

Fikirler Dizisi'ne İlave başlığı altında yer alan hükümlerde ise, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra, toplumlararası iyi niyet ve yakın ilişkileri geliştirecek bir programın uygulanmasından söz edilmekteydi. Buna göre, Kıbrıs'a yönelik her türlü kısıtlamalar kaldırılacak, Kıbrıs Türkleri üzerindeki tüm seyahat kısıtlamaları kaldırılacak, uluslararası spor ve kültür faaliyetlerine ilişkin itirazlar kaldırılacak, Federal Cumhuriyet'in oluşturulması sırasında Maraş B.M.'in yönetimine

devredilecek ve tamiri için bir eylem planı hazırlanıp uygulanacaktı. Tüm askeri çabalar durdurulacak ve U.N.F.I.C.Y.P.' nin tüm Kıbrıs'ta serbestçe dolaşması sağlanacaktı. Her iki tarafta okutulan ders kitaplarının gözden geçirilmesi için iki toplumlu bir komite oluşturulacak, her iki toplum kendi lehlerine olup, öteki toplum veya Türkiye ve Yunanistan aleyhine girişimlere son verecekti. Kıbrıs'ın su kaynaklarının tesbiti ve eşit kullanımını ve bir nüfus sayımının yapılmasını sağlamak için yine iki toplumlu bir komite oluşturulacaktı. Toplumlar nerede olursa olsun, kayıp kişilerin akıbeti sorununu sonuçlandırmak için Kayıp Kişiler Komitesi'nin çabalarını destekleyeceklerdi.

Genel Sekreter Gali görüşmelerle ilgili olarak hazırladığı raporu Güvenlik Konseyi'ne sundu. Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter Gali'nin sunduğu rapor doğrultusunda 26 Ağustos 1992 tarihinde 774 sayılı kararı kabul etti.⁽³⁹⁾ Kabul edilen 774 sayılı kararda, Kıbrıs konusundaki tüm geçmiş kararlar teyid edilmekte, geri dönüş hakkı, mülk edinme hakkı ve toprak ayarlamaları konusunda bir ölçüde gelişme kaydedildiği belirtilmekte, Genel Sekreter'e çabalarından dolayı teşekkür edilmekteydi. Genel Sekreter'in Kıbrıs sorununun çözümündeki tek egemenlik, tek uluslararası kişilik ve tek vatandaşlık temeline dayalı bir Kıbrıs Devleti oluşturulmasına yönelik tutumu teyid edilmekte, Fikirler Dizisi genel bir çerçeve anlaşmasına ulaşmak üzere bir temel olarak kabul edilmekteydi.

Fikirler Dizisi'nin genel bir anlaşmaya varmak için yeterince geliştirilmiş olduğu konusunda Genel Sekreter'le mutabık kalındığı belirtilmekte, taraflar, 26 Ekim 1992 tarihinde Genel Sekreter'le birlikte doğrudan görüşmelere tekrar

---

(39) 774 sayılı karar metni için bakınız : Eroğlu, Değişen Dünyada.....s.59 - 60.

başladıklarında Fikirler Dizisi'nin tümünü temel alan bir anlaşmaya varmaları için kesintisiz görüşmeler yapmaya çağılmaktaydı.

Anlaşma sağlandıktan sonra Dörtlü konferans toplantısının yapılması istenmekte, tarafların Genel Sekreter'le işbirliği içinde olmaları talep edilmekteydi. Mevcut statükonun kabul edilebilir olmadığı teyid edilmekte ve Ekim'de tekrar başlayacak görüşmelerde bir anlaşma olmaması durumunda, Genel Sekreter'e, başarısızlık nedenlerini belirlemesi ve Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs sorununun çözümünde izlenebilecek alternatif hareket tarzları önermesi yolunda çağrı yapılmaktaydı.

4. Üçüncü Tur Görüşmeler ve 789 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı

K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, New York'ta yapılması planlanan üçüncü tur görüşmeler başlamadan, taraflar arasında ortak bir zemin oluşturulması ve ortak hareket noktalarının tespit edilmesi için yeterli süre olmadığını belirtmesine rağmen, 26 Ekim'de New York'ta başlayan üçüncü tur görüşmelere katıldı. Görüşmelerin başında Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Vasiliu'dan Kıbrıs Cumhurbaşkanı, K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'tan Kıbrıs Türk toplumu lideri olarak sözedilmesi bir ünvan krizinin doğmasına yolaçtı. Türk tarafına verilen güvenceyle giderilen kriz nedeniyle Kıbrıs Zirvesi iki günlük gecikmeyle başladı.

B.M. Genel Sekreteri Gali, görüşmelerin gündemini göçmenler sorunu, anayasal düzenlemeler ve toprak ayarlamaları olarak belirledi. Yerlerinden edilmiş kişilerle ilgili müzakerelerde anlaşma sağlanamadığı için anayasal düzenlemelerle ilgili müzakereler başladı. Anayasal düzenlemelerde yürütmeye ilişkin konular ele alındı, fakat bu konularda da anlaşma sağlanamadı. Bunun üzerine toprak ayarlamalarıyla ilgili konulara geçildi.

Genel Sekreter Gali'nin, Denктаş'tan Maraş Bölgesi'nin B.M. denetimine verilmesini istemesi üzerine Denктаş, toprak konusunda % 29 (+) nın altına inmeyeceklerini ve Güzelyurt Bölgesinden de vazgeçmeyeceklerini belirtti.

Üçüncü tur boyunca tarafları dinleyen Genel Sekreter Gali, gözlemlerini tutanaklara geçirdi ve daha sonra bunları taraflara sundu. Genel Sekreter Gali 19 Kasım 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporunda, her iki toplumun Fikirler Dizisi'ne ilişkin tutumlarının bir özetini de vermektedir. ⁽⁴⁰⁾ Gali'nin raporunda yeralan bu görüş ve tutumları kısaca şöyle özetleyebiliriz;

Kapsamlı amaçlara ve ana ilkelere yönelik olarak, Kıbrıs Türk tarafı, her Federe Devlet'in, Federasyon'un egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemen olduğunu, egemenliğin siyasal açıdan eşit iki hukuki kişilikten kaynaklandığını, iki toplumlu ve iki kesimli Federal bir Cumhuriyet'in ancak bu şekilde kurulabileceğini, böylece eşit iki Federe Devlet'ten her birinin kendi haklarından bir kısmını hür iradesi ile Federal Hükümet'e aktarmış olacağını belirtmekteydi. Kıbrıs Rum tarafı ise bu konuda, Kıbrıs halkını oluşturan Kıbrıs Rum toplumu ile Kıbrıs Türk toplumunun hür iradeleriyle iki toplumlu ve iki kesimli bir Federal Cumhuriyet'in kurulabileceğini belirtmekteydi.

Federasyon'un anayasal yönüne ilişkin olarak Kıbrıs Türk tarafı, Federal Devlet'e verilen yetkileri genelde uygun görmekte birlikte Federe Devletler'in kendi yetkilerindeki konularda Federal dış politikaya uygun olarak, yabancı hükümetlerle anlaşmalar yapabilmesini istemekteydi. yargı ve yasamaya ilişkin hükümler uygun görülürken, yürütmeye, başkanlık ve federasyonun dışarıda temsil edilmesinin dönüşümlü olması istenmekteydi.

---

(40) *BM Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye*, İstanbul, Sisav Yayınları, 1993, s. 12 - 17.

Başkan ve Başkan Yardımcısı'nın seçimlerinin toplumlarda ayrı ayrı yapılması, Bakanlar Kurulu'nun eşit sayıda Kıbrıs Rum ve Türk Bakan'dan oluşması, kararların consensus ile alınması, yerleşme ve mülk edinme özgürlüklerinin uygulanmasının, toprak düzenlemeleriyle ortaya çıkacak yerleşme sürecinin tamamlanmasından sonra, iki toplum arasında güveni artırmaya yönelik bir moratoryum sürecinin geçirilmesiyle aşama aşama ve tedricen gerçekleştirilmesi, emlak talepleriyle ilgili düzenlemelerin üzerinde anlaşma sağlanması koşuluyla dolaşım özgürlüğünün Federal Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yürürlüğe konması gerektiği ifade edilmektedir.

Kıbrıs Rum tarafı ise, Federal Hükümet'in yetkilerine göç, vatandaşlık, ekonomik politika ve ticaret şirketleriyle ilgili kanunların da dahil edilmesini, Federasyon'un dışişlerini etkileyen ya da mali bir yük getirecek olan anlaşmaların Dışişleri Bakanlığı'nca imzalanmasını istemekteydi. Yasama ile ilgili olarak da her iki toplum lehine iyileştirmeler yapılması, Federal Meclis'in seçimlerinin bütün Federasyon'da olması, Üst Meclis kararlarında ayrı ayrı çoğunluğun aranmaması ve pürüzlerin giderilmesi için oluşturulan mekanizmanın iyileştirilmesi şartıyla uygun görülmekteydi. Yürütmede ise, Başkan ve Başkan Yardımcısı'nın seçimlerinin Federasyon'un bütününde yapılması, Bakanlar Kurulu'ndaki 7/3 oranının değiştirilmemesi, Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıkları'ndan birinin dönüşümlü olarak Türk tarafına verilmesi istenmekteydi.

Yargıyla ilgili olarak herhangi bir mütalaa olmamakla beraber, temel hak ve özgürlüklerin Federasyon'un tamamında yeknesak olarak uygulanması Federal Cumhuriyet'in birliğinin bir gereği olarak görülmekte, kişi hak ve özgürlüklerinin Federal Anayasa'da yer alması ve Federal Hükümet tarafından korunması istenmekte, bu hakların Federe Devletler'ce kullanılmasında uluslararası hukuk ve insan hakları sözleşmesine aykırı davranışların engellenmesi gereği kabul edilmekte, 1974 veya

öncesinde diğer toplum fertlerine karşı şiddet kullanan kişilerin o federe devlete geri dönmelerinin yasaklanması insan haklarının ihlali olarak görüldüğünden bu kişilere yönelik kanunların çıkarılması yetkisinin Federal Hükümet'e verilmesi istenmekteydi.

Güvenlik ve garantilerle ilgili olarak Kıbrıs Türk tarafı bu bölümdeki fikirleri genelde uygun bulmakta fakat, 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nın yürürlükte kalmasını ve sulandırılmamasını istemekteydi. A.G.İ.K.'e yapılan atfın ana ilkeler başlıklı bölümde yer alması, Kıbrıs Rum ve Türk birliklerinde mutabık kalınacak indirimlerin yapılması ve İttifak Anlaşması'nda öngörülmeyen bütün kuvvetlerin geri çekilmesi, Federal Cumhuriyet'in kurulmasından önce, Fikirler Dizisi'ne ekli faaliyet programına paralel olarak aşama aşama gerçekleştirilecek iyileştirmelerin, Federal Cumhuriyet'in kuruluş tarihinde bütünüyle gerçekleştirilmesi istenmekteydi.

Kıbrıs Rum tarafı ise, Garanti Anlaşması'nı Türk tarafından farklı olarak yorumlayarak Türkiye'nin veya diğer garantör devletlerin tek başına askeri müdahale hakkı olmadığı gibi olmaması da gerektiğini belirtmekteydi. Bu durum BM yasası ile çelişki halinde görülmekte ve konu Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmek istenmekteydi. Federal kuvvete bağlı Kıbrıs Rum birliklerinin sadece Rum tarafında, Kıbrıs Türk birliklerinde sadece Türk tarafında bulunması ülkenin birliği fikrine uygun görülmemekteydi.

Toprak ayarlamalarıyla ilgili olarak Kıbrıs Türk tarafı, toprak ayarlamalarının yapılması gerektiğine inanmakla birlikte, Fikirler Dizisi'ne ekli olarak sunulan haritanı yaklaşık olarak otuz sekiz bin Kıbrıs Türkü'nü yerinden edeceğinden hareketle, bu haritayı görüşme zemini olarak kabul etmemekte, toprak ayarlamalarının 1977 yılında kabul edilen anlaşmanın ilkeleri çerçevesinde yapılması ve Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin topraklarının Ada toprağının % 29 (+) olması, toprak

ayarlamalarıyla ilgili haritanın çizilmesinin ise ancak, anayasal sorunların giderilmesinden sonra ve Rum tarafının federal yapıdaki yetki paylaşımını kabul etmesiyle olabileceğini belirlemekteydi. Kıbrıs Rum tarafı ise toprak ayarlamalarıyla ilgili olarak sunulan haritayı bir takım marjinal değişiklikler yapılması durumunda kabul edilebilir bulmaktaydı.

Haritada gösterilen özel bölgeler ve bu bölgelerde yaşayacak kişilerin durumlarıyla ilgili anlaşmaların yapılmasını ve Federasyon'un tamamında bir uluslararası kuruluş gözetiminde nüfus sayımı yapılmasını istemekteydi. Yer değiştirmiş kişilerle ilgili olarak Türk tarafı etkilenen bölgeler de bulunan Türkler'in, yeni bölgelere nakledilerek iskan edilmesini ve ayrıldıkları bölgede sahip oldukları emlakın, yeniden yerleşme sırasındaki geçer fiyat üzerinden tazmin edilmesini istemekteydi. Diğer bölgeler için, Kuzey'deki Kıbrıs Rum varlığının değeri ile Güney'deki Kıbrıs Türk varlığının değeri yaklaşık olarak eşit kabul edilmekle birlikte, toplam tazminatın hesaplanması sırasında mal varlığının değeriyle birlikte Kıbrıs Türk toplumunun 1963 yılından bugüne kadar çektiği sıkıntıların ve ekonomik kayıplarının ve de Türkiye'nin bu dönemde Kıbrıs Türk toplumuna yaptığı mali ve ekonomik yardımların göz önünde bulundurulmasını istemekteydi.

Türkler'in kontrolündeki bölgeye Rumlar'ın yerleştirilmesinin bir moratoryum sürecinde ve üzerinde mutabık kalınacak bir sayıda olması isteği vurgulanmaktaydı. Yer değiştirmiş kişilerin tekrar eski yerlerine dönmelerini engelleyecek nedenlerin tesbit edilmesi için, bir mekanizmanın kurulması ve aktif olarak faaliyete geçmesi istenmekteydi.

Kıbrıs Rum tarafı etkilenen bölgelerle ilgili olarak, 1974 yılında mal varlığı olmayan Türkler'e tazminat verilemeyeceğini, etkilenen bölgelerden Kıbrıs Türk

bölgesine yeniden yerleştirilecek Türkler'in 1974 yılında Güney'de sahip oldukları evlerine tekrar dönebileceklerini veya 1974 yılındaki değeri + enflasyon üzerinden tazminat isteyebileceklerini, Kuzey'de kalacak Türkler'e 1974'de meskeni olup olmadığına bakmaksızın Rumlar'a verilen şartlar çerçevesinde benzer bir konut verileceği, kısa vadeli yerleşme kredisiyle ekonomik iyileştirme programlarından yararlanabilecekleri belirtilmekteydi. Ayrıca, etkilenen bölgelerde Rumlar'a ait evlerde oturan Kıbrıs'lı Türkler'e tazminat olarak sermaye yatırımı yapılması konusunda müzakereler yapılması öngörülmekteydi.

Diğer bölgelerle ilgili olarak, 1963 yılındaki olaylardan sonra yer değiştirmek zorunda olan kişilerin veya mirasçılarının tazminat talebinde bulunabilecekleri, Kıbrıs Türk makamlarının, Kıbrıslı Rumlar'ın mal varlığına el koymalarına ilişkin kararların geçersiz olduğu ve 1974 yılından beri bu emlaklarda oturan ve halen bu emlakları işgal eden Kıbrıs'lı Türkler'in herhangi bir tazminat talebinde bulunamayacakları belirtilmekteydi. Kuzey'deki Rum emlakı ile Güney'deki Türk emlakının eşit sayılamayacağı, bunun 1/11,5 değerinde olduğu ve Türkler'in takas teklifinin kabul edilemeyeceği, mülk edinme ve ikamet haklarının kullanımı için bir moratoryuma gerek olmadığı belirtilmekteydi. Şiddet hareketlerinde bulunan kişilerin diğer toplumca yönetilen Federe Devletler'e giremeyeceğine ilişkin düşüncenin insan haklarına aykırı olduğu kabul edilmekte ve konuya ilişkin düzenlemelerin Federal düzeyde yapılması istenmekteydi. 1974 yılından sonra Ada'ya yerleştirilen Türkler'in tekrar geri gönderilmeleri ve bu konuda kendilerine kolaylık sağlanması istenilmekteydi.

Kıbrıs Türk tarafı ekonomik kalkınma ve koruyucu hükümlere ilişkin olarak, Federe Devletler'in dış ticaret ve kuruluşları olarak ayrı ayrı kabul edilmesini, Federasyon'un Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik konuların tamamında kolaylıklar

sağlanmasını ve Federasyon'un ancak Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye oldukları veya üyeliğin her Federe Devlet'te ayrı ayrı yapılacak referandumlarla onaylanması durumunda uluslararası bir kuruluşa üye olunabileceği ya da o kuruluşun toplantılarına katılabileceğini belirtmekteydi. Kıbrıs Rum tarafı ise bu hükümlerin AT'na ilişkin konuların Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanması sırasında, onun bir parçası olarak referanduma sunulması gerektiğini, aksi halde bu hükümlerin kabul edilemeyeceğini belirtmekteydi.

Geçici düzenlemelerle ilgili olarak Kıbrıs Türk tarafı bu bölümde yer alan hükümlerin ancak, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasından sonra, tarafların ortaklaşa oluşturacakları geçici hükümetin kurulmasıyla kabul edileceğini açıklamaktaydı. Türk tarafı bu şartı, önceden sonuçları tahmin edilemeyecek sonuçlara yolaçabilecek hukuki karışıklıkları önlemek amacıyla öne sürmekteydi. Kurulacak geçici hükümet Federe Devletler'in liderlerinin ortak idaresi altında faaliyet yapacaktı. Türk tarafı, Rumlar'ın 1963 yılından bugüne kadar yaptığı anlaşmaların sonuçlarının kendisini bağlamadığını da belirtmekteydi.

Kıbrıs Rum tarafı ise, Güvenlik Konseyi kararlarına aykırı olduğu için, K.K.T.C.'nin tanınmasının söz konusu olmadığını, Kapsamlı Çerçeve Anlaşması'nın onaylanmasına ilişkin referandumların B.M. gözetiminde yapılmasının daha uygun olduğunu ve Kıbrıs Türk tarafıyla temel kavramlarda anlaşıldıktan sonra, geçici düzenlemelere ilişkin hükümlerin ayrıntılı olarak müzakere edilebileceğini belirtmekteydi. B.M.'e bildirim konusunda ise taraflar herhangi bir açıklamada bulunmamıştı.

Genel Sekreter Gali'nin raporunu değerlendirmek için toplanan Güvenlik Konseyi, 25 Kasım 1992 tarihinde 789 sayılı kararı aldı.⁽⁴¹⁾ Alınan 789 sayılı kararda, taraflararasındaki görüşmelerde sağlanan ilerlemeden duyulan memmuniyet belirtilmekte ve tarafların 1993 Mart başında Genel Sekreter'le biraraya gelmeleri istenmekteydi. Kıbrıs konusunda geçmişte alınan tüm kararlar teyid edilmekte, Genel Sekreter'in çabaları övülmekte ve raporu desteklenmekte, Fikirler Dizisi ile diziye ekli olan haritadaki toprak ayarlamaları desteklenmekteydi. Mevcut statükonun kabul edilmiş olduğu ve bir an önce anlaşma sağlanması gerektiği, Türk tarafının bazı tutumlarından kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle istenilen sonuçların elde edilemediği vurgulanarak, Türk tarafının görüşlerinde Fikirler Dizisi lehine değişiklikler yapması istenmekteydi.

Taraflararasında güvensizliğin giderilmesi için güven artırıcı önlemlerin uygulanması, bu suretle Kıbrıs'taki yabancı güçlerin geri çekilmesi ve savunma harcamalarında kısıtlamalara gidilmesi, Maraş'ın B.M. Barış Gücü kontrolüne verilmesi, ara bölgede kişilerin geçişi üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, B.M. gözetiminde nüfus sayımı yapılması, toprak düzenlemelerinden etkilenecek kişiler için yapılacak yeniden yerleştirme ve iyileştirme ve Kıbrıs Türk Yönetimi altındaki bölgeye yeniden yerleştirilecek kişiler lehine yapılacak ekonomik geliştirme programları için B.M.'le işbirliğine gidilmesi istenmekteydi. Genel Sekreter'den gelişmeleri izleyerek Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermesi talep edilmekte ve Mart 1993 de gerçekleşecek görüşmelerin sonuçlanmasından sonra ayrıntılı bir rapor sunması istenmekteydi.

789 sayılı karar Kıbrıs Türk tarafında ve Türkiye'de yoğun tepkilere yolaçtı ve Kıbrıs sorununa çözüm getirmekten ziyade Ada'nın Rumlar'ın denetimine verilmesini

---

(41) 789 sayılı karar metni için bakınız : Eroğlu, Değişen Dünyada.....s. 61 - 62.

sağlamak amacıyla kabul edilen bir karar olarak görüldü. Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 789 sayılı kararla, sorunun çözümü için, görüşmelerin Genel Sekreter'le işbirliği halinde devam etme olanağı da ortadan kalkmaktaydı.

Bu kararla Ada'daki iki toplum eşit olarak kabul edilmemekte, Rumlar'ın Ada'da hakimiyetine imkan veren Genel Sekreter Gali'nin Fikirler Dizisi esas alınmakta, Türk tarafından tek taraflı toprak vermesi istenmekte, Ada'nın ve Ada'daki Türkler'in 1974 yılından beri güvenliğini sağlayan Türk askerlerinin Ada'dan geri çekilmesi istenmekteydi. Bu karar Ada'da Rumlar'ın ekonomik, politik ve askeri denetimine olanak sağlamakta ve Ada'nın tamamının Rumlaştırılması'na yolaçacak bir içerik taşımaktaydı. Kısaca, Güvenlik Konseyi almış olduğu 789 sayılı kararla Kıbrıs Türk tarafının teslim olmasını istemekte, teslim şartları ise, Genel Sekreter Gali'nin Fikirler Dizisi'yle tespit edilmekteydi.

789 sayılı kararın diğer bir özelliği, Kıbrıs Türk tarafının görüşmelerdeki tutumundan dolayı açıkça eleştirilmesiydi. 789 sayılı karara kadar eleştiriler ve övgüler genel bir çerçevede herhangi bir taraf belirtilmeksizin yapılırken bu kararla, Fikirler Dizisi'nden farklı tutumlar alması nedeniyle görüşmelerin başarıyla sonuçlanmamasından Kıbrıs Türk tarafı açıkça sorumlu tutulmakta ve Fikirler Dizisi'nde, Genel Sekreter'in raporunda belirttiği bölümlere uygun tutumlar almaya çağrılmaktaydı.⁽⁴²⁾

---

(42) Sisav, B.M. Güvenlik Konseyi'nin....., s. 21

DEĞERLENDİRME

Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak 1975 yılından 1992 yılının sonuna kadar olan dönemdeki B.M. Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda, B.M. Genel Sekreteri'ne verilen iyi niyet görevinin içeriğini değerlendirdiğimizde şu tespitlerde bulunabiliriz;

B.M. Genel Sekreteri'ne iyi niyet görevi 1975 tarihli 367 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile verilmişti. 367 sayılı kararın üçüncü paragrafında Güvenlik Konseyi, karşılıklı anlayış ve ılımlılık zihniyeti ile şahsi gözetiminde ve uygun düşen hallerde, yönetiminde yürüteceği anlamlı görüşmelerin yeniden başlatılması, yoğunlaştırılması ve bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesi için, yeni bir iyi niyet (Dostane Teşebbüs) görevini başlatmasını, bu amaçla tarafları, mutabık kalınan esaslar çerçevesinde görüşmelere davet etmesini ve kendini tarafların hizmetine amade tutmasını B.M. Genel Sekreteri'nden rica eder denilmekteydi. Bu kararın yedinci paragrafında da her iki toplumun temsilcileri, yeni iyi niyet görevinin ifasında B.M. Genel Sekreteri ile yakın işbirliği yapmaya ve görüşmelere şahsen, önem ve öncelik vermeye davet edilmekteydi.

541 sayılı Güvenlik Konseyi kararında ise Genel Sekreter'den Kıbrıs'ta mümkün olabilecek en erken, acil ve nihai iskanın sağlanması için iyi niyet girişimlerini sürdürmesi rica edilmekte, beşinci paragrafta da Genel Sekreter'in iyi niyet görevinde taraflar tam bir işbirliğine çağrılmaktaydı. 649 sayılı Güvenlik Konseyi kararında, Genel Sekreter'in Kıbrıs'la ilgili iyi niyet görevini yerine getirme çabalarının desteklendiği belirtilmekte, dördüncü paragrafta Genel Sekreter'den, mümkün olacak en yakın zamanda sonuç almak için, iyi niyet görevini sürdürmesi ve görüşmeleri kolaylaştırmak amacıyla, telkinlerde bulunarak her iki topluma yardımcı olması rica edilmekteydi.

716 sayılı Güvenlik Konseyi kararının onuncu paragrafında, üst düzey bir uluslararası toplantının yapılabilmesi için gerekli ilerlemelerin sağlanıp sağlanmadığı konusunda Genel Sekreter'den Kasım 1992 tarihine kadar, Konsey'e bir rapor sunması istendikten sonra, koşulların olgunlaşmaması durumunda Fikirler Dizisi'nin o tarihe kadar oluşacak haline ilişkin değerlendirmesini raporla birlikte Konsey'e göndermesi rica edilmekteydi. Güvenlik Konseyi'nin 750 sayılı kararının altıncı paragrafında, Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin görüşmeler sürecine katılımı eşit düzeyde olan iki toplumun refah ve güvenliğini güvence altına alacak nitelikte olduğu belirtildikten sonra, onuncu paragrafta da Genel Sekreter'den, çabalarının sonuçlarıyla ilgili olarak, en geç Temmuz 1992 tarihine kadar Konsey'e bir rapor sunması ve mevcut olabilecek her hangi bir güçlüğü aşmak için, belirli tavsiyelerde bulunması da talep edilmekteydi.

774 sayılı Güvenlik Konseyi kararının onuncu paragrafında, Güvenlik Konseyi'nin çeşitli kararları doğrultusunda, mevcut durumun kabul edilemez olduğu teyid edildikten sonra, Ekim 1992 yılında yeniden başlayacak görüşmelerde, taraflar arasında her hangi bir anlaşma sağlanamaması durumunda, Genel Sekreter'den başarısızlığın nedenlerini belirtmesini ve Kıbrıs sorununun çözümünü sağlamak için, izlenebilecek alternatif hareket tarzlarını önermesini de istemekteydi.

789 sayılı Güvenlik Konseyi kararında ise, Güvenlik Konseyi biri Mart 1993 görüşmelerinden önce, diğeri görüşmeler sırasında uygulanacak iki noktaya değinmekteydi. Bunların ilkinde Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'den Mart 1993'teki taraflar arasındaki ortak toplantılar öncesinde, uygun göreceği şekilde, taraflarla hazırlık temaslarını sürdürmesini ve görüşmelerin daha etkili olması için görüşmelerin biçiminde yapılabilecek değişiklikleri incelemek amacıyla önerilerde bulunmasını talep etmekteydi. İkincisinde ise, Genel Sekreter'den, Mart 1993 ortak görüşmeleri

sırasında, Güvenlik Konseyi'nin alması gerekebilecek önlemleri değerlendirmek amacıyla, gelişmeleri düzenli olarak Konsey'le görüşmesini talep etmekteydi.

Bu kararlarla Genel Sekreter'e verilen iyi niyet görevini iki yönden ele alabiliriz. Bunlardan birincisi, Genel Sekreter'in, Güvenlik Konseyi'nden aldığı yetkileri Kıbrıs'ta iki ayrı bağımsız toplumun varlığının tanınmasına yönelik bir zeminde kullanıp kullanmayacağı, ikincisi ise Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin içeriği ve bu görevin zaman içinde kabul edilen Güvenlik Konseyi kararlarıyla arabuluculuk ya da hakemlik görevine dönüşüp dönüşmediği, eğer dönüşmüş ise bu görevin tekrar iyi niyet görevi haline nasıl dönüştürülebileceğiydi. Genel olarak bu kararları incelediğimiz zaman Kıbrıs'ta, baştan beri tek bir bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kurulmasının öngörüldüğü gerçeği çıkmakta. Bağımsız Kıbrıs Devleti kurulması kararı sadece Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda değil, 1977 yılındaki Denктаş - Makarios ve 1979 tarihli Denктаş - Kipriyanu arasındaki Zirve Anlaşmaları'nda da yer almaktaydı. Genel Sekreter'e 1975 tarihli 367 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla verilen iyi niyet görevine göre, Genel Sekreter şahsi himayesinde ve uygun düşen hallerde, yönetiminde yürüteceği taraflararası görüşmeleri kolaylaştırmakla görevliydi. Kendisine resen öneride bulunma hakkı verilmemekte, fakat tarafların tekliflerini birbirlerine yakınlaştırmak amacıyla, onlara yardımcı olması istenmekteydi.⁽⁴³⁾

Genel Sekreter'in 649 sayılı karara kadar bu çerçevede devam eden iyi niyet görevi, 649 sayılı Güvenlik Konseyi kararının dördüncü paragrafıyla yozlaştırılmaya başlamıştı. Bu yozlaşma daha sonraki kararlarda iyice belirginleşmekte ve iyi niyet görevi ilk önce arabuluculuk daha sonrada hakemlik görevine dönüştürülmek istenmekteydi. 649 sayılı kararda telkinlerde bulunmaktan, 750 sayılı kararda belirli

---

(43) Age, s. 23

tavsiyeler yapmaktan, 774 sayılı kararda sorunu çözmek için alternatif hareket tarzları önermekten ve 789 sayılı kararda Mart 1993 görüşmelerinin öncesinde, görüşmelerin biçiminde yapılabilecek değişiklikleri incelemek amacıyla önerilerde bulunmaktan söz edilmekteydi. Kararlardaki bu değişiklikler sonucunda, iyi niyet görevinin sınırlarını aşan davranışlarda bulunulmaktaydı. Sorunun çözümünde tarafların teklifleri arasında ortak noktaları bulmaya çalışılacağı yerde Genel Sekreter'e öneriler hazırlanmakta, tarafların görüşmeler sonunda karşılıklı anlaştıkları konularla ilgili olarak oluşan fikirler dizisi yerine, nasıl ortaya çıktığı belli olmayan yeni bir fikirler dizisi ileri sürülmekte, bu fikirlere muhalif görüşler ileri süren taraflar eleştirilmekte ve bu çerçevede kalması istenmekteydi.

B.M.'deki son gelişmelerin ışığı altında, Kıbrıs sorununa adaletli ve kalıcı bir çözüm sağlamak için izlenmesi gereken politikanın esasları ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz. Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulmasında yaşanan talihsizliklerden biri, siyasi engellerin gerçekçi, kalıcı ve adil bir çözüme giden yolu tıkamasıdır. Kıbrıs'ta, Kıbrıs Milleti adıyla anılabilecek homojen bir yapıdan söz etmek mümkün değildir. Ada'da dini, dili, gelenekleri farklı olan ve aralarında yoğun bir güvensizlik duygusu bulunan iki ayrı toplum bulunmaktadır. Bir devlet çatısı altında, bir arada yaşamak istemeyen bu iki toplumu zorla bir araya getirmeye çalışmak kalıcı bir çözüm olmasa gerek. Kıbrıs sorunu ortaya çıktığında, Yunanistan'ın Ada'yı ilhak etme isteğine karşı Türkiye haklı olarak taksim tezini ileri sürmüştür. Bu tez de Yunanistan tarafından kabul edilmemiştir.

Dönemin siyasal koşulları Ada'da Kıbrıs Devleti'nin kurulmasına yol açmıştı. Kurulan devleti taraflar istememelerine rağmen, o dönemin koşullarında başka bir çözüm bulamadıklarından kabul etmek zorunda kalmışlardı. Londra - Zürih Anlaşmaları çerçevesinde kurulan devletin neden devam etmediğini 1963 yılında

çıkan kanlı olaylar ve 1974 müdahalesine kadar devam eden sıkıntılı dönem açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir devletin kurulabilmesi için o devletin temel ögesi olan halkın, bu devleti kurmak ve yaşatmak hususunda bir amaç birliği içinde olması gereklidir. Kıbrıs'ta kurulması öngörülen devletin temel unsuru olan halklar arasında, amaç birliği ve bir arada yaşama isteği olmadığı gibi yoğun bir güvensizlik duygusu hakimdir.

Kıbrıs sorunu, bugün dünya barışını tehdit eden sıcak sorunlardan biri olmamasına rağmen, sorunun çözümü için yapılan çalışmalarda, varılacak çözümün kalıcılığından çok sorunu bir an önce çözmeye ağırlık ve önem verilmektedir. Gerçekte ise, önemli olan çözümün bir an önce sağlanması değil, sürekli, yaşayabilir ve adil bir çözüm olmasıdır. Böyle bir çözümün sağlanması için;

1. Türkiye'nin etkin ve fiili garantörlüğünün devam etmesi,
2. Toplumlararası siyasi eşitlik ve hak eşitliğinin kabul edilmesi,
3. Kurulacak federasyonun iki toplumlu ve iki kesimli olması,
4. Kıbrıs'lı Türkler'in self - determinasyon hakkına sahip olması,
5. Merkezi hükümetin zayıf, federasyonun gevşek olması,
6. Cumhurbaşkanlığı, Meclis Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı v.b. önemli görevlerin dönüşümlü olması, devletin her kademesinde toplumların etkin olarak temsil edilmesi,
7. Güney Kıbrıs'taki Türk malları ile Kuzey Kıbrıs'taki Rum mallarına ilişkin olarak 1974 öncesinden kaynaklanan iddiaların takas veya tazminat yoluyla tasfiye edilerek sıfırlanması,
8. Üç özgürlükten dolaşım özgürlüğünün federasyonun kurulmasıyla beraber tanınması, yerleşme ve mülk edinme özgürlüklerinin ise malların sıfırlanmasından

sonra, üzerinde mutabık kalınacak kabul edilebilir sürede bir moratoryum devresini takiben saptanacak bir tavan içinde uygulanması,

9. Bunların dışındaki konuların - toprak dahil - görüşmelerde alınanla verilen arasındaki dengenin korunmasına olanak sağlayacak şekilde sonuçlandırılması,

10. Merkezi yönetime bırakılan yetkilerin dışında kalan tüm yetkilerin federe devletlere bırakılması,

11. Bakanlar Kurulu kararlarının oybirliği, Meclis'te alınan kararların ayrı ayrı oy çokluğuyla alınması gereklidir.

EK I

19 Mayıs 1979 Tarihli Zirve Anlaşması (On Nokta Anlaşması)

- 1) Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da yeniden başlayacaktır.
- 2) Görüşmelerin temeli Denктаş - Makarios Anlaşması ve Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs'la ilgili kararları olacaktır.
- 3) Cumhuriyet'in tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmelidir.
- 4) Görüşmeler tüm toprak ve anayasa konularını kapsayacaktır.
- 5) Maraş'la ilgili bir anlaşmaya varılması halinde, diğer yönlerle ilgili anlaşma beklenmeden Maraş açılacaktır.
- 6) Görüşmelerin sonucunu olumsuz şekilde etkileyecek hareketlerden kaçınılması ve iyi niyet, karşılıklı güven ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek pratik önlemler alınmalıdır.
- 7) Kıbrıs Cumhuriyeti askerden arındırılacaktır.
- 8) Cumhuriyet'in bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen veya bütün olarak birleşmesi veya taksim ve ayrılmanın herhangi bir şekline karşı gereken garantiler olacaktır.
- 9) Görüşmeler gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli bir şekilde sürdürülecektir.
- 10) Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır.

EK II

BM Güvenlik Konseyi'nin

12 Mart 1975 Tarihli

367 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yapılan şikayete cevaben, Kıbrıs'taki durumu gözönünde bulundurarak,

Genel Sekreter'in raporu ve tarafların ilgili beyanları göz önünde bulundurularak,

Kıbrıs'taki krizin uzamasıyla son derece alakalı olan,

Genel Kurul'un 3212 sayılı önerisi ile 1 Kasım 1974 de imza edilip ittifakla kabul edilen,

13 Aralık 1974 tarihli teklif başta olmak üzere Güvenlik Konseyinin önceki tekliflerini hatırlatarak,

Konseyin tekliflerinin gerçekleşmesine yönelik gelişmenin eksikliği göz önünde bulundurularak,

1) Bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini, bağımsızlığını toprak bütünlüğünü ve bağlantısızlığını kabule bir kez daha davet etmek ve ilgili taraflardan olduğu gibi, diğer devletlerden de Adanın taksimine yada her hangi bir ülkeyle birleştirilmesine yönelik teşebbüslerden, Cumhuriyetin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığına yönelik taraflı olabilecek bir harekette bulunmamaları konusunda acil istemde bulunmaya davet edilir;

2) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir parçasının Türk Federe Devleti haline getirileceği, eşit şartlarda iki toplumun temsilcileri arasında görüşmelerin sürdürülmesi gibi uzlaşmacı eğilim taşıyan, bağımsız, özgür siyasi bir çözüm sağlamak için tarafsızlığın sürdürülmesi zorunluluğu olduğu ve karşılıklı kabul gören anayasal düzenleme yapılması gibi maddeleri içeren 13 Şubat 1975 tarihli karara itiraz eder ve ilgili BM kararının oluşumunda taviz anlamına gelebilecek her iki tarafın tek taraflı hareketlerinden duyduğu endişeyi ifade ederek

3) 2. paragraftaki karardan hareketle, Kıbrıs'ın son siyasi durumuna ön yargılı bakılmayacağını teyid eder,

4) Güvenlik Konseyi tarafından 1974 tarih, 365 sayılı kararla kabul edilen Genel Kurul'un 3212 sayılı kararının hükümleri ve diğer bütün hükümler acil ve etkili olarak uygulanmalıdır.

5) İki toplum temsilcileri arasında 3212 sayılı kararın 4. paragrafından hareketle görüşmelerin yeniden başlatılmasını sağlamak için çabalar sarfedilerek

6) Güvenlik Konseyi, karşılıklı anlayış ve ılımlılık zihniyeti ile Genel Sekreterin şahsi himayesinde ve uygun düşen hallerde yönetiminde yürüteceği olumlu görüşmelerin yeniden başlatılması, yoğunlaştırılması ve bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesi için yeni Dostane Teşebbüs görevini başlatması ve bu amaçla, tarafları mutabık olunan esaslar çerçevesinde görüşmelere davet etmesini ve kendini tarafların hizmetine amade tutmasını BM Genel Sekreteri'nden rica eder,

7) İki toplum temsilcileri, yeni dostana teşebbüs görevinin yerine getirilmesinde Genel Sekreter ile yakın iş birliği yapmaya ve görüşmelere şahsen önem vermeye davet edilerek;

8) Her iki taraf, iki toplumun temsilcileri arasında yapılan görüşmeleri tehlikeye düşürecek her hangi bir faaliyetten sakınmaları ve görüşmelerin başarılı olması için uygun ortam oluşturmaya yardımcı olacak adımlar atmaya davet edilerek,

9) Mevcut kararın ve 365 (1974) sayılı kararın uygulanması konusunda Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirilmesi ve 15 Haziran 1975 den önce uygun gördüğü bir zamanda Konsey'e bir rapor verilmesini Genel Sekreter'den rica eder,

10) Mevcut çabalar ve sorunla aktif olarak ilgilenilmesini kararlaştırır.

EK III

BM Güvenlik Konseyi'nin

18 Kasım 1983 Tarihli

541 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümetinin Dışişleri Bakanı'nın beyanına dayanarak

15 Kasım 1983 de Kuzey Kıbrıs'ta bağımsız devlet kurmayı amaçlayan, Kıbrıs Türk otoriteleri tarafından verilen deklarasyonla alakalı,

Deklarasyonun, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile ilgili 1960 Antlaşması ve 1960 Garanti Antlaşması'na uymadığı göz önünde tutularak,

Böylelikle, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurma teşebbüsü geçersizdir ve Kıbrıs'taki durumun kötüleşmesini daha da hızlandıracaktır.

1974 / 365 ve 1975 / 367 sayılı kararları tekrar teyid ederek,

Genel Sekreter'in Kıbrıs sorununun iyi niyet girişimine dayalı olarak çözümünün gerekliliğinin farkında olarak,

Kıbrıs'taki BM Barış Koruma Gücü'nün çabalarına desteğin devamını teyid ederek,

1) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin parçalanması niyetini taşıyan ve Kıbrıs Cumhuriyeti yetkililerince açıklanan deklarasyonu üzüntü ile karşılayarak,

2) Deklarasyonun resmiyette geçersiz olduğu göz önüne alınarak, geri alınmasına çağırarak

3) 365 (1974) ve 367 (1975) sayılı kararların acil ve etkili olarak uygulanmasına çağırır,

4) Genel Sekreter'in Kıbrıs'ta mümkün olabilecek en erken, acil ve nihai iskanın yapılması için iyi niyet girişimlerini sürdürmesini rica eder,

5) Tarafları Genel Sekreter'in iyi niyet girişiminde tam bir işbirliğine çağırır,

6) Bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığına saygı göstermeye çağırır,

7) Bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti dışında, hiç bir Kıbrıs Devleti'ni tanamamaya çağırır, çağırır,

8) Bütün devletleri ve Kıbrıs'taki iki toplumu durumu kötüleştirecek hareketlerden kaçınmaya çağırır,

9) Genel Sekreter'dende Güvenlik Konseyi'ne durumla ilgili bilgi vermesini rica eder.

EK IV

BM Güvenlik Konseyi'nin

12 Mart 1990 Tarihli

649 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki iki toplum lideriyle yaptığı görüşme ile ilgili 8 Mart 1990 (S/21183) tarihli raporu ve durum değerlendirmesini göz önünde bulundurarak, Kıbrıs'la ilgili kararlarını hatırlayarak, Kıbrıs sorununun çözümü yönünde ileriye doğru önemli bir adım atabilmek için iki toplum liderine gerekli esnekliği ve iyi niyeti göstermeleri ve BM Genel Sekreteriyle işbirliği yapmaları yönünde Güvenlik Konseyi Başkanının 22 Şubat 1990 tarih ve (S/21160) sayılı açıklamasını hatırd tutarak,

Kıbrıs'ta Barış Gücünün kurulmasından beri 25 yıl geçtiği halde Kıbrıs Sorununun tüm yönlerini kapsayacak müzakereye dayalı bir çözümün bulunamayışından dolayı üzüntülerini belirterek, New York'taki son buluşmada, kapsamlı bir anlaşma ana hatlarının üzerinde mutabakat sağlanması yönünde bir netice alınmasının mümkün olmamasından endişe duyarak,

1) Güvenlik Konseyi'nin özellikle 367 (1975) sayılı kararını teyid eder ve ne tamamıyla ne de kısmen başka bir ülkeyle birleşme yanında taksim ve ayrılmayı da reddeden; bağımsız, bağlantısız, toprak bütünlüğü ve tek egemenliği olan iki toplumlu Federal bir Kıbrıs Cumhuriyetini öngören ve iki toplumun liderleri imzalanan 1977 ve 1979 doruk anlaşmalarına desteğini beyan eder.

2) BM Genel Sekreterinin, halen devam etmekte olan Kıbrıs'la ilgili iyi niyet görevini yürütmeye yönelik çabalarına tam desteğini belirtir.

3) İki toplumun liderine, bu karar ve 1977 ve 1979 doruk anlaşmaları uyarınca, anayasal bakımdan iki toplumlu, toprak bakımından da iki kesimli bir federasyonun kurulmasını öngörecektir, ve her iki tarafında serbest iradeleriyle kabul edebileceği bir anlaşmaya mutabık kalındığı gibi, Genel Sekreterle, ilk iş olarak ve ivedilikle kapsamlı bir anlaşmanın ana hatlarının tanımlanması için, eşit şartlarda işbirliği yapmaları konusunda çağrıda bulunur.

4) Genel Sekreter'den, olabildiğince erken bir ileleme kaydetmesi için iyi niyet görevine devam etmesini ve bu amaç doğrultusunda, tartışmaları kolaylaştırmak maksadıyla iki topluma yardımcı olacak şekilde tavsiyelerde bulunmasını rica eder,

5) Taraflara, durumu kötüleştirici hareketlerden kaçınmaları için çağrıda bulunur,

6) Durumu ve halen devam eden çabaları aktif bir şekilde takip etmeye karar verir,

7) Genel Sekreter'den 31 Mayıs 1990 tarihinde sunacağı raporda, Konsey'i, yoğun görüşmelerin yeniden başlatılması ve bu karar uyarınca kapsamlı bir anlaşmanın iki tarafça kabul görecektir taslak ana hatlarının geliştirilmesi yönünde kaydedilen ilerleme konusunda bilgilendirmesini rica eder.

EK V

BM Güvenlik Konseyi'nin

11 Ekim 1991 Tarihli

716 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki iyi niyet görevi ile ilgili 8 Ekim 1991 tarihli raporunu (S/23121) dikkate alarak;

Kıbrıs sorunu ile ilgili varılacak genel bir çerçeve anlaşmasına esas teşkil edecek bir dizi öneriler hazırlanması yolunda, katedilen ilerlemeyi memnuniyetle izleyerek; Bu çalışmanın tamamlanmasında karşılaşılan zorlukları endişe ile karşılayarak;

Güvenlik Konseyi Başkanının 28 Haziran 1991 tarihli (S/22744) sayılı açıklamasında öngörülen üst düzey uluslararası toplantının yapılmamasını üzüntüyle karşılayarak;

1) Genel Sekreter'in geçen birkaç aydaki çabalarını över ve raporu ile gözlemlerini destekler,

2) Kıbrıs konusundaki önceki kararlarını yeniden teyid eder,

3) Son olarak 649 (1990) sayılı kararda belirtilen Kıbrıs sorunundaki pozisyonunu ve 1977 ile 1979 taraflar arasındaki üst düzey anlaşmaları doğrultusunda Kıbrıs sorununun çözümü için geçerli olan temel prensiplerin egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, Kıbrıs Cumhuriyetinin tarafsızlığı, tümüyle ve kısmen başka bir ülkeyle birleşmesini ve herhangi bir şekilde taksim edilmesi ile ayrılmasını dışlayan, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin refah ve güvenliğini sağlayan yeni bir anayasanın tesisinin iki toplumlu ve iki bölgeli federal bir çözüm olduğunu yeniden teyid eder.

4) Kıbrıs sorununu çözümü yönündeki kendi pozisyonu, Genel Sekreter'in 5 Mart 1990 tarihli raporunun 11. maddesinde belirttiği gibi, siyasi eşitliği olan iki toplumun oluşturduğu bir tek Kıbrıs devleti olarak gördüğünü yeniden teyid eder.

5) Taraflara bu prensiplere tam olarak bağlı kalmaları ve bunlara tezat oluşturacak yeni kavramlar ortaya atmadan, bu prensipler çerçevesinde görüşmeleri çağrısında bulunur

6) Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin iki toplumun sürece eşit düzeyde katılımıyla mümkün olduğunu teyid eder,

7) Genel Sekreter'in bütünlüklü bir çerçeve anlaşmasının sağlanması ve fikirler dizisinin tamamlanması için, Kasım ayının ilk günlerinde Kıbrıs'taki iki taraf ile Türkiye ve Yunanistan'la görüşmelerini sürdürme niyetini destekler;

8) Genel Sekreter'in başkanlığında iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı üst düzey uluslararası bir toplantının Kıbrıs'ta bütünlüklü bir çerçeve anlaşmasının sonuçlandırılması yolunda etkili bir mekanizma olduğuna dikkat çeker;

9) Üst düzey bir uluslararası toplantının bu yıl sonundan önce toplanması için, iki toplum lideri ile Türkiye ve Yunanistan'ın, Genel Sekreter'le tam bir işbirliği yapmalarını ister;

10) Genel Sekreter'den Kasım 1991 de Güvenlik Konseyi'ne üst düzey bir uluslararası toplantının yapılabilmesi için yeterli ilerlemenin sağlanıp sağlanmadığını bildirmesini ve eğer koşullar olgunlaşmamışsa Konsey'e, o zamana kadar gelişecek durumla ilgili değerlendirmesiyle birlikte, fikirler dizisini iletmesini rica eder.

EK VI

BM Güvenlik Konseyi'nin

10 Nisan 1992 Tarihli

750 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Genel Sekreter'in iyi niyet görevine ilişkin olarak, 3 Nisan 1992 tarihinde sunduğu raporu dikkate alarak,

Kıbrıs konusunda daha önce kabul edilen kararları yeniden teyid ederek,

Genel Sekreter'in, 8 Ekim 1991 tarihli raporunda (S/23121) bu yana, genel bir çerçeve anlaşmasına ilişkin fikirler dizisinin tamamlanması konusunda hiçbir ilerleme olmadığını, hatta belli alanlarda gerileme olduğunu kaygıyla vurgulayarak,

Türkiye ve Yunanistan Başbakanları ile Kıbrıs'taki iki toplumun liderinin, son iki aydır, BM Genel Sekreter'ine, kendisiyle ve temsilcileriyle işbirliği yapma konusunda arzulu olduklarıyla ilgili vermekte oldukları güvenceleri memnuniyetle karşılayarak,

1) Genel Sekreteri çabalarından dolayı takdir eder ve raporundan dolayı şükranlarını ifade eder;

2) Güvenlik Konseyi'nin 649 (1990) ve 716 (1991) kararlarında ortaya konan ve Kıbrıs sorununun çözümünün; tek egemenliğe, uluslararası kişiliğe ve tek yurttaşlığa sahip, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü güvence altına alınmış, Genel Sekreter'in raporunun (S/23780) 11. paragrafında tanımlanmış şekliyle, siyasi bakımdan eşit iki

toplumdan oluşan ve ikik toplumlu ve iki kesimli bir federasyonu öngören bir Kıbrıs Devleti'ne dayalı olmasına ilişkin tutumunu yeniden teyid eder;

3) Taraflara, bu ilkelere tümüyle bağlı kalmaları ve bunlarla çelişen kavramlar ortaya koymadan müzakere etmeleri konusunda yeniden çağrıda bulunur;

4) Genel Sekreter'in raporunun, 17'den 25. parağrafına kadar olan bölümde ve 27. parağrafta, genel bir çerçeve anlaşmasına ulaşılması için uygun bir zemin olarak irdelenen ve önemli konularda, özellikle toprak ayarlamaları ve yer değiştirmiş kişilerle ilgili konularda üzerinde biraz daha çalışma gereken fikirler dizisinin, her iki toplum tarafından kabul edilebilir, bölünmez bir paket olarak sonuçlandırılması hususunu onaylar;

5) Tüm ilgili taraflardan, daha fazla gecikmeden bu önemli konuları açıklığa kavuşturmada Genel Sekreter'le tam olarak işbirliği yapmalarını ister;

6) Genel Sekreter'in iyi niyet görevinin, sürece katılımı eşit düzeydeki iki toplumun refah ve güvenliğini güvence altına alacak nitelikte olduğunu yeniden teyid eder;

7) Yukarıda, 4. parağrafta değinilen fikirler dizisinin tamamlanarak, genel bir çerçeve anlaşmasının sonuçlandırılması çabasına sürekli ve doğrudan destek vererek, Kıbrıs sorunuyla yakından ilgilenmeye devam etmeye karar verir;

8) Genel Sekreter'den, 4. parağrafta değinilen fikirler dizisini Mayıs ve Haziran 1992 de tamamlamak için yoğun çabalarına devam etmesini, Konseyi çabaları konusunda yakinen bilgilendirmesini ve gerekli gördüğü hallerde Konseyin doğrudan desteğine başvurmasını ister;

9) Genel Sekreter'in 4. parağrafta değinilen fikirler dizisini tamamlamak için harcayacağı yoğun çabaların tatminkar bir sonuç vermesinin ardından, Genel

Sekreter'in başkanlık edeceği ve iki toplumla Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı bir üst düzey uluslararası toplantının, genel bir çerçeve anlaşmanın sonuçlandırılmasında etkin bir mekanizma oluşturduğuna inanmaya devam eder;

10) Genel Sekreter'den, çabalarının sonuçlarıyla en geç Temmuz 1992'ye kadar kapsamlı bir rapor sunmasını ve çıkabilecek her hangi önemli bir zorluğun üstesinden gelmek için belirli tavsiyelerde bulunmasını ayrıca ister;

11) UNFICYP'ye tevdi edilen önemli yetkiyi yeniden teyid eder ve Genel Sekreter'in Mayıs 1992 de sunmayı önerdiği raporu almayı merakla bekler.

EK VII

BM Güvenlik Konseyi'nin

26 Ağustos 1992 Tarihli

774 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki iyi niyet göreviyle ilgili (S/24472) sayılı ve 21 Ağustos 1992 tarihli raporunu göz önüne alarak, Kıbrıs konusundaki tüm geçmiş kararlarını teyid ederek, özellikle geri dönüş hakkı ve mülk edinme hakkının iki tarafça kabulü, ve toprak ayarlamaları konusunda iki taraf arasındaki görüş ayrılıklarının azaltılması konularında bir ölçüde gelişme kaydedildiğini not ederek,

1) Genel Sekreter'i çabalarından dolayı över ve raporunu onaylar;

2) Kıbrıs konusunda bir çözümün, tek egemenlik, tek uluslararası kişilik ve tek vatandaşlık temeline dayalı bir Kıbrıs Devleti ve Genel Sekreter'in 3 Nisan 1992 tarihli raporunun 11. paragrafında belirtildiği üzere, siyasi olarak eşit iki toplumdans oluşun, iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon çerçevesinde çözülmesi gerektiği ve böyle bir çözümün başka bir ülkeyle kısmen veya tamamen birleşme veya ayrılık veya bölünmeyi dışlayan bir çözüm olması gerektiği yolundaki tutumunu teyid eder;

3) Genel Sekreter'in raporunun ekini oluşturan haritada belirtilen toprak ayarlamaları da dahil olmak üzere, Fikirler Dizisini genel bir çerçeve anlaşmasına ulaşmak üzere bir temel olarak onaylar;

4) Fikirler Dizisinin bölünmez bir bütün olarak, iki tarafın genel bir anlaşmaya ulaşabilmeleri için yeterince geliştirilmiş olduğu yolunda Genel Sekreter'le mutabıktır;

5) İlgili tarafları gerekli siyasi iradeyi ortaya koymaya ve Genel Sekreter'in raporunda yer alan hususları halletmek amacıyla gözlemlerini olumlu bir yaklaşımla ele almaya çağırır;

6) Tarafları, 26 Ekim 1992 tarihinde Genel Sekreter'le birlikte yüzyüze görüşmelere yeniden başladıkları zaman, Fikirler Dizisinin tümünü temel alan bir genel çerçeve anlaşmasına varıncaya kadar BM merkezinde kesintisiz görüşmeler yapmaya teşvik eder;

7) Yüz yüze görüşmelerin tatminkar bir biçimde sonuçlanmasını müteakip, Genel Sekreter'in, iki toplum ve Yunanistan ve Türkiye'nin katılacakları, kendibaşkanlığında bir üst düzey uluslararası toplantı tertip ederek genel çerçeve anlaşmasını sonuçlandırması yolundaki tutumunu teyid eder;

8) Tüm ilgili taraflardan Ekim'de doğrudan görüşmeler öncesinde çalışmaların süratle tamamlanmasını kolaylaştırmak amacıyla Genel Sekreter ve temsilcileriyle tam bir işbirliği yapmalarını talep eder;

9) 1992 de bir genel çerçeve anlaşmasının sonuçlandırılması ve 1992 nin Fikirler Dizisinin ekinde belirtilen önlemlerin uygulandığı bir geçiş dönemi olması yolundaki beklentisini dile getirir;

10) Güvenlik Konseyi'nin çeşitli kararları doğrultusunda, mevcut statükonun kabul edilebilir olmadığını teyid eder ve Ekim de yeniden başlayacak görüşmelerden bir anlaşma olmaması halinde, Genel Sekreter'i başarısızlık nedenlerini belirlemeye ve Konseye Kıbrıs sorununun çözümünde izlenebilecek alternatif hareket tarzları önermeye çağırır;

11) Genel Sekreter'den 1992 sonundan önce, Ekim görüşmeleri hakkında ayrıntılı bir rapor yayınlamasını rica eder.

EK VIII

BM Güvenlik Konseyi'nin

25 Kasım 1992 Tarihli

789 Sayılı Kararı

Güvenlik Konseyi,

Genel Sekreter'in Kıbrıs'taki iyi niyet göreviyle ilgili 19 Kasım 1992 tarih ve (S/24830) sayılı raporunu göz önüne almış olarak, raporda da belirtildiği üzere, iki liderin Fikirler Dizisinde yer alan tüm konuları görüşerek bazı hususlar üzerinde anlaşmaya varmış olmalarını memnuniyetle kaydederek;

Anlaşmaya varılacak bir Fikirler Dizisi üzerinde yapılacak çalışmalarını tamamlamak üzere iki tarafın 1993 Mart başında Genel Sekreter'le yeniden bir araya gelmeleri konusundaki mutabakatını memnuniyetle karşılayarak;

1) 365 (1974), 367 (1975), 541 (1983), 550 (1984), ve 774 (1992) sayılı kararlar da dahil, Kıbrıs konusundaki tüm geçmiş kararlarını teyid eder;

2) Genel Sekreter'in raporunu onaylar ve kendisini çabalarından dolayı över;

3) Genel Sekreter'in 21 Ağustos 1992 tarih ve (S/24472) sayılı raporunun ekinde yer alan haritada belirtilen toprak ayarlamaları dahil, Fikirler Dizisi konusundaki onayını teyid eder;

4) Mevcut statükonun kabul edilemez olduğu ve daha fazla gecikmeye mahal vermeksizin genel bir anlaşmaya ulaşılması gerektiği yolundaki tutumunu ayrıca teyid eder;

5) Özellikle Kıbrıs Türk tarafınca takınılan bazı tutumların Fikirler Dizisi ile temelden farklı olması nedeniyle son ortak toplantıların amaçlarına ulaşmadığını not eder;

6) Kıbrıs Türk tarafını, Genel Sekreter'in raporunda belirtilen konulardaki görüşlerini Fikirler Dizisi ile daha uyumlu hale getirmeye ve her iki tarafı gelecek tur görüşmelerde süratli bir sonuç alınmasını teminen gerekli kararları almak üzere hazırlıklı olmaya çağırır;

7) Bu sürecin Mart 1993 de tamamlanmasının karşılıklı güveni artırmaya yönelik tedbirlerin uygulamaya konulmasıyla büyük ölçüde kolaylaşacağını teslim eder;

8) Tüm ilgili tarafları kendilerini aşağıda belirtilen güven artırıcı önlemlere hasretmeye teşvik eder;

a) Fikirler Dizisinde öngörülen Kıbrıslı olmayan kuvvetlerin çekilmesi yönündeki ilk adımı oluşturmak üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki yabancı kuvvetlerin önemli ölçüde azaltılması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de savunma harcamalarını kısıtlamasının yürürlüğe konulması;

b) Her iki taraf askeri makamlarının, tarafların yakın temasta oldukları BM Barış Gücü kontrolündeki ara bölgeyi de 1989 tarihli askersizleştirme anlaşması kapsamına dahil etmek üzere BM Barış Gücü ile işbirliği yapılması;

c) 550 (1984) sayılı kararın uygulanması amacıyla halihazırda BM Barış Gücü kontrolündeki bölgeye Maraşın da dahil edilmesi;

d) Tarafların, Ara Bölgede kişilerin geçişi üzerindeki kısıtlamaları azaltmaları suretiyle, iki toplum arasında kişiden kişiye temasların geliştirilmesi yolunda aktif tedbirler almaları;

e) Ara Bölgeyi geçen yabancı ziyaretçilere uygulanan kısıtlamaların azaltılması;

f) İki toplumun uluslararası kuruluşlar yanında, finansman veya borç kaynak sağlayacak muhtemel yabancı hükümetlere sunulmak üzere iki toplumlu projeler önermesi;

g) İki tarafın Kıbrıs çapında BM gözetiminde yapılacak bir nüfus sayımını kabul etmeleri;

h) Her iki tarafın aşağıdaki konularda BM'in ilgili yerlerde fizibilite çalışmaları yapmasını teminen işbirliği yapması : *i)* Genel anlaşmanın bir parçası olarak toprak düzenlemelerinden etkilenecek kişiler için yapılacak yeniden yerleştirme ve iyileştirme çalışmaları için, *ii)* genel anlaşma neticesinde Kıbrıs Türk yönetimi altındaki bölgeye yeniden yerleştirilecek kişiler lehine yapılacak ekonomik geliştirme programları için,

9) Genel Sekreter'in yukarıda zikredilen güven artırıcı önlemleri izlemesi ve Güvenlik Konseyi'ne uygun şekilde bilgi vermesini talep eder;

10) Genel Sekreter'in Mart 1993 ortak toplantıları öncesinde uygun göreceği şekilde taraflarla hazırlık temaslarını sürdürmesini ve görüşmelerin daha etkili kılınması için görüşme şeklinde düzenlemeler önermesini talep eder;

11) Genel Sekreter'in Mart 1993 ortak görüşmeleri sırasında Konsey'in alması gerekebilecek önlemleri değerlendirmek amacıyla gelişmeleri düzenli olarak Güvenlik Konseyi'yle görüşmesini talep eder;

12) Genel Sekreter'in Mart 1993'te başlayacak görüşmelerin tamamlanmasından sonra ayrıntılı bir rapor sunmasını talep eder.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

1. Armaoğlu, Fahir, *20. YY. Siyasi Tarihi (1914 - 1980), C. I, 6. B. ,* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları,1989.
2. -----, *20. YY. Siyasi Tarihi (1980 - 1990), C. II,* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992.
3. Bouony, Lozhar, *Legal Opinion on the Status of the T.R.N.C. and its Adherence to the O.I.C. ,* 1991.
4. *Cyprus Summit,* Published by the Turkish Cypriot U.N. Association.
5. Denктаş, Rauf, *A Challenge on Cyprus.*
6. -----, *The Cyprus Triangle,* New York: The Office of the Turkish Republic of Northern Cyprus,1988.
7. Ecevit, Bülent, *The Cyprus Question,* Nicosia: Kema Offset, 1984.
8. Eroğlu,Derviş, *Değişen Dünyada Bağımsız Türk Devletlerinin Etkinliği ve Etkinlikte KKTC'nin Önemi,* Lefkoşa: KKTC Başbakanlığı Devlet Basımevi, 1992.
9. -----, *Kıbrıs Konusunun Tarihsel Aşamaları KKTC Gerçeği ve Ekonomik Gelişme,* Lefkoşa: KKTC Başbakanlığı Devlet Basımevi, 1993.
10. Ertekün, Necati, *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus,* Nicosia: Rustem and Brothers, 1984.

11. Ertekün, Necati Münir ve Necatigil, Zaim M. , *The Right of the Turkish Cypriot People to Self - Determination*, Lefkoşa: 1990.
12. *For the Liberty, Equality, Dignity and Security of Our People*, the Declaration and Resolution Adopted by the Turkish Cypriot Parliament on 15 November 1983.
13. *Human Rights and the Cyprus Question in the Context of the CSCE Process*, Lefkoşa: Dilhan Ofset, 1991.
14. Inaf, *Unknown Aspects of the Cyprus Reality*, İstanbul: Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. , 1992.
15. İsmail, Sabahattin, *Egemenlik Konfederasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, Lefkoşa: Sultan Ofset Matbaası, 1993.
16. -----, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa: Dilhan Ofset, 1992.
17. Manizade, M. Derviş, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs Yazdıklarım - Söylediklerim*, İstanbul: İstanbul Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Şubesi) Yayınları, 1993.
18. Necatigil, Zaim M. , *the Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford: Oxford University Press, 1989.
19. Oberling, Pierre, *Bellapais'e Giden Yol, " Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Zorunlu Göçü"*, Çeviren : Mehmet Erdoğan, Ankara: Gn. Kur.Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,1987.
20. -----, *Negotiating for Survival the Turkish Cypriot Quest for a Solution to the Cyprus Problem*, Princeton: the Aldington Press, 1991.
21. Plümer, Fazıl, *the Cyprus Problem : Religious Tolerance and All That !* , 1988.

22. Reddaway, John, *the British Connection with Cyprus since Independence*, Oxford: Oxford University Printing House, 1986.
23. Sisav, B.M. *Güvenlik Konseyi'nin 789 (1992) Sayılı Kararının Işığında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye*, İstanbul: 1993.
24. -----, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, İstanbul: 1990.
25. -----, *Uluslararası Alanda Kıbrıs Türk Toplumunun Siyasi ve İktisadi Meseleleri* İstanbul: 1986.
26. Sönmezoğlu, Faruk, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945 - 1986)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1991.
27. Stavrinides, Zenon, *the Cyprus Conflict National Identity and Statehood*, 1975.
28. *The Turkish Cypriot Yearbook of International Relations*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1987.
29. *The Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa: Published by the Department of Public Relations Office of the Prime Minister, 1992.
30. *Turkish Republic of Northern Cyprus Recognition a Right*, Speech Delivered by H.E. President Rauf Denktaş at Eastern Mediterranean University (Gazimağusa, 21 November 1990).

Makaleler

1. Akarcalı, Bülent, " Kıbrıs ", *Milliyet*, 29 Ekim 1992.
2. Akgüç, Öztin, " Direnç Noktası ", *Milliyet*, 5 Aralık 1992.
3. Armaoğlu, Fahir, " Ültimatom ", *Tercüman*, 28 Kasım 1992.
4. Birand, Mehmet Ali, " Denктаş'ın Müzakere Taktiği Doğruydı..", *Sabah*, 17 Ağustos 1992.
5. -----, " Kıbrıs için, BM Güvenlik Konseyi'ne Başkaldırma Zamanı", *Sabah*, 8 Eylül 1992.
6. Gökmen, Oğuz, " 789 Sayılı Karar ", *Türkiye*, 17 Aralık 1992.
7. Gürel, Şükrü S. , "Değişmekte Olan Dünyada Türk - Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu ", Sabahattin Şen (Yayına Hazırlayan), *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1992, içinde s. 149 - 164
8. -----, " Çözülüşe Neden Olmayan Bir Çözüm ", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1992.
9. Kırca, Coşkun, " Kıbrıs Meselesi ve Yeni Dünya Şartları ", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1992.
10. Manisalı, Erol, " Kıbrıs için Türkiye'nin Önünde İki Yol Var ", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1992.
11. -----, " Yeni Güvenlik Konseyi Kararı Kıbrıs'ı Nereye Götürmek İstiyor? ", *Milliyet*, 29 Kasım 1992.
12. Soysal, Mümtaz, " Uzlaşmanın Sınırları ", *Hürriyet*, 25 Temmuz 1992.
13. -----, " Çözüm İstemeyen Kim? ", *Hürriyet*, 20 Ekim 1992.
14. Ülman, Haluk, " BM'ye Kim Güvenilebilir? ", *Yeni Günaydın*, 21 Aralık 1992.
15. -----, " Her Çözüm, Çözüm Değildir ", *Yeni Günaydın*, 24 Aralık 1992.

Sürekli Yayınlar

1. *Cumhuriyet*
2. *Hürriyet*
3. *Milliyet*
4. *Sabah*
5. *Tercüman*
6. *Türkiye*
7. *Yearbook of the United Nations*
8. *Yeni Günaydın*

